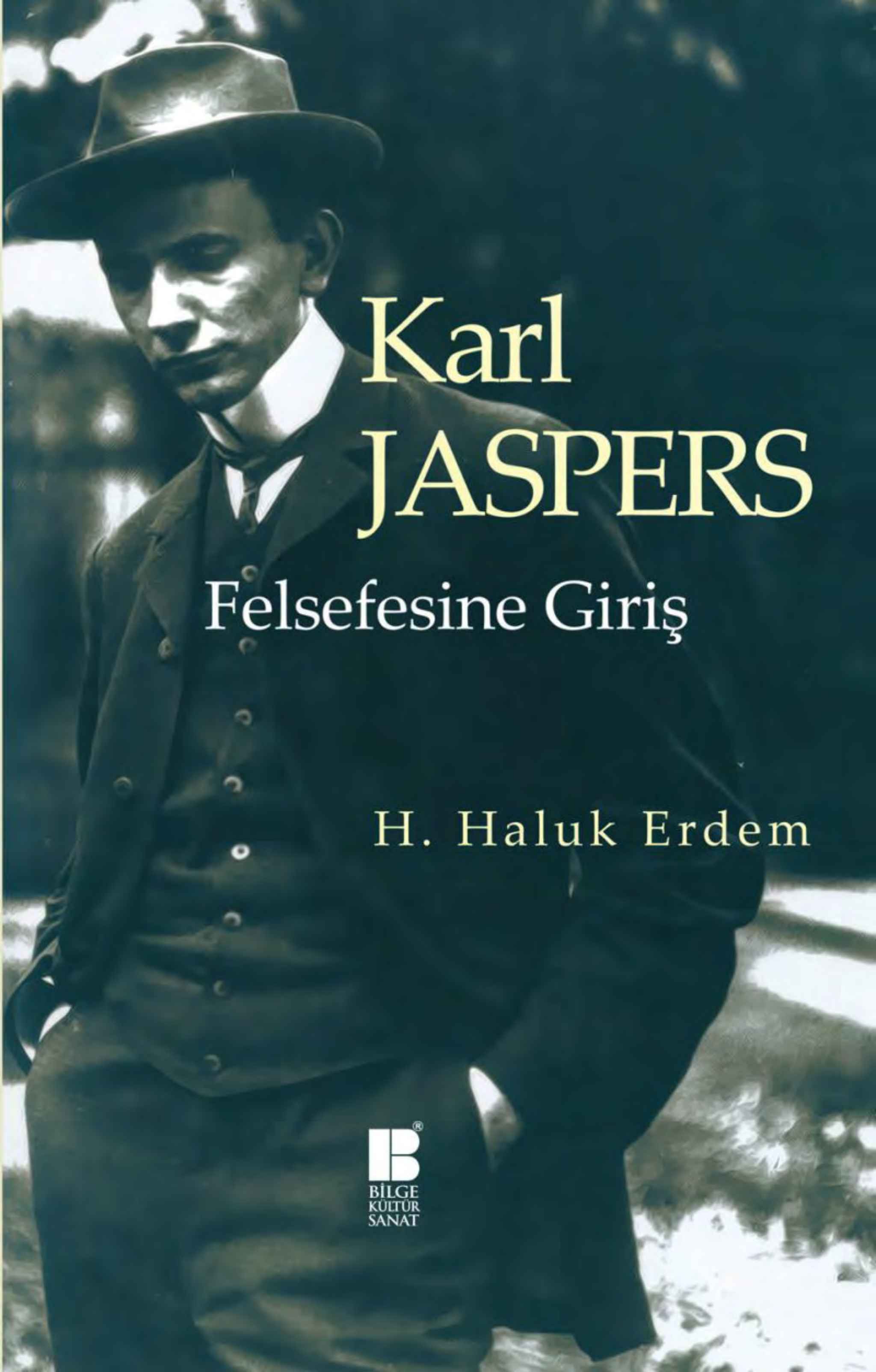

Karl
JASPERS
Felsefesine Giriş
H. Haluk Erdem
BİLGE
KÜLTÜR
SANAT

KARL JASPERS FELSEFESİNE GİRİŞ

YAYIN NO: 620

KARL JASPERS FELSEFESİNE GİRİŞ
H. Haluk Erdem

Sertifika No: 16228

1. Basım: Nisan 2014

ISBN: 978 - 605 - 4921 - 20 - 1

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*
Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı: *Özener Matbaacılık*
Kale İş Merkezi Davutpaşa Cad. A Blok No: 201-202 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 481 97 88
Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*
Cilt: *Yedigün Mücellithanesi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

KARL JASPERS
FELSEFESİNE GİRİŞ

H. HALUK ERDEM

Bilge
Kültür • Sanat

H. Haluk Erdem

28.02.1970'te Bursa'da doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra 1992 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde lisans, 1998'de Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans ve 2005'te Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini bitirmiştir. 1995-2010 yılları arasında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Bölümü'nde bilimsel ve akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Erdem 2010 yılından bu yana Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Çeşitli konularda ulusal ve uluslararası çalışmaları vardır. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Felsefe İhtisas Komitesi üyesi olan Erdem'in daha önce yayımlanan kitap çalışmaları şunlardır:

1. *Problemler ve Düşünceler,* Odak Yayınevi, Ankara, 2004.
2. *Felsefe: Yüzyılların Aydınlığı,* Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2005.
3. *Karl Jaspers Felsefesinde Hakikat, İletişim ve Siyaset,* Ebabil Yayınları, Ankara, 2007.
4. *Felsefenin Işığında Tartışmalar,* Arma-1 Yayınları, Ankara, 2007.
5. *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları,* Ürün Yayınları, Ankara, 2010.
6. *Çağlar Boyunca Düşüncenin Sesi ve İzi,* Ses ve İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.

8 Ağustos 2013 Ramazan Bayramı'nın
ilk günü sabahı kaybettiğim
annem Sultan Erdem'in aziz anısına...

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖZGÜRLÜK VE VAROLUŞ AYDINLANMASI

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap Jaspers düşüncesinin temel problemlerini ve düşüncelerini bu felsefeye bir giriş niteliğinde okurla buluşturuyor. Karl Jaspers psikopatolojiden psikolojiye, felsefe tarihinden sistematik felsefe yazılarına, tarih ve politikadan eğitime kadar pek çok alanda eserler vermiş, 20. yüzyılın önemli bir düşünürüdür.

Yazıları yirmi beş dile çevrilen Jaspers dünyada ise ilgi konusu olmaya devam ediyor. Bu ilginin en önemli örnekleri kurulan Japonya Jaspers Kurumu (*Jaspers Society of Japan*), Karl Jaspers Vakfı (*Karl Jaspers-Stiftung*), Kuzey Amerika Karl Jaspers Kurumu (*The Karl Jaspers Society of North America*), Avusturya Karl Jaspers Kurumu (*Österreichische Karl Jaspers-Gesellschaft*) ve tüm dünyadan Jaspers felsefesine ilişkin yazıların yayımlandığı Avusturya Karl Jaspers Kurumu Yıllığı (*Das Jahrbuch der Österreichischen Karl Jaspers-Gesellschaft*)'dır. Ayrıca beş yılda bir düzenlenen Dünya Felsefe Kongresi'nin içerisinde Uluslararası Karl Jaspers Konferansı gerçekleştirilmekte ve Konferans sunumları bir kitapta toplanmaktadır.

Ülkemizde Jaspers çalışmaları ve ilgisi ne yazık ki yeterli düzeyde değildir. Kitabın içinde "Türkiye'de Karl Jaspers" bölümünde bizde yapılan çalışmalara yer verdim.

Çalışmaların zamanla artacağı umudumu koruduğumu da belirtmek isterim. Bu kitabın bir kısmı (*Birinci Bölüm-Dördüncü Bölüm*), Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Bölümü'nde araştırma görevlisiyken Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'na kayıtlı olarak 1998 yılında başarıyla savunduğum ve danışmanlığını Galatasaray Üniversitesi'nden değerli hocam Prof. Dr. Kenan Gürsoy'un üstlendiği "Karl Jaspers'in Felsefesinde Varoluş Aydınlanması" başlıklı uzmanlık çalışmamın gözden geçirilmiş biçimi, diğer bir kısmı ise Karl Jaspers felsefesi üzerine uzmanlık çalışmamdan sonra kaleme aldığım yazılardan oluşmaktadır. Aradan geçen zamana karşın ele alınan konuların Jaspers felsefesine giriş niteliğinde temel problem ve düşünceleri içerdiği görülecektir. Jaspers düşüncesine olan ilgimi her zaman desteklemiş hocam Prof. Dr. Kenan Gürsoy'a buradan bir kez daha teşekkür ederim. Kendisiyle Jaspers çalışmamı gerçekleştirirken yaşadığım düşünsel paylaşımın etkileri bugüne kadar canlılığından bir şey kaybetmedi.

Jaspers çalışmalarının dünya ölçüsünde Türkiye'deki ismi Doç. Dr. Yusuf Örnek olmuştur. 1998 yılında uzmanlık çalışmamı hazırlarken kendisiyle Jaspers üzerine uzun uzun konuşmak için Antalya'ya gitmiştim. Ses kayıt cihazı belleğime yardımcı olması için yanımdaydı. Dostum Özkan Yüksel'le tarihî Aspendos Tiyatrosu'ndaki büyüleyici akşam konserini izlerken ses kayıt cihazını kaybedeceğim aklıma gelmezdi; neyse ki, Yusuf Hocayla konuşmamızda bazı notlar almıştım. Jaspers felsefesini daha iyi anlamam için verdiği ipuçlarıyla beni yönlendirmiş olan Yusuf Örnek'e teşekkür ederim.

Karl Jaspers'i o dönemlerde Almancadan okumaya çalışırken karşılaştığım güçlükleri aşmamda Gazi Üniversitesi'nden Ahmet Koç Hoca yardım etmiştir. Kendisine teşekkür ederim. Kitabı yayımlamadan önce görüş ve eleştirilerinden yararlandığım sevgili eşim Nurgül'e, kitabın yayımlanmasında ilgilerini esirgemeyen Bilge Kültür Sanat Yayınevi'nden Adnan Mecid Yüksel'e ve Ümit Derinöz'e teşekkür ediyorum.

Şubat 2014, Ankara

GİRİŞ

Çalışmamızın konusunu ve amacını oluşturan, Karl Jaspers'in felsefesinin bütünlüğünde yerini almış olan *Varoluş Aydınlanması* filozofun 1932 yılında yayımladığı üç ciltlik *Felsefe* (*Philosophie*) adlı yapıtının da ikinci cildinin başlığını ve inceleme konusunu oluşturmaktadır. Jaspers, felsefesinin temel konu ve problemlerini yapıtının bu üç cildinde uzun uzun çözümlemeye girişir.

Tarih içinde geleneksel felsefenin üç temel problemi vardır: Dünya, insan ve Tanrı. Bu üç problem Karl Jaspers'in temel yapıtının ciltlerine karşılık gelir: Dünya, varoluş (*Existenz*) ve Aşkın Varlık. Varlık araştırmasında karşımıza çıkan üç varlık filozofun ele aldığı yapıtlarının her birinin konusunu belirlemektedir: *Felsefi Dünyaya Yönelme* (*Philosophische Weltorientierun*g), *Varoluş Aydınlanması* (*Existenzerhellung*) ve *Metafizik* (*Metapysik*). Jaspers felsefesinin özü ve hareket noktası, belirlenen üç alandan ayrı düşünülemez. Söz konusu bu üç bölümleme birbirinin peşi sıra gelen tamamlayıcı bir nitelik taşır.

Karl Jaspers'in felsefesinde varoluşa karşılık gelen ve bizim çalışmamızın da temelinde yer alan varlık türü insandır. İnsan varlığı, Jaspers'in düşünce bütünlüğünde merkez noktada yerini alır. Onda "insan nedir?" sorusu temel bir sorudur. Jaspers insanın gerçek varlığının özünü

"kavramsal" bir bakışla açıkladığını iddia eden bütün bilgilerin eksik olduğu görüşündedir.[1]

Jaspers düşüncesinde varoluş, merkez noktada yerini aldığı için, felsefesi de genel anlamda varoluş felsefeleri içerisinde değerlendirilmektedir. Karl Jaspers'in varoluş felsefesini değerlendirmeden önce varoluş felsefesinin felsefe tarihindeki yerine ilişkin genel bir bakış sunmakta yarar vardır.

Varoluş felsefesi, sözcüğün kendisinin de gösterdiği gibi, "varoluş" üzerine vurgu yapmak eğilimiyle açıklanmaktadır. Latince "existere", yani "çıkmak, zuhur etmek, ortaya çıkmak" fiilinden gelen[2] egzistans (varoluş) terimi bugünkü felsefi anlamda ilk defa Kierkegaard (1813-1855) tarafından keşfedilmiş ve kullanılmıştır.[3] Jean Wahl egzistansiyalizmin tarihini yazdığı kitabında, Kierkegaard'ın Hegel (1770-1855) sistemine karşı bir çıkış olarak bu sözcüğü ön plana aldığını belirtmektedir. Wahl'e göre Kierkegaard Hegel'de bulduğu nesnellik araştırısına, tümellik tutku ve isteğine karşı gerçeğin öznellikte olduğu düşüncesini öne sürmüştür. Kierkegaard, "gerçek varoluşa ben duygusunun yoğunluğuyla varacağım" demektedir. Kierkegaard bütünün bir bölümü gibi görülmeyi kabullenmez. İnsanın dünya düzeninde basit bir bölüm diye görülmesi aslında onun yok sayılması anlamına gelmektedir.[4]

1 BOLLNOW, Otto, "Existenzerhellung und philosophische Anthropologie. Versuch einer Auseinandersetzung mit Karl Jaspers", *Karl Jaspers in der Diskussion,* (Hg: Hans Saner), München, 1973, s. 185.

2 KABAAĞAÇ, S. ve E. ALOVA, *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1995, s. 228.

3 WAHL, Jean, *Existentialisme'in Tarihi*, Elif Yayınları, İstanbul, 1964, s. 7.

4 WAHL, Jean, *Existentialisme'in Tarihi*, a.g.e., s. 8-9.

Dünyayı ve insanı akılla anlama çabasını "gerçek olan akılsal, akılsal olan her şey gerçektir" yargısıyla sonuna kadar götüren, tüm bunlar ışığında açıklama çabasında bir sistem yaratmaya çabalayan Hegel düşüncesine Kierkegaard "varoluşun sistemi olamaz" yanıtıyla karşı çıkmaktadır. Felsefe tarihi kendisini sistem düşüncesine kaptırmıştır; dolayısıyla Hegel sisteminde de her şeyin belirli bir yeri vardır. Ancak bu sistem/sistemler içerisinde "varolan insana", bir kişi olarak kendi varlığını yaşayan insana rastlamak mümkün değildir. Kişi kendisi olarak, kendi varlığını bulamaz hâle gelmiştir. İşte Kierkegaard'ın etkisi bu noktada olacak, insanın *kendi-olma* problemini dile getirmek için "varoluşçu düşünüş" kavramını ileri sürecektir. İnsanın "kendi benini" yitirmek tehlikesi baş gösterdiği yerde varoluş problemi ortaya çıkmıştır.[5]

Varoluşun yapısı gereği onun genel bir tanımını yapmak mümkün değildir; ancak onun varlık yapısını diğer varlık yapılarından ayırmak olanaklıdır. P. Foulquié varoluşun betimlemesini şu ifadelerle dile getirir: "Varoluş varlık demek değildir, ondan başka bir şeydir. Varoluş bir hâl değildir, bir harekettir, imkândan gerçeğe geçiş hareketidir. Gerçek varoluş hürriyete muhtaçtır ve bu sebepten insana mahsus bir imtiyazdır. O, varolan her şeyin daima ötesine geçmektir. Biz ne isek özümüz (*essence*) odur. Olmak istediğimizi seçerken kendi kendimizi seçiyoruz demektir. Çünkü seçmek için önceden varolmak lazımdır. Bütün egzistansiyalistlerin müşterek iddiaları budur. İnsanda varoluş özden evvel gelir. İnsan özünü kendisi seçmektedir."[6]

5 RITTER, Joachim, *Varoluş Felsefesi Üzerine*, (çev: Hüseyin Batuhan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1954, s. 10.

6 FOULQUIE, P., *Varoluş Felsefesi. Egzistansiyalizm*, (çev. ve der.: Nurettin Topçu), Hareket Yayınları, İstanbul, s. 25-26.

Varoluş felsefesi üzerinde yapılan genel bir değerlendirmeyle söylersek, "varoluş, insanın ferdî ve yaşanmış tecrübeleri çerçevesinde beliren 'ben'i durumundadır. Bu yüzden onu, hareket noktası şeklinde gören Ekzistans Felsefeleri mümkün olduğunca rasyonel ve objektif izahlardan kaçarak insanı tek ve hür olan veçhesi içinde sezmek istemektedirler."[7]

Varoluş felsefesi terimini açık olarak ilk kullanan 1929 yılında yayımlanan *Felsefenin Yeni Yolları* adlı eseriyle Fritz Heinemann'dır. Birbirlerinden farklı felsefeleriyle dört filozof birer varoluş filozofu olarak bu felsefenin temsilcileridir: Gabriel Marcel (1889-1973), Karl Jaspers (1883-1969), Martin Heidegger (1889-1976) ve Jean Paul Sartre (1905-1980). Varoluş felsefesinin temel sorunlarını yapıtlarında ele alan bu filozofların tümü Kierkegaard düşüncesinden etkilenmişlerdir. Kierkegaard'ın yanı sıra Edmund Husserl (1859-1938) Fenomenoloji görüşüyle varoluş felsefeleri için büyük bir önem kazanmıştır. Bochenski *Çağdaş Avrupa Felsefesi* adlı yapıtında varoluş felsefesinin zamandizinsel temelini şöyle belirtmektedir: "(…) 1855'te Kierkegaard ölmüş, 1919'da Jaspers **Psychologie der Weltanschauungen** (**Dünya Görüşü Ruh Bilimi**) adlı yapıtıyla boy göstermiş, 1927'de Gabriel Marcel **Journal Metaphysique**'i; aynı yıl Heidegger **Sein und Zeit** (**Varlık ve Zaman**)'ı, 1932'de Jaspers **Philosophie**'yi ve 1943'te Sartre **L'Etre et le Néant**'ı yayımlamışlardır." Bochenski'nin belirlediği varoluş filozoflarına Fransız yazar ve filozof Albert Camus (1913-1960) de eklenebilir. Onun özellikle *Sisifos Söyleni* ve *Başkaldıran İnsan* adlı felsefi yapıtları; *Yabancı, Düşüş*

7 GÜRSOY, Kenan, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler,* Ankara, 1988, s. 5.

ve *Veba* gibi edebiyat eserleri varoluş problemleri bakımından önem taşımaktadır.

Shinn'e göre "açıkça görülüyor ki bu kadar verimli, bu kadar değişik ve bu kadar derin bir şey olarak mevcut bulunan varoluş felsefesini, bir iki cümleyle doğru tanımlamak mümkün değildir."[8] Durum böyle olsa da, bu felsefelerde ortak genel problemler ve konular da vardır. Hepsinde ortak olan noktalar şöyle belirtilebilir: Varoluştan anlaşılan insanın varoluşudur. Varoluş her tek insana ait bir varolma tarzıdır. Bu yüzden de varoluş felsefelerinde insan orta noktadadır. İnsan bu felsefede nesnel ve bilinebilir kategorilerle kavranamaz; dolayısıyla varoluş da nesnel bir varlık olarak düşünülmez. Zaman içinde bir varlık olarak dinamik bir yapı taşır.[9] Bu felsefenin "varoluşsal" diye adlandırılmasının nedeni, daha yakından tanımlanması oldukça güç olan ve filozofların her birinde değişiklikler gösteren bir "yaşantı hâline" dayanıyor olmasıdır. Varoluş statik bir varlık tarzı olmadığından kendisini her an özgürlük içinde yaratır. İnsan kendi özgürlüğünü kendi seçimleriyle ve olanaklarıyla oluşturmaktadır. Varoluş filozofları insanı kendisine kapalı bir varlık olarak düşünmezler. Onlara göre insan açık bir gerçekliği barındırdığından, özü gereği dünyaya ve öteki insanlara bağlıdır. Heidegger'in "Mitsein" (birlikte olmak), Jaspers'in "Kommunikation" (iletişim), Marcel'in "toi" düşüncesi insanın iletişimle ne kadar sıkıca bağlandığının örneklerini göstermektedir.

8 SHINN, Roger L., *Egzistansiyalizmin Durumu,* (çev: Şehnaz Tiner), Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul, 1963, s. 9.

9 STORIG, H.J. *Weltgecshichte der Philosophie,* Berlin-Darmstadt-Wien, 1985, s. 591.

Jaspers'in varoluş felsefesi, bütün varolanlar üzerinden Varlığı arayışın felsefesidir. Varolan derken kastedilen nesne olan varlıktır.[10] *Felsefeye Giriş* adlı eserinde de vurgulandığı gibi varlık arayışı "bu nedir?" sorusuyla başlamaktadır. Jaspers'e göre dünyanın içinde pek çok canlı ve cansız varolan varlıklar mevcuttur. Bütün bu varlıkların ortak özelliği gelip-gitmekte oluşlarıdır. Jaspers ise bütün bu *varolanların üstünde* "gerçek varlığı" aramaktadır: "Ancak, her şeyi içine alan, bütün varlıkların temelinde bulunan ve kendisinden diğer bütün varlıkların doğduğu gerçek asıl Varlık nedir?" ve "Niçin hiçbir şey yerine bir şey var?"[11] sorularıyla, düşünme ve araştırma etkinliğinin iki alanı, felsefe ve bilim başlamıştır. Jaspers, varlığın ne olduğu sorusuna verilen yanıtların çok yönlü olduğunu belirtmektedir. Bu soruyu bütün filozofların en eskisi olan Thales "her şey sudur ve sudan meydana gelmiştir" biçiminde yanıtlamış ve Thales'i sırasıyla belirsiz bir öge (*apeiron*), hava, ateş ve atom diyen filozoflar izlemişlerdir; böylelikle materyalizm, spiritüalizm, hylozoizm gibi bakış açıları doğmuştur. Jaspers verilen bütün bu cevaplarda varlığın, dünyanın belirli nesnel realitesinin özel bir gerçeklik alanı olarak kavrandığını düşünmektedir.[12]

Bilinci uyanan insan "dünya" olarak adlandırdığı belirli gerçeklikler tarafından kendisini kuşatılmış olarak bulur. O, bu dünyayı tanımak, bilmek, keşfetmek ve nesnelliği

10 SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek, 1996, s. 83.

11 JASPERS, Karl, *Eine Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*, München, 1996, s. 24 ve JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, Berlin, Göttingen, Heidelberg, 1956, s. 1.

12 JASPERS, Karl, *Eine Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 24.

içinde anlamak için çabalar. Dünyanın insana bağlı olmayan, başkaları için de geçerliliğini koruyan zorunlu bir yapıya sahip varlık olduğunu düşünür. Nesnelleşme daha çok bilimsel bir çabayla oluştuğundan, dünya ontolojik bir doğa olarak insanın karşısında yerini alır.[13] İnsan hiç bitmeyecek bir yönelmeyle dünyanın bilgisini edinme araştırması içine girer. Araştırmada kendi varlığının bilgisinin sınırlarına da ulaşır. İnsan kendi asıl gerçek varlığını bilinen içinde değil, henüz aydınlatılamamış ve imkân olarak varolan özgürlüğünde olduğunun ayrımına varır. Özgürlükse varoluşun açığa çıkmasıyla insanı Aşkın Varlık tecrübesiyle ilişkili kılar.

Jaspers görüşlerinde Kant'tan etkilenmiştir. Kant'ta üç ide olan evren, ruh ve Tanrı Jaspers düşüncesinde "çepeçevre kaplayan (*Umgreifende*)" adını alır. Filozof 1941 yılında yayımladığı *Felsefem Hakkında* (*Über meine Philosophie*) adlı yazısında felsefesinin şimdiye kadar üç soruyu kapsadığını, bu sorulardan birisi olan "neyi bilebiliriz?" sorusunun bilimler tarafından cevabının verildiğini söyler.[14] Varlığın ne olduğu sorgulamasında, insanın kendi varlığına dönmesiyle ikinci varlık arayışı başlar. İnsan varlığının asıl gerçekliğinin ve varoluşunun ne olduğunu açıklayamayan bilimler, insanı kavramlaştırmak suretiyle özünü yakalayabildikleri iddiasını sürdürdükçe sınırlarını daha da çok ortaya koyarlar. Jaspers varoluşun olgular alanında, olgular dünyasında olmadığını sürekli dile getirir. Varoluşun alanının özgürlük olduğu bilinmedikçe onu gerçekleştirmek

13 HERSCH, Jeanne, *Karl Jaspers. Eine Einführung in seine Werk,* Piper Verlag, München-Zürich, 1990.

14 JASPERS, Karl, *Das Wagnis der Freiheit,* (Hg: Hans Saner), München-Zürich, Piper Verlag, 1996, s. 40.

olanaksız hâle gelmektedir. Varoluşun aydınlatılması, özgürlüğün gerçekleşmesine çağrıda bulunmaktır.[15]

Varoluş aydınlanması, insanın özgürlük sayesinde oluşan ve ortaya konması gerekli yeni bir varlık bilinci sayesinde söz konusu olabilir. Bu varlık bilinci, ne tümevarımla ne de tümdengelimle kazanılan bir bilinçtir. İnsan bu yüzden özgürlüğe sahip değil; aksine *özgürlüğün kendisi* olabilmektedir.[16]

Jaspers'in belirlediği üçüncü çepeçevre kaplayan, varoluşun kendisinin ilişki içinde olduğu "Aşkın Varlık" yani Tanrı'dır. Aşkın Varlık, nesnel olmayan; ama mutlak olan bir varlıktır. Varoluşun olanağı Aşkın Varlık'la ilişkisiyle gerçekleşir. Varoluş olarak insan Aşkın Varlık'ı sayesinde tecrübe eder.

Jaspers varoluş aydınlanmasını kavramdan işaretlere (Signa) geçiş olarak da tanımlar. Bilimden felsefe yapmaya sıçrayış insanın varlığı arama çabasının bir sonucudur. Varoluş aydınlanması bu bakımdan "en geniş anlamda felsefe yapma" etkinliğidir.[17] Varoluşun aydınlatılması, onun işaretlerini felsefe yapmayla açığa çıkarma Jaspers'in varoluş felsefesinin hareket noktasıdır. "İletişim", "sınır durumlar" ve "özgürlük" işaretleri çalışmamızın diğer konularını oluşturmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde, Karl Jaspers'in insanın varlık tarzları olarak belirlediği varlıklar tek tek ele alınacak ve bilimlerin insanı ele alışlarında izledikleri yön-

15 HERSCH, Jeanne, *Karl Jaspers. Eine Einführung in seine Werk,* a.g.e., s. 25.

16 WISSER, Richard, *Karl Jaspers. Philosophie in der Bewährung,* Würzburg, 1995, s. 51.

17 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung,* a.g.e., s. 32.

tem vurgulanacaktır. İkinci bölümde, varoluşu aydınlatan işaretlerden iletişim ve iletişimde insanın farklı varlık tarzlarına karşılık gelen biçimler ele alınacaktır. Üçüncü bölümün konusu varoluşu uyandırma işlevine sahip sınır durumlardır. Son bölüm ise, Jaspers'in varoluş aydınlanmasının asıl işareti olarak belirlediği özgürlük ve özgürlüğün Aşkın Varlık'la ilişkisidir.

"Philosophie heisst: auf dem Wege sein."
"Felsefe yolda olmak demektir."

BİRİNCİ BÖLÜM

KARL JASPERS FELSEFESİNDE "VAROLUŞ"UN ANLAMI

"Der Mensch ist grundsätzlich mehr,
als er von sich wissen kann."[18]

Jaspers'in yukarıda kendisinin ifade ettiği cümlenin karşılığı şudur: "İnsan kendisi hakkında bilinenden daha fazladır." Cümlede geçen "fazla (*mehr*)" sözcüğünün aydınlatılması bu bölümdeki çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Jaspers'in ifade ettiği bu fazla insanın "varoluşu (*Existenz*)"dur. Bilinebilmenin ötesinde fazla olan "varoluş" nedir? Alman filozof Martin Heidegger'in de belirttiği gibi,[19] Sokrates, Platon ve Aristoteles'in geliştirdiği soruş biçimi olan "Nedir?"li böyle bir soruda çok büyük bir zorluk mevcuttur. Sorgulanan, üzerinde bilgisine sahip olduğumuz nesnel bir şey değildir. Varoluş, her şeyden önce, bilgisine kesin olarak sahip olduğumuz bir kavram değildir. Söz konusu olan varoluşun sözcüklerle doğrudan doğruya ifade edilebilirliğinden çok "aydınlatılabilir" oluşudur.

18 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*. München 1996, s. 50.

19 HEIDEGGER, Martin, *Nedir Bu Felsefe?*, (çev: Dürrin Tunç), Logos Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 15.

Varoluşun anlaşılabilmesi için Jaspers'in felsefi-antropolojik görüşleri içerisinde oluşturduğu insana karşılık gelen diğer varlık tarzlarının da bilinmesi gerekmektedir.

Varlık Biçimleri:
Nesne Varlık, Özne Varlık (İnsan) ve Aşkın Varlık

Jaspers önemli yapıtı Felsefe'nin (*Philosophie*) ilk cildi olan *Felsefi Dünyaya Yönelme* (*Philosophische Weltorientierung*)'nin daha ilk sayfalarında varlığı arama çabasına girişir. Varlığın ne olduğu sorusu sorulduğunda insanın karşısına birçok varlıklar çıkmaktadır. Jaspers'e göre "empirik olarak zamanda ve mekânda olan ve yiten gerçeklikler, şeyler, kişiler, aletler ve yabancı nesneler, gerçeklikleri geçerli düşünceler, ideal nesneler olarak zorunlu yapılar, matematik ve düşünsel içerik taşıyan" ne varsa nesnellik (*Gegenständlichkeit*) adı altında toplanmaktadır. Kısacası, belirli bir durum içerisinde mevcut olan tüm varlıklar insan için nesneyi oluşturmakta ve "nesne varlık (*Objektsein*)" içine girmektedir. Nesne varlıkla tüm varlık kategorisi tükenmez; ayrıca insanın varlığı da söz konusudur. Soru soran, sorduğu soruların yanıtlarını arayan, nesne varlığın karşısında, nesne olmayan "ben-varlık (*Ich-Sein*)" vardır.[20] Ben-Varlık kavramının diğer ifadesi "özne varlık" (*Subjektsein*)tır.

Nesne varlık ve özne varlık (insan) dışında Jaspers'in belirlediği bir varlık türü daha vardır: Aşkınlık olarak varolan, diğer varlıkların sınırında kavranan "kendinde varlık (*An Sichsein*)". Bu varlığa ilerleyen bölümlerde daha geniş olarak değineceğimizden burada yalnızca adını belirtmekle yetiniyoruz. Jaspers, bu varlık biçimlerinden insanı, felsefesinin hareket noktasına yerleştirir ve insanın

20 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, Berlin, Göttingen, Heidelberg, 1956, s. 4.

farklı tarzlarını ortaya koyar. Varolma (insan), Bilinç ve Tin olarak insan farklı içeriklerde özelliklere sahiptir ve bilimlerce araştırma nesnesi olarak incelenebilir. Araştırılabilir nesne olan insanda bir olanak olarak varolan ve kişinin özgürlüğü olarak gerçekleşen varoluş ise tüm bu varlık tarzlarından başkadır. Varoluş insanın özünün ifadesidir ve bilimlerin araştırma nesnesi değildir.

Varolma (*Dasein*) Olarak İnsan

Jaspers Varolma (*Dasein*) kavramını geniş anlamda kullanır. Dünya içinde, dünyaya ait ne kadar varlık varsa onların toplamı için de bu kavramı dile getirir. Bu anlamda kavram "dünya varolanı (*Weltdasein*)" adını alır. Konumuz gereği, varolma olarak insan derken, başta biyoloji, psikoloji ve antropoloji olmak üzere bilimler tarafından araştırılan ve bilgi açısından nesne hâline getirilen insandan söz etmekteyiz. Jaspers insanın bu varlık tarzını zaman zaman "yalın varolma (*Blosse Dasein*)", zaman zaman da "*empirisches Dasein* (empirik varolma)" olarak da adlandırır.

Jaspers'e göre insanın ne olduğu sorusuna verilecek ilk yanıt insan varlığının bir varolma (*Dasein*) olduğu gerçeğidir. Diğer varlık tarzlarının temelinde yer alan varolma, güdü ve içgüdülerle beslenen bedensel yaşantının alanını oluşturur. Biyolojik varolma olarak da adlandırılan insanın bu varlık tarzı biyoloji biliminin bir araştırma konusu ve nesnesidir. Biyolojik varolma olarak insan, özünde canlılık işlevleriyle belirlenmiş bir sınıra sahiptir. Yaşamın canlılığı içinde yerini almaktadır.[21] Beden ve

21 SALAMUN, Kurt, "Existenzverwirklichung in der Kommunikation", (Hg: J. Speck), *Grundprobleme der grossen Philosophen. Philosophie der Gegenwart*, Göttingen, 1982, s. 18.

psişe olarak somut bir gerçeklik alanı oluşturan bu varlık tarzı kendisini doğduğu ve öldüğü bir çevrede ortaya koyar ve yaşamda kalabilmesi için mücadele eder. Jaspers varolmayı, "hissiz, kaba bir içgüdüsellik" ve "soru sormadan dolaysızca varolan" biçiminde ifade eder.[22] Her insanda bulunan bu varlık tarzının bir başka karakteristik özelliği de "naif", "kuşkusuz bir kayıtsızlık" içinde yaşaması hâlidir. Bu varlık derecesinde kendi refleksiyonunu ortaya koyan bir "kendilik bilinci" yoktur. İşte bu yüzden de insan kendi bilincinin olanaklarının farkında değildir. Dünyanın rahatlığı içinde şüpheye ihtiyaç duymaksızın yaşamaya devam etmektedir. Biyolojik canlılığı içinde varolma (*Dasein*) sadece belirli birtakım amaçlara yönelir. Böyle bir yöneliş içindeki varolmanın amacı kendi varlığını korumaktır. Varolma düzeyinde kendilik bilinci ve nesneler birbirlerinden yeterince ayrılmamışlardır; dolayısıyla "bir şeyin bilgisi" henüz olanaklı değildir. Bilinç nesnelerin bütünlüğünden sıyrılıp refleksiyonda bulunabilecek bir mesafe alış yeteneğinde değildir. Bu aşamada bilinç kendisini çevreleyen dünyayı nesneleştirmek için gerek duyduğu mesafeyi alamaz.[23] Jaspers söz konusu varlık tarzını çocukça bir yaşam biçimiyle karşılaştırarak şunları ifade eder:

"Çocukken gamsızdım. Kendi olma bilincimin uyuşukluğunda kendimi bulmak için yeteneksizdim. Böyle olunca da bir şeye karar veremiyordum. Böylesine ortaya çıkan karmakarışıklığımı, ben değil de ailem düzenliyordu. Naif bir varolma bilincindeydim. Henüz karar veremeyen,

22 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung.* Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956, s. 24.

23 SALAMUN, Kurt, *a.g.e.,* s. 20.

ama imkân olarak olası bir bene sahip, kendi olma refleksiyonu olmadan, ama öz olarak varolan, umutsuzluğa kapılmadan anlık şaşkınlığın sıkıntısı içinde yaşıyordum."[24]

Dünyada tanınmış Jaspers araştırmacılarından birisi olan Jeanne Hersch Karl Jaspers'in dile getirdiği varolmanın (*Dasein*) Heidegger'in ifade ettiği varolmadan farklı içerik taşıdığını belirtmektedir. Ona göre Jaspers'teki varolma, empirik, canlı özne, belirli koşullar ve durumlar içinde belirli bir çevrede yaşayan varlık tarzıdır.[25] Heidegger ise varolmayı öze ait varoluş olarak anlamlandırır.[26]

Jaspers'e göre varolma olarak insan, bilimlere göre dünya içinde varlık olarak bilinebilir bir nesne konumundadır. Söz gelişi ırk kuramlarında ortaya çıkan özel bir tür, psikanalizde bilinçaltı ve onun etkileri, Marksizmde ise çalışma sayesinde emek sonucu üreten bir yaşam biçimine sahip ve üretimiyle doğaya egemen olan, toplumsallığını sağlayan bir varlık şeklinde ele alınır; ancak insanı bu tarzda değerlendiriş, onu hiçbir zaman bütünlüğü ile değil sadece eyleme dönüşen durumları ile ifade etmekten ibarettir.[27] Böyle olunca da, Jaspers'in "insan nedir?" biçiminde sorduğu sorunun yanıtı, bedeni itibarıyla fizyoloji, ruhu itibarıyla psikoloji, toplum varlığı olması itibarıyla sosyoloji sayesinde araştırılabilen bir varlık olarak verilmektedir. İnsan, öteki canlı varlıkların doğası gibi bir doğa olarak anlaşılmaktadır.[28]

24 JASPERS, Karl, *Philosophie II*, a.g.e., s. 24-25.

25 HERSCH, Jeanne, "Existenz in der empirischen Wirklichkeit", *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, Politischer Denker,* (Hg: R. Wiehl ve diğerleri), Piper Verlag, München-Zürich, s. 47-58.

26 HEIDEGGER, Martin, *Metafizik Nedir?* (çev: Yusuf Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1991, s. 14.

27 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 51.

28 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 50.

Soru sormasıyla kendisini diğer varlıklardan ayıran ben varlık olarak insan, kendi varolmasının yanıtlarını bilimlerde aramaktadır. Bilimler de insanı kendi araştırma yöntemleriyle nesnelleşen bilgiyle açıklamaktadır. Jaspers insan nedir? sorusuna bilimlerin verdiği yanıtları yeterli bulmaz; çünkü insanın ne olduğu sorusu, "özgürlüğünün içinde" gizlidir.[29] Şimdi de Jaspers'in insana ilişkin ikinci varlık tarzı olarak anlamlandırdığı bilen, tanıyan ve anlama yetisine sahip olan genel bilinç varlığı (*Bewusstsein überhaupt*) olarak insanı açıklamaya çalışalım.

Bilinç Olarak İnsan

İnsanın varlık tarzı olarak bilinç, "bütün nesne varlıkların (*Objektsein*) anlamlandırılmasının koşulu olan özneleşmedir (*Subjektivität*) ve daha önce açıkladığımız varolmadan farklı içerik taşır. Bilinç diğer "ben"lerle aynı yapıya sahiptir. İnsan bu bilinç sayesinde temsil edilebilir bir nitelik kazanmaktadır. Temsil edilebilirlik nesne varlıkları bilip tanıyan ve onları anlamlandıran bir özelliktedir. Herkeste ortak ve genelgeçer bir yapı barındırır.[30] Jaspers *Von der Wahrheit* (*Hakikat Üzerine*) adlı eserinde bu varlık tarzını şöyle açıklar: "Biz herkeste bir ve aynı olan genel bilinciz. Genel bilinç sayesinde nesneleşmiş varlığa yöneliriz. Öyle ki bu yönelimi, nesnesi herkes için genelgeçer olan verilerden hareketle gerçekleştiririz."[31]

Jaspers'in belirlediği bu varlık tarzı soyut düşüncelerin, nesnelliğin, genelgeçer yargıların, bilimlerde gerçekleşen

29 JASPERS, Karl, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, (çev: Sedat Umran), Birleşik Yayınları, İstanbul, 1995, s. 68.

30 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung, a.g.e.,* s. 13.

31 JASPERS, Karl, *Von der Wahrheit,* München, 1947, s. 65.

bilgiyi oluşturan düşüncenin boyutlarını içine alır. Genel bilinç nerede insan varsa orada mevcut bir yapıdır. Genel bilinç olmadan düşünme gerçekleşmez. Jaspers'in *Felsefe* adlı yapıtında da ifade ettiği gibi, açık, zorunlu, genelgeçer ve mantıksal düşünüş biçiminde ortaya çıkmaktadır.[32]

Jaspers dünya içinde yer alan nesneleri bilip tanıyan, nesnelere yönelen bu genel bilinci, düşünmenin imkânı olarak belirlemiştir. Herkeste genelgeçer ve zorunlu olan bu düşünme kendisine de yönelebilir ve kendisini nesneleştirebilir; böylece insan varolma (*Dasein*) olarak nitelendirilen darlığından, naifliğinden ve kuşku duymayan yapısından uyanmaya başlar. Varolmadan kurtulmanın ölçütü soru sormaktır. Varolmada insan dünyayı olduğu gibi, üzerine düşünmeksizin bilmeye çalışmaktadır. Jaspers'e göre insan kendi varolmasının farkına varırsa, gelenek ve deneyimi sayesinde dünya bilgisine de sahip olmaktadır. Filozof bunu, kendi ifadesiyle "benin, yalın bir yaşama sahip varolmadan bilgi hâlinde varolmaya uyanması" (*Erkenntnisdasein*) olarak açıklamaktadır.[33] Bu bir çabadır. İnsan yalnızca yaşayıp gittiği dünyada olmak yerine, araştıran bir varlık olmuştur. Dünya (*Weltdasein*), artık insan için yavaş yavaş bir araştırma nesnesi hâline gelmeye başlamıştır.

Varolmadan (*Dasein*) uyanan bilinç, gündelik yaşam bilincinden farklı özelliğe sahiptir. İnsan gündelik yaşamında, bireyselliği, çeşitliliği ve psikolojiyle sınırlı olarak sahip olduğu bilinci sayesinde bilgiler edinir ve çevresini

32 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 52.
33 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, a.g.e., s. 72.

tanır; oysa genel bilinç, bilginin konusu olarak kavranılan ne varsa hepsini obje (nesne) hâline getirir; böylece nesneleri anlamlandıran özne açığa çıkar.[34]

Tin (*Geist*) Olarak İnsan

Jaspers'in felsefi-antropoloji düşüncesinde *yalın varolma* (*Dasein*) ve *genel bilinç* üzerinde temellenen insanın üçüncü varlık tarzı *tin*dir. Jaspers bu varlık tarzıyla ilgili olarak şunları yazar: "İnsan sadece anlama yetisi olarak biçimsel bir Ben, yaşayan canlılığı içinde bir varolma (*Dasein*) değildir. İnsan ya ilkel toplumsallığın karanlıklarında saklanan ya da bilinçlenmeye başladığı yeterince bilinemeyen bir tinin bütünlüğünde gerçekleşen içeriksel değerlerin de taşıyıcısıdır."[35] Jaspers'e göre bütünlüğün kendisi bir bilgi değildir, düşünceyi ve eylemleri yöneten onlara yön veren bir amaçtır. Filozof sözünü ettiği bütünselliğe "ide" adını verir. Ona göre idenin kendisinin gerçekleşmesi mümkün değildir.

İdelerin taşıyıcısı olarak insan, kendi anlam çerçevesini oluşturmaktadır. Öyleyse tinin, ideleri anlamlandıran bir işlevi vardır. İnsan düşünme ve eyleme olanaklarıyla idelere iştirak eder. Böylece "iyilik", "doğruluk içinde beraberlik", "adaletli olmak" gibi önemli etik idelere göre davranılmış olmaktadır.[36] İdeler, insan toplumsal dünyada yaşarken adalet gibi olumlu olarak gerçekleşen eylemlere yön verirler.[37]

34 SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbeck, 1996, s. 88.

35 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 53.

36 BURKARD, Franz-Peter, *Ethische Existenz bei Karl Jaspers*, Würzburg 1982, s. 102.

37 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 299.

Bilimlerin İnsanı Araştırma Nesnesi Olarak Kavrayışları

Denilebilir ki Jaspers varoluş filozofları içerisinde bilim ve felsefe ilişkilerine en fazla vurguyu yapan filozoftur. Bilimsel yönelimi, bilimin yöntemini ve bilimlerin sınırlarını eserlerinde tartışmıştır. Nitekim kendisi de felsefeye yönelmeden önce bilim dünyasından (tıp ve psikiyatri) gelmektedir. Jaspers 1932 yılında yayımlanan temel yapıtlarından birisi olan *Felsefe* (*Philosophie*)'nin birinci cildi *Felsefi Dünyaya Yönelme* (*Philosophische Weltorientireung*) adlı eserinde bilimin anlam ve değerini, bilimin dizgesini, insanı konu edinen psikoloji ve sosyolojiyi, bilimin yöneldiği dünya bilgisini, bilim ve felsefe ilişkisini uzun uzun anlatır.

Jaspers Felsefe adlı yapıtında *yönelme* olarak adlandırdığı bir kavramdan söz eder. İnsanın nesneleri karşısına alarak varlık araştırmasında bulunmasına *yönelm*e denir. Jaspers'e göre varolan nesnelerin bilgisi dünyaya yönelmeyi sağlayan bilimler tarafından ortaya konulmaktadır. Bu yönelme *dünya içinde* bulunan *belirli varlıkların* bilgisini edinmektedir. Dünyanın nesnel gerçekliğini açıklamak, nesneler arası ilişkileri belirtmek bu yönelmenin özelliklerindendir.[38]

Bilimler insan bilincinin bir etkinliği olarak nesnel, zorunlu ve genelgeçer bilgilere ulaşmak ister. İnsan *dünyaya yönelmenin* bir sonucu olarak nesnel bilgiyi bugüne kadar hep bilimlerde aramış ve bulmuştur. Bilimsel bilginin ortaya koyduğu *düşünme biçimi*, nesneleri bilip-tanımak çabasını gösterir.[39] İnsanı inceleyen bilimler de buna paralel

38 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, a.g.e., s. 28.

39 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, a.g.e., s. 29.

olarak, insanı sanki bilgide tükenecek bir varlıkmış gibi konu edinmişlerdir. Jaspers, insanın bilimler tarafından nesnel bilgide tükenecek bir varlık olmadığını düşünmektedir: "Kendi varlığını arayan her tek insanın ilk çabası, sorduğu sorulara bilimler yoluyla yanıt aramak olmuştur. Genelgeçer, bilimsel bilgi insana sağlam bir dayanak verir. Bununla birlikte hiçbir zorunlu, genelgeçer bilgi mutlak değildir."[40]

İnsanı araştıran farklı bilimler insan varlığının yalnızca varolma, genel bilinç ve tinden ibaret olduğunu söyleyip insana sınır çektikleri sürece kendi sınırlarını da ortaya koyarlar. Jaspers'in sınır bilimleri adını verdiği psikoloji ve sosyoloji özellikle kendi sınırlarını daha çok belli etmektedir.[41]

Jaspers 1937 yılında varoluş (*Existenz*) hakkında verdiği konferansında "bilimin sınırlarının kendisini apaçık olarak gösteren bir durumda olduğu" değerlendirmesinde bulunur.[42] Peki ama, insanın bilimlerin bilgisinde tükenmeyip, bilimsel yöntemlerle açıklanamayan hangi varlık tarzı söz konusudur? Bilimsel araştırma nesnesi olmayıp, anlama yetisiyle dile gelmeyen insanın bu varlık tarzı nedir? Jaspers'in Bavyera Televizyonu'nda felsefe üzerine konuşmasında dediği gibi, "insanın, orada sadece kendi kendisi olduğu ve bilimlerden hiçbirisinin, özellikle de psikoloji ve sosyolojinin ulaşamadığı" yer neresidir?[43]

40 ÖRNEK, Yusuf, "Bilimde, Felsefede, Politikada Karl Jaspers", *Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1986, s. 55.

41 ÖRNEK, Yusuf, "Bilimde, Felsefede, Politikada Karl Jaspers", *a.g.e.*, s. 56.

42 JASPERS, Karl, *Existenzphilosophie*, Berlin-New York, 1974, s. 7.

43 JASPERS, Karl, *Kleine Schule des Philosophischen Denkens*, München-Zürich, 1974, s. 117.

Bu soruların cevabı “varoluş (*Existenz*)”tur. İnsanda bir imkân olarak bulunan mümkün varoluş (*Möglicher Existenz*)tur. Bilimsel bilginin sınırlarına varıldığında varoluşu aydınlatabilmek çabasında olan felsefe etkinliğinin başlangıç yeri insanın bu varlık tarzıdır. İnsanın varoluşu bilimsel yöntemlerle açıklanan bir nesne olmadığından felsefe insandaki bu asıl varlığa ulaşmada bir yol gösterici durumundadır. Böylelikle varoluş felsefeyle aydınlatılabilmektedir.

Varoluş (*Existenz*) Olarak İnsan

“Varoluş bir kavram değildir, her türlü nesnelliğin ötesini işaret eden bir göstergedir.”[44]

Jaspers “varoluş” sözcüğünü Kierkegaard’dan aldığını belirtmektedir. Jaspers felsefesinde varoluşa sürekli vurgu vardır. Onun 1937 yılında Frankfurt’ta verdiği konferansların başlığı *Varoluş Felsefesi* (*Existenzphilosophie*)’dir. Kendi felsefesinde çok önemli yer tutan varoluş sözcüğünü vurgulamasından ötürü, felsefesini genel bir varoluş felsefesi içinde değerlendirilmesinde sakınca görmez. Jaspers 1919 yılında yayımlanan *Dünya Görüşlerinin Psikolojisi* adlı eserinde Kierkegaard üzerinde uzun uzadıya durmuş ve varoluş sözcüğünü sık olarak kullanmışsa da, kendisini varoluş felsefesi denilen akımın temsilcisi olarak görmesi, daha doğrusu bu temsilciliği üstlenmesi, onun 1920’li yıllarda yaptığı çalışmaların sonuçlarını sergilediği 1930’ların başlarına rastlamaktadır.[45]

44 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, a.g.e., s. 26.

45 ÖRNEK, Yusuf, “Karl Jaspers-Varoluş Felsefesi mi, Akıl Felsefesi mi?”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, 1985, s. 177.

Varoluşun felsefesini yapacak olan Jaspers, varoluş felsefesi terimini ilk kullanan kişinin, 1929 yılında yayımlanan *Felsefenin Yeni Yolları. Tin/Yaşam/Varoluş* adlı eseriyle Fritz Heinemann olduğunu belirtmektedir. Konferansın başlığı *Varoluş Felsefesi* olsa da, varoluşçuluğun slogan olarak kullanılmasından rahatsızlık duyan Jaspers, bu sözcüğe değişik anlamlar yüklenmesine karşı çıkmıştır.[46]

Jaspers 1931 yılında yayımlanan *Zamanın Tinsel Durumu* adlı eserinde varoluş düşüncesini açıklarken bu felsefenin amacının insanın kendi asıl varlığı olan varoluşu üzerinde düşünmesi ve varoluşunun aydınlatılması olduğunu belirleyecek, varoluş felsefesinden ne anladığını *Felsefe* yapıtının içinde açıklayacaktır. Jaspers yapıtında varoluş felsefesini şöyle dile getirir: "Varoluş felsefesi bütün nesnel bilgilerden yararlanan, fakat onu aşan bir düşünmedir ki, insan bu düşünme aracılığıyla kendisi olmayı ister. Bu tarz bir düşünme, nesneleri bilmez, sadece böyle düşünmekte olanın varlığını aydınlatır ve onu etkiler. Varlığı saptayıcı dünya bilgisinin (*Felsefi Dünyaya Yönelme*) askıya alınmasıyla (*in die Schwebe*) bu düşünme, düşünenin özgürlüğüne çağrıda bulunur (*Varoluş Aydınlanması*) ve onun koşulsuz eylemesi Aşkın Varlık'ın teyit edilmesine yol açar (*Metafizik*)."[47]

Varoluş artık filozofun düşüncesinin merkezinde yerini almıştır. Onun belirttiği gibi varoluş "bütün varoluş felsefelerinin ölçütü" olmuş ve felsefe yapma etkinliğinin hareket noktasını da oluşturmuştur.[48]

46 JASPERS, Karl, *Existenzphilosophie*, a.g.e., s. 86.

47 WISSER, Richard, Karl Jaspers. *Philosophie in der Bewahrung.* Könighausen Neumann, Würzburg, 1995, s. 254.

48 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, s. 25.

Varoluşun aydınlatılmasına geçmeden önce bir son noktanın belirtilmesine ihtiyaç vardır. Jaspers varoluş sözcüğünün yanlış anlamalara meydan verecek bir slogana dönüşmesinden rahatsızlık duyduğu için "Varoluşçuluk (*Existentialismus*)" terimini değiştirmiştir. Onun felsefesinin bütünlüğünde yerini alan varoluş, imkân hâlinde olan varoluştur. Mümkün varoluş *insanın kendisini aydınlatan düşünme biçimi* sayesinde ortaya çıkmaktadır. Jaspers mümkün varoluşu şu ifadelerle açıklamaya çalışır: "Kendimi koşulsuzluğun imkânı içinde tecrübe ederim (…) Eylemeler içinde kendimin farkına vardığım anlara sahibimdir. Şimdi ne yapmayı isterimi sorduğumda, istediğim aslında kendim olmaktır. Bu bilmeyi isteme ve eylemelerin kendime aitliği sayesinde kendim olmayı istemiş oluyorum. Bilmeyi ve eylemeyi istediğimde, Ben olan özümün kesinliği oluşmaktadır. Bilme ve eyleme özgürlüğünün imkânı olarak ben mümkün varoluşum."[49] Jaspers'e göre insan ilkin mümkün varoluştur. İnsanın varoluşu böyle bir süreçte henüz gerçekleşmez; ancak gerçekleştirmeyi bekleyen bir imkâna sahip olduğunun farkına varır.

Jaspers'e göre insan mümkün varoluş içinde kendi bağımsızlığını bilir. Bildiği bu şey aslında insanın kendisidir. Kişi varoluşun farkına vardığında onu tutmak ve yakalamak isteği duyar; ancak bunu gerçekleştiremez. Varoluşun imkânında insan daha da derin kökleştiğini hisseder. Varoluş (*Existenz*) ve Varolma (*Dasein*), özneleşme ve nesneleşme bir kutupluluk biçimindedir. Varoluş ortaya çıktığında nesne şeklinde bir şeyin görünüşünü taşımaz: "Varoluş yalnızca kendisi ve diğer varoluşlar için

49 JASPERS, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, a.g.e., s. 13.

görünüşe gelen" bir varlık tarzıdır. Varoluş varolmadan farklı bir yapıda gerçekleşse de, varolmadan kopan, onun dışında bir varlık tarzı değildir. Varolma ve varoluş ilişkisini Jaspers şu önemli saptamasında dile getirmektedir: "Varoluşum, varolmam değildir; ancak insan varolmada mümkün varoluştur. Varolma burada olur ya da olmaz; ama varoluş ancak imkân olarak vardır. Seçim ve kararla onun varlığına ya da hiçliğine doğru adım atılır. Varlık olarak varolma yaşar ve ölür. Oysa varoluşun ölümü yoktur ve ölümü bilmez. Varolan empirik olarak buradadır, varoluşsa özgürlük olarak vardır. Varolmanın bir zamanı vardır, varoluşsa zaman içinde ama zamandan daha fazladır. Varolmam sonludur."[50]

Varoluş insanın kendi imkânının gerçekleşmesinin olanaklılığında bulunur. Mümkün ya da imkân hâlindeki varoluş henüz gerçekleşmemiş özgürlüğü ifade etmektedir. Varoluş tek tek kişilerdedir, mutlak tarihsellik içindedir, temsil edilemez olandır. Genelgeçer ifadelere konu olamaz. Varoluşun çözümlemesini yapmak mümkün olmadığı gibi hakkında nesnel bilgiye de ulaşmak mümkün değildir; çünkü varoluş kategorilerle ifade edilebilen bir kavram (*Begriff*) değildir.[51] Varoluş kendisini doğrudan doğruya göstermez; sadece bilinebilenin, ifade edilebilenin sınırında, yani dolaylı olarak kendisini hissettirir. Varoluş bir kavram olarak belirlenemiyorsa ondan nasıl bahsedilecektir? Varoluş kendisini nasıl hissettirecektir?

Varoluşun kendine özgü bir dili vardır. Jaspers bu dili "işaret" (Signa) olarak adlandırır.[52] Bilimlerin açıkla-

50 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 2.

51 SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten,* Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek, 1996.

52 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 15.

yamadığı bu işaretler "iletişim", "kendilik", "özgürlük", "sınır durumlar", "koşulsuz eyleme" ve "seçim"dir. Bunların aydınlatılması varoluşun aydınlatılması anlamına gelmektedir. Bilimlerce açıklanamayan varoluş felsefe yapma etkinliği sayesinde aydınlatılabilmektedir. Varoluş başka bir varlığın karşısında yer alarak kendisini daha fazla anlaşılır kılar. Bu varlık dünya (*Weltsein*)dır; başka bir ifadeyle dünya varolması (*Weltdasein*)dır. Bu iki farklı varlık kendilerini "olan" ve "olabilen-olması gereken (*sein kann-sein soll*)" temel ayırımla ifade etmektedir.

Dünya ve Varoluş

Jaspers *Felsefe* (*Philosophie*) adlı yapıtının ikinci cildi olan *Varoluş Aydınlanması*'nın ilk bölümünün konusunu "dünya ve varoluş" olarak belirler. Ona göre "dünya herkes için zorunlu bir bilinebilirliğin içerikleri olarak yönelmeyle oluşan ne varsa, bunların toplamıdır." Dünyaya yönelmedeki bilen düşüncenin tükenmesiyle bütün varlığın tükenip-tükenmediği bir sorun olarak durmaktadır.[53] Jaspers mitolojik ifade biçimiyle *ruh* (*Seele*) ve *Tanrı* (*Gott*)'nın felsefi dilde karşılığının *varoluş* ve *Aşkın Varlık* (*Transzendenz*) olarak adlandırıldıklarını söyler ve bu varlık biçimlerinin dünya varlığından farklı olduklarını belirtir. Bu varlık biçimleri *bilinebilir olarak dünya içindeki şeyler* gibi anlamlandırılmazlar; onların başka özleri olmalıdır.[54] Dünya içindeki şeyler gibi bilinebilir varlık olma özelliği taşımıyorlar diye, bu varlıklar yok sayılamaz.

Dünya içindeki nesnelerle ve dünyanın kendisiyle varlığın tükenmediği gibi, bilgiyi meydana getiren düşünce

53 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 1.
54 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 1.

de dünya içindeki yönelimle bitmez. Jaspers dünya varlığının karşısına ilkin varoluşu koyar: "Bütün bir dünya varlığının karşısında ne vardır? -Varolma görünüşündeki bu varlık var değildir (*nicht ist*); ancak varolabilir ve olmalıdır (*sein kann und sein soll*). Bu varlığın sonsuz olup olmadığına zaman içinde karar verilir. Bu varlık varoluş olarak kendimim."[55]

"Olan varlık", bilimlerin, dünya ve onun içinde yer alan varlıkların bilgisiyle kavranır. Bilimsel bilginin sınırlarını tecrübe eden insan, bilinenin sınırında, "olabilen ve olması gereken varlığı" da hissedecektir.

Jaspers'e göre başlangıçta, bilinebilir olarak dünya insana yabancıdır. İnsan dünyaya bir mesafe içinde bulunur. Bilmeye yönelmiş olan, anlama yetisi ve deneysel tecrübeler, dünyanın insan varlığından başka bir varlık tarzı olduğuna dikkat çekerler. Dünya insanı umursamadan kendi gerçekliği içindedir. İnsan ise böyle bir karşılaşmada kendisini pek de güvende hissetmez. Jaspers'in ifadesiyle, insan kendisine en yakında olanın dilini anlayamamaktadır. Ben varlık olarak insan, dünyadan daha farklı bir varlık olduğunu kavradıkça, dünya içinde ümitsizlik duygusuyla kendisini yersiz yurtsuz hissetmektedir.[56] İnsanın dünyayı anlama çabasına girerek yönelmesiyle, karşısındaki varlığın bütününü hiçbir zaman anlayamayacağı, anladığı şeyin yalnızca dünya içinde parçalar olduğunu ifade eder. İnsan varlık dünyasındaki parçaları bildikçe dünyayı kendisine yakın hissetmekte ve dünyada evinde olduğunu bilmektedir. Dünyanın yasası akıl sayesinde açıklanır hâle gelmiş ve alet geliştirmiştir. Dünya insana

55 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 1.
56 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 1.

seslenir duruma gelmiştir. Dünyayı tanımaya başladıkça insan kendisini daha da güvende hissetmektedir. İnsan dünyanın büyüklüğünden coşku duymuş ve onun gizemini duyumsamıştır.[57]

Jaspers insanın dünya içinde ve ona yönelerek bilip tanıdıktan sonra, dünyanın bilinenden daha fazla olduğunu deneyimleyeceğini anlatır ve dünyanın kavranır hâle gelmesinde insanın yaşadığı hoşnutluğunun insanı şu seçimle baş başa bırakacağını dile getirir: "Dünya ya varolmanın içeriksel doluluğunda, insanın istek ve arzularını karşılayacak kadar yaşamının kör iradesinde insanı baştan çıkarıp onu yine yanıltacak ya da insan dünyayı aşacaktır."[58] Ancak aşmanın bir zorunluluğu yoktur; çünkü insan ancak özgürlük sayesinde dünyayı aşabilir; özgürlükse insanda bir imkân olarak bulunmaktadır.

Mümkün varoluş kendisini daha fazla ifade etmek ve ortaya çıkmak için dünyayı askıya almıştır, bir nevi ondan kopmuştur. Varoluş kendisini gerçekleştirmek için dünyadan çekilmiştir. Dünya ve varoluş birbirlerinden ne ayrılabilir ne de bir olabilir: "Dünya ve varoluş bir gerilim içinde bulunur."[59]

Jaspers dünya ve varoluşun birbirleriyle geriliminin gerekli olduğunu düşünür; çünkü Jaspers'e göre bu gerilim mümkün varoluşun felsefe yapması için şarttır. Bilinebilir olarak dünya, aydınlatılabilir olarak varoluş, birbirlerinden diyalektik olarak ayrılırlar ve tekrar birbiri içine girerler. Ayrılırlar; çünkü dünya genelgeçer ve zorunlu bir bilincin nesnesi olur, varoluş ise genelgeçerlik

57 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 3.
58 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 3.
59 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 4.

ve zorunluluk taşımaz. Ayrıca varoluş genelin altında özel bir "şey" olarak yer almaz.[60]

Jaspers, eserinin bir yerinde *Dünyadaki Mümkün Varoluşun Hoşnutsuzluğu* başlığıyla varoluşa dair duyulan şüpheyi anlatır. Eğer varoluş bir nesne değilse, onu bilmek ve kavramak isteyen insanda bir umutsuzluk yaratacaktır. Varoluşu bir konu ve inceleme alanı olarak göremeyen düşünce neyle karşılaştığı yönünde bir şüpheyi duymaktadır; çünkü varoluş (*Existenz*) ne bir varolma (*Dasein*) olarak bilinmekte ne de gerçekliği bulunmaktadır.[61] Peki, bu durumda gösterilecek tepki, varoluşun olmadığı kabulü mü olacaktır? Çünkü mevcut bir varlık olarak varlığı söz konusu değildir.

Jaspers düşüncesinin en temel konularından birisine gelmiş bulunuyoruz. Dünya ve insan varlığından başka üçüncü bir varlık söz konusudur. Varoluşun gerçekleşmesinin koşulu olup, varoluşa nazaran aşkın bir yapıya sahip bulunan bu varlık Tanrı'dır. Jaspers felsefesinde Tanrı konusu oldukça geniş hacimli bir çalışmayı gerektirmektedir. Jaspers'in bu konuyu ele alırken sözünü ettiği şifre kavramını da burada belirtmek yararlı olur. Biz, burada Tanrı'ya yalnızca varoluşla olan ilgisinde yer vereceğiz; çünkü böylesine geniş bir konunun sınırlandırılması gerekmektedir.

Varoluş ve Aşkın Varlık

Jaspers'e göre Tanrı insanın kendi özgürlüğü içinde bir bağlılık hâlinde ortaya çıkmaktadır: "Ben, şu kesin kanıdayım. Ben, özgürlüğüm içinde, yalnız kendi kendimle

60 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 4.
61 Jaspers, a.g.e., s. 5.

var değilim. Bana kendi varlığım özgürlüğümün içinde verilmiştir. Çünkü ben, kendi dışıma çıkabilirim, özgür oluşumu baskı altında tutamam. Gerçekten, nerede kendimsem, orada yalnız kendi kendimle varolmadığımı, kesinlikle biliyorum. En yüksek özgürlük kendini, zaman içinde, dünyadan bağımsız ve Aşkın Varlık'a en derin bir bağlılık olarak bilir."[62]

Jaspers düşüncesinde varoluşla Aşkın Varlık birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek iki varlıktır; çünkü varoluşun imkânı ancak Aşkın Varlık'ın varolmasıyla söz konusudur. [63] Jaspers'e göre insan felsefi bir seçimle baş başadır. Dünyanın her şey olup-olmadığına ya da Aşkın Varlık'ın varolup-olmadığına karar vermek durumundadır. Jaspers *Felsefe* adlı eserinde kendisi kararını şöyle açıklar: "Eğer dünya her şeyse, ortada yalnızca varoluşsal intihar kalır."[64] Varoluş (*Existenz*) varolmanın (*Dasein*) aşılmasının koşuluysa, dünyanın aşılmasıyla karşı karşıya olunan insanın kendisi sayesinde özgür olduğu Varlık Aşkın Varlık'tır. Her varoluş kendini Aşkın Varlık'ın önünde bulur. Varoluş tarafından tecrübe edilen Aşkın Varlık'ı nesnel ve dogmatik biçimde kavranılan bir varlık olarak düşünmek doğru değildir.

Karl Jaspers felsefesinde varoluş, ancak Aşkın Varlık'ın olması koşuluyla mümkün olabilmektedir. Kendi olan varoluş özünü, kendisiyle en yüksek ilişki içinde olan "Mutlak Varlık"ta bulur. İnsan kendi sayesinde kendisi olmaz; çünkü insan kendi kendisini oluşturmamıştır.

62 JASPERS, Karl, *Felsefe Nedir?*, (çev: İsmet Zeki Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul, 1986, s. 71.

63 BURKARD, Franz-Peter, a.g.e., s. 53.

64 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 308.

Burada içkinlikten Aşkınlığa doğru bir sıçrama söz konusudur. İçkin varlıklar tarafında varolma (*Dasein*), genel bilinç, tin ve dünya bulunurken, diğer tarafta varoluş ve Aşkın Varlık söz konusudur.[65] Jaspers varoluşu konuştuğu konferansında "varoluş, kendi kendisiyle ve Aşkın Varlık'la ilişki kuran, bu ilişkiyi ihsan olarak kabul edip, bu hedefte temellenen kendi olmadır" der.[66]

Jaspers, dünyanın karşısında yer alan Aşkın Varlık'ın, varlığın kendisi olduğunu ifade eder. Aşkın Varlık ne nesnedir ne de varoluşun kendisidir: "Aşkın Varlık'ın yeri ne bu taraf ne de bunun ötesidir (*jenseits*), kendim olduğumda önünde bulunduğum sınırdır".[67] Filozof, insanın Aşkın Varlık'ın kendisini hissetmesinin yolunun varolma ve genel bilince kapalı olduğunu belirtir ve Aşkın Varlık sorusunun yalnızca mümkün varoluşun ortaya koyduğu bir soru olduğunu ve onun da cevabının yalnızca mümkün varoluş tarafından anlaşılabileceğini ifade eder.[68]

Varoluşun Aşkın Varlık'ı hissetmesi kendi işareti olan varoluşun işaretleriyle (Signa) olmaz, bu ancak Aşkın Varlık'ın diliyle mümkündür. Bu dil, Aşkın Varlık'ın hissedilmesi için varoluşsal köklerin koşuludur. Bu dil "şifreler"dir (*Chiffren*). Aşkın Varlık'ın dili ancak bu şifrelerle anlaşılabilir.[69]

65 FAHRENBACH, Helmut, "Das philosophische Grundwissen kommunikativer Vernunft-Ein Beitrag zur gegenwärtigen Bedeutung der Philosophie von Karl Jaspers", *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, Politischer Denker*, (Hg: J. Hersch), München, 1986, s. 253.

66 JASPERS, Karl, *Existenzphilosophie*, a.g.e., s. 17.

67 JASPERS, Karl, *Philosophie III. Metapysik*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956, s. 13.

68 JASPERS, Karl, *Philosophie III. Metapysik*, s. 14.

69 ÖRNEK, Yusuf, *Karl Jaspers. Philosophie der Freiheit*, Karl Alber Verlag, Freiburg-München, 1986, s. 58.

İKİNCİ BÖLÜM

VAROLUŞ AYDINLANMASI VE İLETİŞİM

1941 yazında, kendisine yayın yasağı konulduğu dönemde Jaspers, felsefesinin en yakın ilgisini iletişime yöneltmiştir. Onun düşüncesinde iletişim 1932 yılında yayımlanan *Felsefe* adlı temel yapıtında geniş olarak yer almaktadır. Hans Saner'e göre iletişim Jaspers felsefesinin temel kavramı durumundadır.[70] İletişimin bu felsefedeki önemi şu önemli ifadelerde karşılığını bulur: "Felsefemin temel tezi şudur: Yalnızca kendisi için ve tek olan insan, insan olmaz. Kendi olma diğer kendi olanlarla iletişimde gerçekleşir. Yalnızken, boğucu, kendi içine kapanmışlığa saplanırım. Yalnızca, diğerleri sayesinde, karşılıklı açılmalarla, açık olabilirim. Kişinin özgürlüğü ancak diğerleri de özgürse anlam kazanır. Kendisini soyutlayan, ya olasılık olarak kalır ya da hiçlikte kaybolur gider."[71] Önceki bölümde, insanın dört farklı varlık tarzından varolma (*Dasein*), genel bilinç, tin ve varoluş üzerinde durmuştuk. Jaspers bu dört varlık tarzına karşılık gelen dört farklı iletişim biçimi belirlemiştir. Varoluşa karşılık gelen varlık tarzlarının iletişiminin ortak noktası nesnel (objektif) açıklamalara konu olmasıdır.

70 SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, a.g.e., s. 101.

71 JASPERS, Karl, *Das Wagnis der Freiheit*, a.g.e., s. 47.

Varolma (*Dasein*) Olarak İnsanın İletişimi

Yalın varolmaya (*Dasein*) karşılık gelen iletişim "ilkel ortaklık içindeki iletişim"dir. Varolmanın isteklerini karşılamak için çabaladığı bu tarz iletişimde insan "ben-merkezli ilgi" içindedir.[72] *Akıl ve Varoluş* (*Vernunft und Existenz*) adlı eserinde Jaspers varolmanın iletişimini "isteklere, refaha ve gücün alanına yönelme" biçiminde açıklar.[73] Eğer böyle bir amaçlılık iki insan arasındaki ilişkiye egemen olursa, bu iki insan "amaçsal ilgilenirlik" ortaklığı oluşturmuş olurlar. Bu iletişime her iki insan da kendi ilgi ve ihtiyaçlarını gidermek için girmektedir. Varolma (*Dasein*) kendisini koruma ve güç iradesine kavuşur kavuşmaz iletişim biter.[74] *Varoluş Felsefesi*'nde Jaspers bu iletişim için şu açıklamalarda bulunur: "Varolma, kayıtsız şartsız olarak, her şeyi kendi isteklerine göre oluşturan koşulları içeren ve kendisi için ilgi konusu olan yaşamı bir amaçlılık ifadesi olarak ortaya koyar. Bu yaşam varolmanın kendi isteklerinin şartlarını meydana getirir. Yalnızca, bu anlamda sempati ve antipati hisseder; ortaklığa bu ilgileriyle girer. İletişim sınırlıdır. Kandırmak, telkin etmek, güçlü olmak ve zayıflatmak ister."[75] Varolmanın kendi mücadelesini verdiği bu iletişimin niteliği ilkel bir ortaklık uzlaşımı olmasıdır. Bu iletişim biçiminde, gizlilik, hile ve ikiyüzlülük gibi mücadelenin her aracı kullanılır. Yalan ve hayal kırıklığı, varolmanın kendisini oluşturması için hizmet eder.[76]

72 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 53.

73 JASPERS; Karl, *Vernunft und Existenz,* Piper Verlag, München-Zürich, 1987, s. 64.

74 SALAMUN, Kurt, "Karl Jaspers. Existenzverwirklichung in der Kommunikation", *Grundprobleme der grossen Philosophen. Philosophie der Gegenwart,* (Hg: J. Speck), Göttingen, 1982, s. 23.

75 JASPERS, Karl, *Existenzphilosophie,* a.g.e., s. 23.

76 JASPERS, Karl, *Von der Wahrheit,* München, 1983, s. 548.

İnsanın varlık tarzlarından birisi olan varolma (*Dasein*), varlıksal özü itibarıyla en altta yerini almaktadır. Ahlâksal tavır alışta da bu iletişim ancak varolmanın canlılığı kadar söz konusudur. Varolmanın "canlılık (*vital*)" boyutunda etik değerlerin oluşup oluşmadığı sorunu yoktur. Sonuç ve faydalanmanın ön planda olduğu bu iletişimde ilgiler ve ihtiyaçlar giderilir. Varolma kendisi için diğer insanları araç hâline getirir.[77] Jaspers felsefesinde derin ilişki biçimi varolmanın iletişiminde gerçekleşmez.

Bilinç Varlığı Olarak İnsanın İletişimi

Genel bilincin iletişim biçimi, "nesnel amaçlılık ve rasyonellik içinde iletişim"dir. Bilincin özellikleri, genelgeçer kurallar ve diğer insanlarla uzlaşıma varılan düşünce kategorileridir. Bu iletişim biçiminde gerçekleşen, durumlar hakkındaki mantıksal ve empirik içerik kazanan yargıların doğru ya da yanlışlığıdır. Düşünce kurallarının ve yasalarının, genelgeçerliğe dayanan önermelerin, doğruluk-yanlışlık ve doğruluk-hakikat iddiaları hakkında nesnel bir tarz oluşması bu iletişim sayesindedir.[78] Böyle bir iletişime örnek, tartışma olabilir. Tartışmaya giren özneler bir hadisenin muhakemesini yapmakta, kanıtlar göstermekte, nedenleri ve karşı nedenleri ortaya koyup, bunun sonucunda yargıları kabul ya da reddetmekte, doğru ve yanlış olarak ifadelendirmektedir. Tartışma kişinin kendisi olmadan ve bir nesnellik zemininde gerçekleşmektedir.[79] İletişime girenler, herhangi başkalarıyla da

77 SALAMUN, Kurt, "Karl Jaspers. Existenzverwirklichung in der Kommunikation", *a.g.e.*, s. 23.

78 SALAMUN, Kurt, "Karl Jaspers. Existenzverwirklichung in der Kommunikation", *a.g.e.*, s. 24.

79 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 100.

iletişime geçselerdi, aynı mantıksal kurallar, düşünce kategorileri ve yöntemsel standartlara ya da doğruluk ölçütlerine göre davranmış olurlardı. İnsan, genel bilincin iletişiminde biçimsel ve temsil edilebilir bir bene sahiptir. Söz konusu ben, varolmanın kurduğu iletişimdeki gibi kendisi olmayı gerçekleştirmemiştir.

Genel bilincin iletişimi kişi-olmayan (*unpersönlich*) bir özellik taşır. İnsan, bu iletişimde henüz eksiktir. Yaşanamayan derinliğin yetersizliği bu ilişkide de söz konusudur. Kendisi olmak isteyen kişi bunu, bu iletişimde gerçekleştiremez. Bilincin iletişimi tüm insanların anlayışlarında ortaktır. İnsan bu iletişim biçiminde bir rahatsızlık hisseder; çünkü kişi "herkes olmak değil, kendi olmak" ister.[80]

Tin Varlığı Olarak İnsanın İletişimi

İnsanın varlık tarzlarından üçüncüsü olan tinin iletişimi, diğerlerinden farklı yapıda olup daha geniş içeriğe sahiptir. Devlet, toplum, aile, üniversite ya da bir meslek gibi bir bütünün idesindeki ortaklık insanı kapsamlı bir iletişime götürmektedir.[81] Ortaklık, aynı ideyi paylaşmaktır. Bu iletişimde de insan beninin kendisi olması henüz söz konusu değildir. İdelerin ortaklığı başkalarıyla bir yakınlık sağlasa da, insanın kendisi olarak asıl varlığı diğer kendi olanlarla mutlak bir yakınlık içine girememektedir.[82]

Varolma, genel bilinç ve tinin iletişim biçimini Jaspers "sosyolojik ilişkiler" olarak adlandırırır ve bu iletişimlerin sınırları olduğunu dile getirir.[83] Mümkün varoluş olarak insan bu iletişim biçimlerinde varoluşunu aydınlatamaz.

80 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 55.
81 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 53.
82 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 53.
83 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 53.

Varoluş kendisini gerçekleştirmeyi ve kendisini dışarıda bırakmayacak ilişkiyi bekler. Varoluşsal iletişimin dışındaki tüm iletişim biçimlerinde bir memnuniyetsizlik ve yetersizlik vardır. Jaspers nesnel düşüncenin kategorileriyle kavranabilirliğin ötesinde, bilişsel ifadelerle tanımlanamayan bir iletişim biçimi olarak varoluşsal iletişimin özgürlüğün gerçekleşmesiyle yakından ilgisini açıklar. Diğer tüm iletişim biçimleri varoluşsal iletişime geçmenin ön şartları konumundadır; ancak varoluşa ulaşmak isteniyorsa ön şartların aşılması gereklidir.

Varoluşsal İletişim ve Özellikleri

İletişimin varlık şartı hiç kuşkusuz bir başkasıyla olan ilişkidir. Diğerinin varlığı iletişim için vazgeçilmez bir değer taşımaktadır. Jaspers başka ve insanın kendisi olması arasındaki ilgiyi şöyle açıklar: "Eğer başkası kendisi olmayı istemezse, ben de kendim olamam. Eğer başkası özgür değilse, ben de özgür olamam. İletişimde yalnızca ben kendimi hissetmem; aksine başkasının da sorumluluğunu duyumsarım. O, benmiş gibi, sanki ben oymuşum gibi oluruz. Başkasıyla karşılaştığımda öncelikle ona yöneldiğimi hissederim. Zira iletişimin anlamına yalnızca benim kendi yaptıklarım sayesinde değil, başkasının oluşumlarını da katarak ulaşırım."[84] Bu ifadeler, varoluşsal iletişimin kendisine yavaş yavaş geçişin habercisidir. Jaspers varoluşsal iletişimin kendisi olan iki kişi arasında ortaya çıktığını ve taklit edilemediğini vurgular.[85]

Varoluşsal iletişimi sağlayan noktalar, politika, toplumsal ve ideolojik ilgiler değildir. Kendilerini arayan iki

84 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 57.
85 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 57.

insan, iki mümkün varoluş karşılaşmıştır. Girilen iletişim yalnızca bu iki kişi için anlam taşımaktadır. Nesnel yaklaşımlar bu iletişimi kavrayamaz. Jaspers nesneleşmenin dışında kalınan bu duruma varoluş sıçraması adını verir. İnsan bu iletişimde, kendisini başkası sayesinde açık kılabilmektedir. Yalnızca varoluşsal iletişimde, iletişim kuran kişiler kendilerinden emindir. Her biri kendi varoluşlarının olanağını kavramışlardır. Jaspers bu nedenle, varoluşsal iletişimde ortaya çıkan ne varsa, bunu "karşılıklı yaratma (*gegenseitige Schöpfung*)" biçiminde değerlendirir. Karşılıklı yaratmada iki insan birbirlerinin varlıklarına çok yakınlaşmışlardır.[86]

Jaspers varoluşsal iletişimin gerçekleşmesinin bazı karakteristik özelliklerini ve koşullarını belirlemiştir. "Yalnızlık", "açık olma" ve "sevenlerin savaşımı" bu iletişimde ortaya çıkan temel özelliklerdir.

Yalnızlık

Varoluşsal iletişimin ilk adımı "yalnızlık"tır. Jaspers insanı kendine getiren varoluşsal iletişim sürecindeki yalnızlığı olmazsa olmaz koşul olarak ileri sürer. Bu iletişim birbirlerinin yalnızlığını tanıyan iki insanın ilişkisidir. "Yalnızlık" ve "iki insanın karşılaşması" başlangıçta bir çatışkı (paradoks) oluşturur: "İletişime adım atmadan kendim olamam, yalnız olmadan da iletişime giremem. Kendim, kendi temelimi oluşturma ve bunun için de en derin ilişkiye adım atma cesaretini göstermem yalnızlığı istemekle mümkündür. İletişimde kendim olmayı kazanmak için,

86 ÖRNEK, Yusuf, *Karl Jaspers. Philosophie der Freiheit,* Karl Alber Verlag, Freiburg-München, 1986, s. 51-52.

tekrar tekrar yalnızlığı istemeye cesaret etmeliyim; bunu yapamazsam başkasının varlığında erir giderim".[87]

Jaspers yalnızlıktan sosyolojik anlamda, soyutlanan varlığı anlamaz. Ona göre insan, sabırla, heyecanla ve amansızca varoluşsal yalnızlık içinde yaşar. Varolma ve mümkün varoluş iki kutuplu bir yolda hareket ederler. İnsan devamlı olarak yeniden yalnızlığı yenmek için yalnızlığa katlanamazsa, kendisi olmayan biçimleri ve yolları seçebilir. Sabırlı olmayı başaramazsa, boş, donuk bir ben olarak mahvolmayla karşılaşabilir.[88]

Açık Olma

Varoluşsal iletişimin ikinci adımı olan "açık olma" sayesinde insan diğerinin varlığına yakınlaşır. Jaspers bu yakın olmayı, yani insanın kendi varlığının başkasının varlığıyla yakınlaşmasını, "açık olma ya da kendi olanın (*selbst*) gerçekleşmesi" olarak isimlendirir. Yakınlaşmayla varolmanın (*Dasein*) bilinci aşılmıştır. Açık olmada varolma kendi yapısını kaybeder, varoluş olarak insan kendi asıl varlığını kazanır: "İletişimde kendimi kendime başkaları sayesinde açabilirim. Bu açık olabilme aynı zamanda kendi olarak benin gerçekleşmesidir".[89]

İnsan başkasına kapalı olarak kaldığında, varolma (*Dasein*) kendisinin empirik karakterini korumuş olmaktadır. Jaspers "açık olma iradesi" için şunları dile getirir: "Açık olma iradesi insanı, yalnızca kendisinin gerçekleştirebileceği iletişime girmeye ve onu bütün belirlenmiş varlık olmadan (*Sosein*) vazgeçmeye cesaret ettirir. Bu yüzden,

87 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 61.
88 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 62.
89 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 64.

onun kendi varoluşunun yine kendisine açılabileceğini bilir."[90] Açık olmayla kişi mümkün varoluşunu kazanır.

İletişimde açık olunma "karşılıklı olarak" yaşanır: "Açık olunmayla gerçekleşen bu süreç varoluşun içinde, soyutlanarak oluşmaz; ancak yalnız ve yalnız bir başkasıyla beraber gerçekleşir. Tek olarak ben ne açık olabilirim ne de gerçekleşebilirim." Açık olunma sürecinde, Jaspers'in sevenlerin mücadelesi olarak adlandırdığı benzeri olmayan bir mücadele de gerçekleşmektedir. Bu mücadele başkalarını yenmek ve sonunda zafer kazanmak için sürdürülmez.

Sevenlerin Mücadelesi

Sevenlerin mücadelesi aynı zamanda "açık olunabilmenin mücadelesi"dir.[91] Böyle bir mücadele edişte kişinin hem kendi hem de başkasının varoluşunu açığa çıkartması söz konusudur. Varoluşsal iletişimdeki mücadele bu nedenle, varolmanın mücadelesinden tamamen ayrılmaktadır. Varolmanın mücadelesinde, yalan, hile dolu kandırmalar gibi bütün araçlardan yararlanılır. Bu iletişimde insan başkasına karşı düşman gibi davranabilir. Varoluşsal iletişimde tam açıklık ve her güce dayanan üstünlüğü bertaraf etme vardır. Varoluşsal mücadelede her iki taraf da, hiçbir çekince olmadan kendilerini ortaya koyabilmektedir.[92] Söz konusu mücadelede yalnızca tek taraflı bir gerçekleşme yoktur. Ya, her iki taraf da imkânlarını aynı süreçte kavrayacak ya da kavrayamayacaktır. Jaspers' e göre her iki insan da "benzeri olmayan bir dayanışma"

90 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 64.
91 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 65.
92 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 65.

içindedir.[93] Bu dayanışmada şiddet ve zafer kazanmak için üstün gelme isteği bulunmaz.

Sevenlerin mücadelesinde bütün kartlar ortaya açılır; çekingenlik ve suskunluk gösterilmez. Karşılıklı iki insanın şeffaflığı yalnızca nesnel içerikleri yakalamada değil, aynı zamanda sorunların çözümünde de aranır. İki insan kendisine başkasıyla nüfuz etmektedir.[94]

Varoluşsal iletişimde geçerli olan önemli bir değer vardır: "eşitlik". Jaspers'e göre mücadele eşit düzeyde gerçekleşmektedir. Eşit düzeylilik, insanın içinde bulunduğu sosyal pozisyonu, eğitim derecesi ve belirli bir alandaki yetkinliği demek değildir. Bunlar iki durum arasındaki karşılaştırmaya dayanan, ölçülebilir nesnellik barındırır ve kendisi olmayan insanın empirik beninin yalnızca dışsal görünüşleridir.[95] Eşit düzeyliliği Jaspers şu ifadelerle dile getirir: "Mümkün varoluşlar yalnızca birbirleriyle ve kendileriyledir. Birisinin kendisi olarak herhangi biri olmayı istemesi, varoluşsal olarak imkânsızdır. Kendim olmayı istediğimde ve bir başkası olup olamayacağımı sormadığımda, kendimi başkasıyla karşılaştırmadığımda varoluşsal bilinç oluşur. Eğer iletişim arıyorsam, aynı düzeyde girerim."[96] Jaspers'e göre insan varoluşun gerçekleşmesi imkânında, başkasını eşit düzeyde kişi olarak tanımaktadır.

Varoluşsal iletişimde "kendi olma", "başkasıyla özgür olma" anlamına gelmektedir. Özgürlük iletişime bağlıdır. Soyutlanmış ben ise özgür değildir. Özgürlüğün imkânında

93 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 65.
94 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 66.
95 SALAMUN, Kurt, "Karl Jaspers. Existenzverwirklichung in der Kommunikation", *a.g.e.*, s. 33.
96 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 85.

temelde oluşan bir iletişim vardır.[97] Varoluşsal iletişim ben merkezli varolmanın (*Dasein*) iletişiminden farklı olduğunun başka bir göstergesi de açıklığa ve iletişime zorluk çıkaran tüm engellere karşı, çıkar gözetmeden girilen mücadeledir. "Maskeler", "çıkarcı çekingenlik", "suskunluk", "emniyetin ön planda tutulması", "öne sürülen şartlar" iletişimde ortaya çıkan bazı engellerdendir. Tüm bu engeller kişiyi diğerlerinden bir duvar gibi ayırmaktadır.[98]

Diyebiliriz ki, varoluşsal iletişim öncelikle derin bir yalnızlıkla başlar, yalnızlığı açık olma iradesi (*Wille zum Offenbarwerden*) izler, ardından sevenlerin mücadelesi ve dayanışması gelir. İletişimi gerçek iletişim kılan, varoluşun derinliğindeki bağlanmadır. Varoluşsal iletişim dışında kalan tüm biçimler, içkin yapı olma özelliği barındırmakta ve yetersizlik içinde bulunmaktadır.

97 ÖRNEK, Yusuf, *Karl Jaspers. Philosophie der Freiheit*, a.g.e., s. 53.
98 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 77.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIR DURUMLARI VE VAROLUŞ AYDINLANMASI

> "Sınır durumlarına gözlerimizi açıp girerek kendimiz oluruz. Onlar bilinebilir bilginin dışındadırlar. Gerçeklikleri yalnızca varoluş için hissedilebilirler. Sınır durumlarını tecrübe etmek ve varoluş olmak aynı şeydir."[99]

Jaspers "sınır durumları" düşüncesini *Felsefe*'nin ikinci cildinin yedinci bölümünde inceleme konusu yapsa da, bu konu hakkındaki görüşlerini 1919 yılında yayımlanan *Dünya Görüşlerinin Psikolojisi* adlı eserinde de ileri sürer. Buradan da anlaşılıyor ki, sınır durumları filozofun düşünce adımları içerisinde erken tarihli bir yere sahiptir. Jaspers bu konuyu *Felsefe*'sinin *Varoluş Aydınlanması* cildinde üç ana başlık altında inceler. Önce durum, durum ve sınır durum, sınır durum ve varoluşa açıklık kazandırır. Birinci bölümde "Varoluşun Tarihsel Belirleniminin Sınır Durumları" başlığı yer alır. İkinci ana bölümde tek tek sınır durumları olarak ölüm, acı, savaşım ve suç açıklanır. Üçüncü ve son bölümün başlığı "Gerçekliğin Tarihselliğinin ve Her Türlü Varolma Şüphesinin Sınır Durumları"dır.

99 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 204.

Durum ve Sınır Durumları

Varolma (*Dasein*) olarak insan sürekli durumlar içinde bulunan bir varlıktır. Jaspers'in ifadesiyle varolma "durum içinde bir varlıktır".[100] Jaspers "durum" ifadesinden somut gerçeklik şeklinde herkesin belli bir zamanda bulunduğu psişik ve fizik gerçekliği anlar. İnsanın durumları farklı bilim dalları tarafından yöntemsel olarak araştırma konusu yapılmaktadır; çünkü bu gerçeklik yalnızca tek bir bilimin araştırma konusu değildir. Filozof eserinde bazı bilim dallarından çeşitli örnekler verir. Örneğin biyoloji bilimi, canlıların dünyasında olup bitenin ve intibaklarının araştırılmasıyla ilgilenir. Ekonomi-politik öğretisi arz ve talepler ya da antropogeografik sorunları ele alır. Tarih bilimi sayesinde biricik durumların anlamlı görünüşleri ele alınır.[101]

Yaşamının her anında kendisini durumlar içinde bulan varolma olarak insan, bunları kendi tasarıları ve planlarına göre sık sık değiştirebilir; ancak bununla da yeni durumlar içine girmiş olur. Yaptığı hesaplarla durumlar oluşturabilir ve oluşturduğu durumları yeniden değiştirebilir. İnsan içinde bulunduğu durumları tanıyıp bilebilir hâle gelir. İnsan, durumlarını bir durumdan bir başka duruma çevirebilse de, yine de kendisinin "durum içinde varlık" olduğu gerçeği ortadan kalkmaz.[102]

Görüldüğü gibi durumlar insanın dış koşullarına göre, eylemleri ve yaşantılarıyla oluşturulabilmektedir. Durum, değişebilen ve somut gerçeklikler şeklinde, kendisine has ve yaşantılarla ortaya çıkabilen, bilinebilir olanla sınırlı özellikler taşır.[103]

100 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 203.
101 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 202.
102 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung, a.g.e.*, s. 202.
103 SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, a.g.e., s. 98.

İnsan yalnızca belirli durumlarla karşılaşmaz. İnsanın seçemediği ama buna rağmen üzerine almak zorunda kaldığı, varoluşun anlamını kazandıran durumlar da söz konusudur. Böyle durumlarda insan onları ortadan kaldıramaz.[104] Jaspers insanın değiştiremeyeceği bu durumlar hakkında şöyle yazar: "İçinde bulunduğum, savaşımı ve acıyı yaşadığım, kaçınılması mümkün olmayan, üzerime aldığım suç ve ölmek zorunluluğum gibi durumlar vardır. Onları sınır durumları olarak adlandırıyorum."[105]

Jaspers sınır durumları için, "değiştirilemeyen", "nüfuz edilemeyen" ifadelerini kullanmaktadır. Onlar başarısızlığa uğrayarak karaya oturduğumuz, çarptığımız bir duvar gibidir. Böyle durumlar başkaları tarafından yapılan açıklamalar olmaksızın Varolanla birlikte doğrudan doğruya yaşanır.

Sınır durumları, varolma (*Dasein*)nın bilincinde ortaya çıkmaz; aynı zamanda genel bilincin durumları da değildir. Bilen ve amaçlı eyleyen bilinç yalnızca nesnel olarak kavranmaktadır. Böyle olunca da durumların karşısında kaçmakta, gözünü yummakta ve unutmaktadır. Filozofa göre bilinç, sınırın içinde kalır ve yetersiz kalıp durumun kaynağına yalnızca soru sorarak yakınlaşır.[106]

Varoluş ve Sınır Durumları

Jaspers'e göre sınır durumlar varoluş içindir. Durumlar nasıl içkin (*immanent*) olan bilince aitse, sınır durumlar da aşkın olan varoluşa aittir. Sınırı aşmak bilincin yetkinliğinde değildir. "Nasıl varolma olarak durumlar içindeysem,

104 HERSCH, Jeanne, "Existenz in der empirischen Wirklichkeit", *a.g.e.*, s. 28.

105 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung, a.g.e.*, s. 203.

106 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung, a.g.e.*, s. 203.

varolmada da mümkün varoluş olarak sınır durumlar içindeyim" der Jaspers.[107] Varoluşun gerçekleşmesi içkinlik içinde olamayacağına göre sınırın aşılması gerekir. Aşma hâlinde, varolmanın durumları varoluşun durumlarına çevrilmektedir. Sınırdaki böyle bir dönüşme sınır durumlarının tecrübe edilmesine neden olur.[108]

Jeanne Hersch Jaspers'teki "sınır" kavramının sahip olduğu genel anlamı kavramanın önemli olduğunu belirtir. Ona göre filozof eğer sınırdan bahsediyorsa, bunun hiçbir zaman geçici ve herhangi bir zamanda aşılabilir sınır olduğunun anlaşılmaması gerekir. Her sınır insan içindir. İnsan onu belirler ve özünde yapılandırır. Sınırı tanımlamayla sınır aşılmaz. Sınır onu aşmaya çalışan, öte yanda (*Jenseit*) ne varsa onu çabalayan bir suje içindir. Sınır bu yüzden nesnel bir mekânı tasvir eden statik bir kavram değildir. Sınır sujenin ona çarptığı bir engeli çağrıştırır ve bu engel sınırın anlamını ifade eder; çünkü sınırın varoluş bakımından önemi buradadır.[109]

Sınır durumlarının yaşanmasıyla insan "kendisi" olabilmektedir. Jaspers "varolma olarak insan" der, "sınır durumlarına gözlerini kapayarak ondan geri çekilebilir." Ona göre "dünya içinde insan" varolmasını genişleterek onu korumak ister.[110] Jaspers sınır durumlarına karşı plan ve hesapların yapılamayacağının altını çizer. Onları aşmanın yolu buradan geçmez. Ancak mümkün varoluş olarak insan bu durumlarla ilişki kurabilmektedir. Jaspers "sınır durumlarına gözlerimizi açıp girerek kendimiz oluruz. Onlar bilinebilirliğin dışındadır. Gerçekliğini

107 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 208.
108 ÖRNEK, Yusuf, *Karl Jaspers. Philosophie der Freiheit, a.g.e*, s. 44.
109 HERSCH, Jeanne, a.g.e., s. 28.
110 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 204.

yalnızca varoluş hissedebilir. Sınır durumlarını tecrübe etmek ve varoluş olmak aynı şeydir" der.[111] Âdeta burada, varolmanın çaresizliği içerisinde, Ben'de "varlığın coşkusu" meydana gelmektedir.

Sınır, aşkın olanı yani varoluşu açığa çıkartır; bu yüzden yalın varolma ve genel bilinç olarak insan sınır karakterini tecrübe edemez. Yalnızca mümkün varoluş sınır durumlar içinde kendisinin farkına varmaktadır. Sınır durumları içinde kalarak varoluş kendisini elde etmektedir.[112]

Jaspers sınır durumlara örnek olarak savaşım, acı, suç ve ölüm gibi durumları ifade etmektedir. Varolmanın görmezden geldiği sınır durumların tecrübesi, mümkün varoluşu sarsar ve onu uyandırır. Mümkün varoluşun uyanması sınırın asıl işlevidir.[113] Buradan da anlaşıldığı gibi sınır durumları olumsuz bir işleve sahip değildir; tam tersine varoluş sınır durumların tecrübesini yaşar. Kendi anlamını keşfetmek ve kendisini gerçek kılmak için yaşadığı tecrübeleri derinleştirmeye çabalar.[114]

İnsan sınır durumların üstesinden gelmek istedikçe, onlar hakkındaki bilgisini de geliştirmektedir. Sınır durumlarının bilgisinin genişlemesiyle, onların üstesinden gelinemeyeceği bilinci de ortaya çıkar. Varoluşsal bilinç olarak ortaya çıkan bu bilinç varoluşun gerçekleşmesi için önem taşır.

111 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 204.
112 BURKARD, *Franz-Peter*, a.g.e., s. 137.
113 ÖRNEK, Yusuf*, a.*g.e., s. 45.
114 HERSCH, Jeanne, *a.g.e.*, s. 29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK VE VAROLUŞ AYDINLANMASI

Jaspers "varoluş aydınlanmasının asıl işareti"[115] olarak belirlediği özgürlük konusunu *Felsefe*'sinin ikinci cildinin altıncı bölümünde inceler. Filozof bu bölümde dört ana başlık hâlinde şu problemleri dile getirir: "Varoluşsal özgürlüğün aydınlanması", "varolma (*Dasein*) ve özgür varlık", "özgürlülük ve zorunluluk", "özgürlük ve Aşkın Varlık".

Aslında özgürlük düşüncesini yalnızca Jaspers'in yapıtının bir bölümünün konusu olarak düşünmek doğru değildir. Onun bütün yaşamı boyunca verdiği eserlerde bu problem temel hareket noktası durumundadır. Eserinde kendi felsefesinin bir "özgürlük felsefesi" olduğunu söylemektedir.[116] Nitekim 1958 yılında kendisine verilen Alman Kitabevleri Barış Madalyası'nı alırken törende yaptığı konuşmada, felsefesini içine alan ana konularından birisi özgürlüktür.[117] Onun felsefesinin en genel amacı, insanın özgürlüğünü gerçekleştirmesi olacaktır. Varoluş aydınlanmasının temel amacı da zaten budur. Çalışmamızda, Jaspers'in özgürlük sorununu yalnızca,

115 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 175.
116 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. XXXII.
117 JASPERS, Karl, *Wahrheit und Bewährung Philosophieren für die Praxis*, München-Zürich, 1983, s. 158.

1932'de yayımlanan *Felsefe* adlı yapıtından hareketle ele alacağız. Ayrıca Yusuf Örnek'in 1986 yılında yayımlanan *Philosophie der Freiheit* (*Özgürlük Felsefesi*) adlı eseri çalışmamız için önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Varoluşun Asıl İşareti: Özgürlük

Jaspers özgürlüğün varolup olmadığı sorununda nesnel araştırma biçimleriyle hareket edildiğinde, özgürlüğün olmadığı sonucuna kadar gidilebileceğini ifade eder. Ona göre insan bir nesne olmadığına göre, içinde özgürlük imkânını barındırmaktadır.[118] Özgürlüğü nesne olarak bilme ve tanıma çabası beyhude bir çabadır. Özgürlük sorunu, sorunu ileri atan insanın dışında bir "şey" değildir. Özgürlük sorunu insanın dışında bir şey olsaydı, özgürlüğü bir nesne gibi tanımak, bilmek ve sonunda da tanımlamak mümkün olabilirdi; ancak tanımsal bir cevapla birlikte sorunun kendisi de ortadan kaldırılmış olurdu.[119]

Nesneyi tanıyıp-bilen bilinç özgürlük sorununu yeterince ele alamaz. Bu sorun mümkün varoluş tarafından ortaya konan bir sorundur. Böyle olunca da sorunun cevabı yaygın tanımlarla verilemez. Özgürlük sorunu ancak içsel bir süreçte kavranabilir. Özgürlüğün hem sorusu hem onun cevabı, soruyu soranın ve cevaplayanın birlikteliği içinde, mümkün varoluşun kendi kendisiyle ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Kendi kendisiyle ilişki, mümkün varoluşun özgür olma kararını gerçekleştirene kadar sürmektedir. Jaspers özgürlük sorununu şu tümcelerle açıklamaktadır: "(…) İmkân içinde özgürüm. Özgürlüğün bu imkânından dolayı özgürlük sorununu ortaya koyabiliyorum, onu sorgulayabiliyorum."[120]

118 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 175.
119 ÖRNEK, Yusuf, *a.*g.e., s. 17.
120 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 176.

İnsan özgürlük sorununu ortaya koyduğunda yaptığı ilk şey, ona kavramsal yanıtlar aramak olur. Cevapları toplumsal ve politik olaylara bakılarak aranır. Böyle olunca da insan, olguların ve tanımların çokluğuyla karşılaşır. Cevaplar insanın bilinç olarak varlık tarzının ileri sürdüğü yargılardan oluşmaktadır. Özgürlüğün pek çok cevabını bilinç vermiştir.

Özgürlük hakkında verilen cevaplar ve çok yönlü değerlendirmeler karşısında insan yine de bir memnuniyetsizliği yaşar ve kendisindeki özgürlük imkânının farkına varır. İnsanın asıl gerçek varlığı olan özgürlük, kavramsal bir karaktere sahip değildir; aksine onun bir işaret (signum) karakteri söz konusudur. Sorun varoluşsaldır; yani sorunun amacı özgürlük hakkında bir bilgi oluşturmak değil, özgürlük içinde varoluş olmaktır (*Existieren*). Varoluşun imkânından gelen sorun özgürlüğün kendisine çağrıda bulunmaktadır. Bu çağrı özgürlüğün gerçekleşmesi içindir.[121]

Jaspers özgürlük derken, mümkün varoluş olarak insanın özgürlüğü der. Özgürlük ne dünya varlığının ne de Aşkın Varlık'ın kendisidir: "(…) Dünya yöneliminde nesnel ve genelgeçer olarak mevcut varlık (*Sein als Bestand*) söz konusudur. Bilgi gelişir, ancak henüz özgürlük yoktur. Özgürlük Aşkın Varlık da değildir. Özgürlük Aşkın Varlık olsaydı yanlışlanabilir, mutlaklaştırılabilirdi. Özgürlüğün, yalnızca zamanın içinde varoluş olarak araştırmalardaki tanımlarla sınırları çizilebilir.

İrade özgürlükle ilişkili bir kavramdır. Refleks hareketlerinde, güdü ve içgüdülerde irade yoktur; çünkü onlarda eksik olan bilinçtir. İrade varolan iki imkân arasında bir seçim yapabilmektir. İki "şey" arasındaki seçim henüz varoluşsal bir seçim değildir. Jaspers'e göre asıl irade ve

121 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 19.

asıl seçimde kendisini bilen ben kendisini seçmektedir.[122] Kişinin asıl iradesi kendi kendisiyle olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Kendi olma, irade (*Wille*) ve seçim (*Wahl*) bir bütün olarak hep birlikte bulunur. Jaspers düşüncesinde irade "bir şeyin iradesi" değil; aksine kendi kendisini isteyen iradedir. Asıl irade, insanın kendi kendisinin dışında bir nesneye sahip olmak değildir.[123]

Bir şey isteyen irade, bir nesneye sahip olmak için konur. Böyle bir irade varolmada (*Dasein*) vardır. Asıl irade varoluşun varlığıdır.[124] Jaspers insanın kendisi olmayan iradesi için "kötü irade (*böser Wille*)" deyimini kullanmaktadır.[125] Varoluşu isteyen irade özgürlüğün gerçekleşmesini ister. İradenin temeli özgürlük içinde olduğundan kendi kendisini isteyen irade nesnel düşünceyle açıklanamaz.[126]

Özgürlük problemi denilince felsefe tarihinde akla gelen belirlenimcilik (*Determinismus*) ve belirlenemezcilik (*Indeterminismus*) yaklaşımlarıyla özgürlük açıklanamaz. Belirlenimcilik, bütün gerçekliğin genel kanunlarla belirlendiği ve özgürlüğün olmadığı görüşüne sahiptir. Bunun karşısında yer alan Belirlenemezcilik görüşü, ruhsal veya fiziksel süreçlerin nedensel kanunlarla belirlenmediğini savunarak, özellikle insanın iradesinin güdüler, toplumsal ilişkiler, karakterler ve durumlarla belirlenmediğini iddia eder. Böylelikle bu görüş, özgürlüğün ve iradenin olduğuna inanır.[127]

122 ÖRNEK, Yusuf, *a.g*.e., s. 19.
123 ÖRNEK, Yusuf, *a.g*.e., s. 20.
124 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 162.
125 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 171.
126 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 149.
127 HALDER, .-M. Müller, *Philosophische Wörterbuch*, Freiburg-Bsel-Wien, s. 62, 144.

Jaspers belirlenemezciliğin ve belirlenimciliğin gelenekselleşen tartışmalarını reddeder, onları eleştirir. Her iki görüşte de insanın kendi eylemleri içinde oluşan "ben istiyorum (*ich will*)" yoktur. İspatı ve reddedilişi için oluşan özgürlük anlayışında Jaspers'e göre nesnel özgürlük vardır; çünkü bu anlayışlarda özgürlüğün kaynağı, onun asıl çıkış noktası olan asıl irade oluşmamıştır. Belirlenemezcilik, psikolojik (eylemlerin ve seçimin özgürlüğü) ve sosyolojik (bireysel, yurttaşlık ve politik özgürlükler) çerçevelerde özgürlüğün varlığını ispatlamaya çalışırken Belirlenimcilik, nedensel kanunlarla, istatistik verilerle ve onların genelgeçer kılınmalarıyla özgürlüğü reddetmeye ve özgürlüğün olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Belirlenimciliğin ve belirlenemezciliğin görüşlerini Jaspers kabul etmez. Reddedişinin temeli Kant'ın özgürlük anlayışıdır. Kant, özgürlüğün intelligibel bir karaktere sahip olduğunu belirtmiştir. Ona göre özgürlük ne bilinebilir ne de ispat edilebilir; ayrıca mantıksal düşünme biçimiyle de kavranamaz. Bu görüş Jaspers'in varoluşsal özgürlük anlayışı için de geçerlidir.[128]

Nasıl nesnel varlık biçimleriyle varlık tükenmiyorsa, nesnel özgürlükle de özgürlük tükenmez. Kant'a göre özgürlük ne ispat edilebilir ne de reddedilebilir. Ona göre özgürlük bir kavram olarak ele alınamaz.[129]

Varoluşsal Özgürlüğün Aydınlatılması

Jaspers düşüncesinde özgürlük varoluşsal bir karakter taşır. Seçim olarak özgürlüğü aydınlatmadan önce

128 ÖRNEK, Yusuf, *a.*g.e., s. 21.
129 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e., s. 169.

bilme, keyfilik, yasa ve ide olarak özgürlükten Jaspers'in ne anladığını belirtmekte yarar vardır.

Grekçede "episteme"' şeklinde belirlenmiş olan bilme yine Grekçede "doxa" olarak karşılığını bulan sanının karşısında yer alır.[130] Bilme "1. (Geniş anlamda) Bir şeyin ne olduğunun bilincine varma. 2. Soru ve araştırmalarla kazanılmış kesinlik (inanmanın karşıtı). 3. Temellendirilmiş olan bilgi edinme, tanıma (kuşku ve kanun karşıtı) 4. Bilgi edinmenin erek ve sonucu"dur.[131]

Jaspers, bilmeye yüklediği anlamı eserlerinde geliştirmiştir. Esas anlamı olarak bilme, genel bilinç sayesinde oluşturulan bilimsel dünyaya yönelmenin zorunlu, genelgeçer bir özelliğidir.[132] Dünyaya yönelme varolan nesnelerin bilinmesi -belirli bir varlığın bilinmesi, dünya içindeki varlığın bilinmesi- anlamına gelir.[133]

Bilme etkinliği insanı diğer canlı varlıklardan ayıran bir etkinliktir. İnsan bu etkinliğinde dünyada nesnel yönelimler içinde bulunur. İnsan yalnızca olayların, olup-bitenlerin akışını seyretmez, onları yalnızca gözlemlemez. Sürekli bilme içindedir. Filozofa göre bilen insan eylemlerde bulunur, eylemini bilir. Örneğin insan da bütün canlı varlıklar gibi bir gün ölecektir; ama insan fazladan öleceğini de bilir. Olan biten üzerine ne varsa oluşan bilgi, insanın özgürlüğüne imkân sağlamaktadır. Jaspers bilme ve özgürlük ilişkisini şu ifadelerle açıklar: "Bilmede henüz özgür değilim; ama bilmeden de özgürlük olamaz."[134]

130 HALDER, .-M. Müller, *Philosophische Wörterbuch,* a.g.e., s. 348.
131 AKARSU, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 37-38.
132 ÖRNEK, Yusuf, *a.g*.e., s. 22.
133 JASPERS, Karl, *Philosophie I,* a.g.e., s. 28.
134 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e, s. 177.

Varoluşun kendisine gelmesi için bilme bir yoldur; ancak bilme her şey demek değildir. Jaspers'in bilmeyi önemsemesinin nedeni, seçimi mümkün kılmasından dolayıdır. Bilme varoluşsal özgürlüğün dışında bırakılmaz; çünkü bilmeyi aşan düşünceye ulaşmak için de bilme önemlidir. Bilmenin içinde henüz özgürlük gerçekleşmez; ancak insan özgürlüğünü bilmenin sınırlarında kavramaktadır.[135] Varoluşa giden bir yol olarak bilme sayesinde insan imkânlarının farkına varır. Böylece birçok imkân arasından seçim yapabilir hâle gelir.[136] İmkânlardan birisini seçecek insanın artık keyfiliği ön plandadır.

Jaspers keyfilik (*Willkür*) kavramını varolmanın (*Dasein*) gerçekliğine ait görür. Keyfilik varoluşun kendisinde değil, yalın varolmanın canlılığında ortaya çıkan iradededir.[137] Keyfilik her ne kadar varolmanın gerçekliği olarak görünse de, onun bilimsel araştırma yöntemleriyle tamamen anlaşılamayacağını da vurgular; ancak varoluşla bir ilgisi vardır; çünkü ne olursa olsun seçilen ne ise onu sonunda özne seçmektedir, özneye bağlıdır: "Keyfilik olmadan özgürlük olamaz" düşüncesiyle Jaspers bu ilişkiyi anlatır.[138]

Sınırlanamayan keyfilik özgürlüğe ulaşmanın önünde bir engel oluşturabilir. Bu yüzden bir zorunluluk gerekir. Yasa, sınırsız keyfiliği sınırlandırır ve özgürlük de korunmuş olur. Yasa düşüncesinin önemi Jaspers'in eserinde şöyle belirtilir: "Eğer ben keyfiliğin bilinmesiyle değil de, zorunlu olarak bilip tanıdığım yasaya göre karar verirsem özgür bir varlık olurum".[139] Keyfilikte sınırsızmış

135 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 23.
136 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 177.
137 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 24.
138 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 178.
139 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 177.

gibi görünen bir seçim olsa da, söz konusu olan “herhangi” bir seçimdir. Keyfi seçim oldukça özgürlük hep biçimsel olarak kalmaktadır. İnsan bir yasaya göre karar verirse, içeriksel anlamda özgür olacaktır. Yasa, insanın kendisine tabi olduğu ve böylece keyfiliğini sınırlandıran zorunluluk anlamını taşımaktadır. Bu yasanın bir özelliği vardır. İnsan bir taraftan yasanın imperatiflerine bağlı olduğu gibi diğer taraftan bağlı kalmayabilir. Yasa, kaçınılması mümkün olmayan doğanın zorunluluğu gibi bir zorunluluğu içermez. İnsan ona uyabilir ya da uymayabilir. Hangi normların geçerli olduğunu insan bir otorite sayesinde tecrübe etmez; çünkü böyle olsaydı insan kendisini bir yabancının keyfiliğine bırakır ve ona boyun eğerdi.[140]

Jaspers zorunluluğun üç farklı biçiminden bahseder. Bu zorunluluklarının ilki doğa zorunluluğudur (*Naturnotwendigkeit*). Doğada hiçbir şey özgürce oluşmaz; çünkü her şey nedensel yasalarla belirlenmiştir. Orada her şeyin bir nedeni vardır ve zorunluluğun bu biçiminde keyfilikten söz edilemez.[141]

İkinci zorunluluk gereklilik yasası (*Sollensgesetzlichkeit*) olan ahlak yasasıdır. Bu yasa insanın eylemlerini belirli normlara göre yönlendiren, insanın uymak zorunda olduğu bir yasadır; ancak doğa içindeki nedensellik gibi zorunlu bir yasa değildir. Böyle olmasa da genel ve geçerlik özelliklerini içinde barındırır. İnsan yasayı zorunlu olarak bilip tanır ve ona boyun eğerse, özgürlüğünden söz etmek mümkün olabilmektedir. Yasanın normları bir otorite tarafından dikte ettirilmez, onları insan kendisi meydana getirir.[142]

140 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 178.
141 ÖRNEK, Yusuf, *a.*g.e., s. 25.
142 ÖRNEK, Yusuf, *a.*g.e., s. 26.

Jaspers yasayla özdeş olup keyfiliği dizginleyen özgürlüğü "transendental özgürlük" olarak adlandırır. Bu özgürlük içinde insan boyun eğme sayesinde genelgeçer normlara karşı, kendisini bulması anlamında özgür olmaktadır: "Yasa olmadan özgürlük olmaz."[143]

Jaspers Kant'ın transendental özgürlük kavramını alır. Kant ahlak yasasının üzerinde bir özgürlük kabul etmezken, Jaspers bu yasanın ötesinde varoluşsal özgürlükten söz eder.[144] Jaspers'in sözünü ettiği son zorunluluk biçimi "varoluşsal zorunluluk"tur. Bu zorunluluk biçimi daha önce sözü edilen zorunluluklardan farklıdır. Doğanın zorunluluğu ve gereklilik yasası kendilerini nesnel ve genelgeçer niteliklerle ifade ederken varoluşsal zorunluluk nesnelleşme alanında yer almaz. Doğa zorunluluğu içinde özgürlük zaten yoktur. Yasa olarak özgürlük biçiminde ifade edilen gereklilik yasasında özgürlük söz konusudur; ancak onun da biçim olarak kaybetme tehlikesi vardır. Varoluşsal zorunlulukta ise koşula bağlı olmayan biçimde özgürlük imkânı yer alır. Varoluşsal zorunlulukta bir yandan bütünlüğün taşıyıcı *ide*, diğer tarafta kendi olan varlığın seçimindeki *tekliğin* gerilimi yer alır.[145]

İnsan varolma (*Dasein*) şeklinde sürekli olarak dünya içindeki bilgisini, dünyaya yönelme bilgisini genişlettikçe, onun özgür olmasını sağlamaya çalışır. Bu sayededir ki, insan sınırsız eylemlerinin imkânlarını ve şartlarını bilir, onların bilincine ulaşır. İnsanın bilmesi kendi yönelimlerine ve kararlarına göre onun biçimsel olmaktan öteye geçmeyen özgürlüğün çerçevesinde birikerek gerçekleşir.

143 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 178.
144 ÖRNEK, Yusuf, *a.*g.e., s. 26.
145 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 179.

Bilme yalnızca dünya içinde bir şeyin bilmesi olarak kalır. Bütün bir dünyanın bilgisine ulaşılamaz. Bu görüşünü Jaspers Kant'tan etkilenerek ileri sürer. Ona göre bilmek dünyaya yönelme olarak dünya içinde (*in der Welt*) kalmaktır. Dünya (*die Welt*)ya bütün olarak hiçbir şekilde ulaşılamaz ve o bilinip tanınamaz. Hep bir ide olarak kalır. Araştırmalarda bu bütünlüğün taşıyıcısı ide olmaktadır. Bu anlamda dünya bir bütün olarak araştırma nesnesi olamaz. Bir birlik olarak dünya içindeki araştırmaların oluşmasını sağlayan, onları meydana getiren bir ide şeklinde kalmaktadır. Dünya içinde araştırılan ne varsa, yalnızca parçalanan nesnellik olarak bulunur. Tek tek araştırmalar dünyanın bütünlüğüne yönelerek devam eder. Durum içinde yaşanan sınırlılık yaşamda da, bilmede de kendini gösterir. Tek tek bilişler hep bütünlüğün parçalarını bilmektir. İde olarak özgürlük bütünlük ve teklik arasındaki gerilimdir. Kısacası özgürlük tanımlanamayan bir ide olarak kalır. Bilme, keyfilik ve yasa olarak özgürlük nasıl nesnelleşmenin alanında yer alıyorlarsa sonunda ide olarak özgürlük de nesnellik içinde yer alır.

Jaspers sözü edilen özgürlük biçimlerini asıl özgürlük olarak belirlediği varoluşsal özgürlük için koşul olduğunu ileri sürer. Varoluşsal özgürlüğe ulaşmak için diğer özgürlük biçimlerinin bilinmesi gereklidir; ancak hepsi de varoluşsal özgürlüğün sınırında kalmaktadır. Sınır insana kendini açar ve insan ya ümitsizliğe kapılarak kendi asıl varlığını oluşturamaz ya da kendisinin farkına varır.[146] Sınırın tecrübesi insanı bir seçimde bırakır. Ya ümitsizce varolmasını (*Dasein*) yaşayacak ya da özgürlük olarak kendi asıl varlığının farkına varacak ve kendisi

146 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 180.

olmayı isteyecektir. Başka bir anlatımla insan ya nesneleşen bir varlık tarzı olan varolma olarak kalacak ya da varoluş olarak asıl kendi varlığını özgürlükle bütünleştirecektir. Özgürlüğün diğer biçimleri nesneleşen bir içerik taşırken, varoluşsal seçim nesneleşmeyle elde edilemez. Empirik bilimler de varoluşsal seçimi nesne hâline getirememektedir; çünkü seçimin kökleri insanın bilinemez tarafında yani varoluşunda bulunmaktadır.[147]

Varoluşsal seçim için Jaspers şunları yazmaktadır: "Varoluşsal seçim güdülerin bir savaşımının sonucu değildir (böyle olsaydı nesnel bir süreç olurdu). Doğru sonuç veren bir hesap yapılışının kararına göre de oluşmaz (böyle olsaydı zorunlu olurdu, bunu böylece apaçık olarak bilip tanıyabilir ve kendime yönelebilirdim), nesnel biçimsel bir imperatife karşı boyun eğiş de değildir."[148]

Jaspers seçimde rol oynayan güdülerin etkilerinin psikoloji tarafından gözlemlendiğini belirterek, varoluşsal seçimin güdü sonucu oluşmadığını belirtir. Varoluşsal seçim gözlemlenebilen gücün kazanımı olsaydı, nesnel bir süreç olurdu. Doğru sonuçlar veren bir hesaba göre de varoluşsal seçim oluşmaz. Bu şekilde verilen bir karar, imkânların nesnel olarak ayrıntılarıyla gözlemlenebilir olmasını gerektirir. İmkânlar hesaplanır ve sonunda bu imkânlarla sonuçlar karşılaştırılır ve kararın doğru verilip verilmediği ortaya çıkmış olur. Varoluşsal seçim nesnel ve biçimsel imperatiflere boyun eğiş değildir. Boyun eğişin bu türü, ya gereklilik yasasının oluşturduğu bir itaat olacak ya da özgürlük kaybına yol açıp mekanik biçim hâline gelecektir. Varoluşsal seçimin kesinliği 'ben seçiyorum" eyleminde ifadesini bulmaktadır.[149]

147 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 32.
148 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e, s. 180.
149 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* a.g.e, s. 180.

Varoluşsal özgürlük varoluşsal seçimle bağlantılıdır. Varoluşsal seçim ise, diğer nesnel seçimler gibi varolan nesneler arasında yapılan bir seçim değildir. Burada insanın güdüleri tarafından yönlendirilmesi, hareket etmesi söz konusu değildir. Varoluşsal seçimde insan "bunu böyle istiyorum" der. Varoluşsal seçimin iradesi fenomenolojik anlamda betimlenen bir fenomen olarak düşünülmez. Bu iradenin içerisinde iki özellik vardır: İlki "böyle istiyorum" diğeri "ben seçiyorum". Söz konusu seçimde insanın kendi imkânıyla olan ilişkisi vardır. İnsanın beni değersiz bir şey değildir; çünkü kendini yaratma olanağına sahiptir.[150]

Jaspers'in özgürlükle ilişkilendirdiği karar varoluşsal seçim olarak karardır. Sonlu karar ve varoluşsal karar olarak iki farklı ayrım yapan Jaspers sonlu kararda varolma (*Dasein*) somut bir durum içinde bir problemin çözümü için karar vermektedir. Sonuçta doğru ya da yanlış karar verilmiştir. Bilme ve bilinç bu kararda rol oynar. Varoluşsal karar ise bundan başkadır. Bu tip kararda, kendisini yansıtan bilme, bilincin düşünmesi aracılığıyla oluşan bir sonuç değildir. Varoluşsal kararda içsel bir eyleme olarak kendilik refleksiyonu (*Selbstreflexion*) ön plandadır. Karar insanın kendi kendisini yaratması için verilir.[151]

Jaspers insanın kendi refleksiyonu içinde kendisi hakkındaki yargıdan hareket ederek kendini aradığını söyler.[152] İçsel eyleme olarak (*inneres Handeln*) kendi refleksiyonunda kendini tanı (*erkenne Dich selbst!*) düşüncesi meydana gelir. Bu bilişsel bir süreç değildir. Kendi varlığını arayan insanın varoluşsal eylemleriyle yürüdüğü bir yoldur.

150 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 34.
151 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 35.
152 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e, s. 181.

Varoluşsal eylem derken Jaspers mutlak bilinç tarafından verilen koşula bağlı olmayan eylemleri kasteder. Mutlak bilinç yalnızca varoluşa ait bir nitelik taşımaktadır. Bu bilinç varoluşun koşulsuzluğunun bilincidir. Böyle olunca da bu bilinç bilinebilir bir nesne olarak kavranmaz. Bu bilinci mistik bilinçle de karıştırmak doğru değildir. Mistik bilinç varoluşun ve Aşkın Varlık'ın birliği demektir. Mutlak bilinçse varoluşa aittir. Bilinç hiç bitmeyen devinimle "bilememe (*Nichtwissen*)", "baş dönmesi (*Schwindel*)", "kaygı (*Angst*)" ve "vicdan (*Gewissen*)" içinde kendisini gösterir.[153]

İnsanın bilimler tarafından gerçekleştirdiği dünyaya yönelme sonucunda bilgi üretmeye çalıştığını, elde ettiği bilginin hep dünya içindeki belirli nesnelere ait bilgiler olduğunu ve dünyanın kendisini hiçbir zaman bilemediğini vurgulamıştık. İnsan sürekli nesnel bilgi alanını genişletir; ancak nesnel bilginin sınırlarına geldiğinde "bilememe" hâline ulaşmış olur. Söz konusu durumun nedeni bilgi eksikliği değildir. Nesnel bilginin tecrübesiyle ve onun sınırını bilmesiyle varoluşu tecrübe eder; çünkü bilememe içinde varoluş kendisini hissettirir. Varoluşsal kararda temel nokta, insanın kendi olma kararıdır.

Aşkın Varlık ve Özgürlük İlişkisi

Jaspers Aşkın Varlık'ı Tanrı olarak adlandırır. Tanrı kendisini bildirmeyen, açmayan ve gizlenen bir yapıdadır. Onun gerçek olup olmadığı, hangi zaman ve mekânda olduğu sorgulanamaz; çünkü Aşkın Varlık empirik bir öze sahip değildir. Aşkın Varlık çepeçevre kaplayan (*Umgrei-*

153 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 35.

fende), mutlak bir varlıktır. Onun gerçekliği yalnızca varoluş için anlam taşır. Şimdi, şu anda yaşanır ve hissedilir; ancak bilinip-tanınamaz. Varoluş kendisini mutlağa bağlılığı ölçüsünde yaşar ve hisseder.[154]

Felsefe Nedir? adlı eserinde Jaspers, empirik verilerin bilgisiyle Tanrı'nın ifade edilemeyeceğini şu sözlerle açıklar: "(…) Tanrı'yla ilgili kanıtlar, matematik ve deney bilimlerininkiler gibi kesin sayılırsa, yanlıştır. Kant en köklü bir tutumla, bu kanıtları kendi geçerliği içinde çürütmüştür (…) Kanıtlar ve onların çürütülmesi yalnız şunu gösterir: Kanıtlanmış Tanrı, Tanrı değil de evrende gelişigüzel bir nesne olurdu."[155]

Jaspers empirik ya da bilimsel bilginin hiçbir şekilde Tanrı'yı anlatamayacağını, ona ulaşamayacağını vurgulayarak, Tanrı'nın yalnızca insanın kendi asıl varlığı olarak varoluşu tarafından hissedilebileceğini belirtir.[156]

Özgürlük olarak varoluş varlıklar arasında son nokta değildir; aksine onun üzerinde, insana kendi asıl varlığının gerçekleşmesine imkân sağlayan Aşkın Varlık bulunur. Özgürlük ve Tanrı ilişkisinin birbirlerinden kopmaz bağlarla bağlandığının ifadeleri şu sözcüklerle dile getirilir: "Benim kendimden emin oluşum şu şekildedir: Özgürlüğüm içinde ben, sadece kendim sayesinde kendim değilimdir; aksine kendim özgürlük içinde yine kendime hediye edilmiştir; aksi takdirde ben ne kendime gelebilirim ne de özgür varlığımı elde edebilirim. Nerede ben asıl kendimsem, bunu kendim sayesinde sağlamadığım

154 HERSCH, Jeanne, *a.g.e.*, s. 36.
155 JASPERS, Karl, *Felsefe Nedir?* (çev: İsmet Zeki Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul, 1986, s. 69.
156 HERSCH, Jeanne, *a.g.e.*, s. 36.

da kesindir. En yüksek özgürlük kendisini, Aşkın Varlık'a doğru özgürce en derin bir bağlanma hâlinde bulur."[157]

Özgürlüğün kesinliği aynı zamanda Tanrı'nın kesinliği anlamına geldiğinden, Tanrı'nın yadsınmasının insanın özgürlüğünün yadsınması anlamına geldiğini vurgulayan Jaspers, Tanrısız özgürlük iddiasıyla, insanın Tanrılaştırılması arasında fikrî bir bağ olduğunu düşünmektedir.[158]

Varoluş Aşkın Varlık'la ilişkisini işaretler (Signa) aracılığıyla gerçekleştirmez. Aşkın Varlık'ın da kendisine ait bir dili vardır. Jaspers bu dili "şifrelerin dili" olarak nitelendirir. Aşkın Varlık'ın gerçekliği, metafiziğe ilişkin bir somutlukta dilin içinde, yalnızca varoluşa yakınlaşabilir. Şifre olmayan hiçbir şey yoktur; ancak bilinç onları ele alır almaz şifre karakterini kaybetmektedir. Şifre yalnızca varoluş için söz konusu olabilir. Şifrenin ne olduğuna bilinç karar veremez, bu kararı vermek işi yalnızca varoluşa aittir.[159]

Jaspers'in felsefi düşüncesinde, insanın varoluşunun kararı olan özgürlüğün gerçekleşmesi ancak Aşkın Varlık'a olan temasla mümkün olabilmektedir. Filozof insanın özgürleşme sürecinde üç bakış açısı ortaya koyup bilincini geliştirdiğini ifade eder. Bunlardan ilki, mümkün varoluş olarak insanın varoluşsal seçimini meydana çıkartıp özgürlüğünü kazanmasıdır. Böylece insan kendisini bağımsız ve kendi oluşumunun sorumlusu olarak hisseder. Ancak bu bağımsızlık yanıltıcı olabilmektedir. Bilince ilişkin olan bu bağımsızlık, varoluşsal oluş içinde Aşkın Varlık'ın idaresini inkâr etmektedir. İkinci bakışta insan kendisinin Aşkın Varlık'a tamamen bağlı olduğunu hisseder. Böylece

157 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 36.
158 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 36.
159 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 59.

insan, özgürlüğüne sahip olamaz; ancak insan Aşkın Varlık'ın lütfuna (*Gnade*) bağlı olmuş olur. Aşkın Varlık insan için artık nesnel bir varolan kesinliktir, sağlam bir garantidir.[160] Bu durumda lütuf bilincinde özgürlük inkâr edilebilmektedir.[161]

Bağımlılık ve bağımsızlık olarak mutlaklaşan birbirinden farklı bu iki bilinç türünde, özgürlük bilinci gelişmektedir. İfade edilen bu özgürlük bilinci içinde insan kendisini Aşkın Varlık'la bağlantılı olduğunu bilir; ama bu bağlantının ortaya çıkacağı yer varoluşsal eylemlerdir.

İnsan güven temelinde Aşkın Varlık'a açılır. İnsan Aşkın Varlık'la bağlantılı olarak birlikte yaşar; ama özgürlüğü hakkında kendisi karar verir. Tanrı'nın idaresini tanır; ama insan özgürlüğü bir lütuf değildir. Özgürlük insanın bir yapma-etme sürecidir. Özgürlük bilinci asıl bilinç olarak kendisini Aşkın Varlık sayesinde kendisine hediye edilmesinin tecrübesi sayesinde geliştirir. Bu insanın özgürlüğünü karar içinde kazandığı bir andır; ama aynı zamanda aşkınlığın idaresini de tecrübe etmektedir. Aşkın Varlık sayesinde ama insanın kendi kararıyla özgürlüğün ortaya çıkmasını Jaspers kendisine hediye edilme (*Sichgeschenktwerden*) olarak adlandırmaktadır.[162]

İnsan Aşkın Varlık'ın zorunluluğunu tecrübe eder, yalnızca kendi kendisini yaratmadığının bilincine varır. İmkân olarak varoluş, özgürlük olarak varoluşsal seçimde imkânını gerçekleştirdiğinde Aşkın Varlık'ı da tecrübe eder. Varoluşun Aşkın Varlık'ı tecrübe ettiği biricik yer özgürlüktür.[163]

160 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 61.
161 JASPERS, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, a.g.e., s. 198.
162 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 61.
163 ÖRN ÖRNEK, Yusuf, *a.g.*e., s. 61.

Özgürlük Aşkın Varlık'ın tecrübesine imkân sağlayan bir şifredir. Nesnelerin metafizik şifre karakteri okuyucuya bağlıdır. Şifreler sınır durumlarında varolmakta olan insan tarafından okunabilmektedir. Özgürlük Aşkın Varlık'ın şifresi olduğuna göre insanın bizzat kendisi de şifre görünümü kazanmaktadır. İnsanın şifre karakteri, onun devinimi, kendisini gerçekleştirmesi ve kapalı bir varlık olmamasıdır. İnsan nesnel olarak dünya ve asıl varlık şeklinde, Aşkın Varlık arasında varolan bir varlıktır. Dünyanın bilgisini kazanarak bilginin sınırları üzerine çıkar. İnsanın zemine bastığı yer, üzerinde eylemlerini yaşadığı zemin içkin dünyadır. İnsan içkin zemini kaybetmeksizin Aşkın Varlık'a doğru açılır.[164]

Aşkın Varlık'ın şifreleri kesin, sağlam ve kalıcılığa sahip değildir; aksine ortadan kaybolabilen özelliktedir. Aynı şekilde özgürlük de insanın belirli bir mülkiyete sahip olduğu gibi bir sahip olma değildir. Özgürlük yeniden ve yeniden kazanılmalıdır; böylece Aşkın Varlık devamlı surette hissedilir olmaktadır. Özgürlüğün kaybı Aşkın Varlık'ın da kaybedilmesi anlamına gelir.[165]

Jaspers'te özgürlük tecrübesi başarısızlığı da içinde barındırır. İnsanın kendisine ilişkin varlık tarzı olan varolma, dünyaya yönelme içinde bir başarısızlık yaşar. Varolma tek tek araştırmalar içinde bulunduğu nesnellikle kaplanan dünyaya yönelme bilgisinde, varoluşu tecrübe edememekten dolayı başarısızlık içine düşer. Varoluşun başarısızlığı varolmanın başarısızlığından farklıdır. Varoluşun başarısızlığı asıl, gerçek başarısızlıktır. Bu başarısızlıkta Aşkın Varlık tecrübe edilmektedir; ancak başarısızlığı Aşkın Varlık'ın

164 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 63.
165 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 63.

ortadan kalkması biçiminde düşünmek yanlıştır. Aşkın Varlık devamlı olarak gizlenmektedir. Jaspers'in varoluş felsefesinin en yüksek noktasını Aşkın Varlık'ın tecrübesi olarak özgürlüğün başarısızlığı oluşturmaktadır.[166] Jaspers özgürlük ve Tanrı ilişkisini şu ifadelerle açıklar: "İnsan gerçekte ne kadar özgürse, Tanrı insanda o kadar kesindir. Ben nerede gerçekten özgürsem, kendi kendime varolmadığımı kesinlikle bilirim. Biz insanlar hiçbir şekilde kendi kendimize yeterli olamayız. Kendimizi aşmaya doğru yöneliriz ve Tanrı bilincinin derinliğiyle gelişiriz (…) İnsan Tanrı'yla yaşamaya bağlıdır (…) İnsan olma ve özgürlük Tanrı'yla bağlantıda ve onunla ilişkide olmaktır".[167]

Genel Değerlendirme

Karl Jaspers'in varoluşa ilişkin felsefesinin özü şudur: "İnsan, temelde kendisi hakkında bildiğinden ve bilinenden daha fazladır." İfadede geçen bildiğinden ve bilinenden daha fazla olanın ne olduğu sorusunun cevabı olarak ileri sürülen varoluş, kendisini, yine kendisine ilişkin olan "işaretler" sayesinde aydınlatmaktadır. Bu işaretlerden iletişim, sınır durumları ve özgürlük, "varoluşun dili" olarak belirlenmektedir. "İşaret", nesnel bilginin karakteristik özelliklerinden genelgeçer ve bilinebilir olan "kavram"dan farklıdır. Varoluş kavramın bilgisinden işaretin aydınlanması sürecine geçişle hissedilir olmaktadır. Yine varoluş, varolan varlığı bilip tanıyan nesnel düşünmeyi aşan bir başka düşünme sayesinde uyandırılmakta ve aydınlanmaktadır.

166 ÖRNEK, Yusuf, *a.g.e.*, s. 65.
167 JASPERS, Karl, *Einführung in die Philosophie*, a.g.e., s. 51-52.

İnsan, varlığı arama çabası içinde kendisinin dışındaki varlıkları sorgular ve daha sonra kendisine dönerek orada farklı biçimlerdeki varlıklarla karşılaşır. Aslında bir ve aynı olan insanın varolması (*Dasein*) ve varoluşu (*Existenz*) söz konusudur. Varolma tarzındaki insan, dünya içinde, bilimler tarafından araştırma nesnesi olarak "burada" bulunmaktadır. İnsan bilimler için bilgide sınırlanan, genelgeçer bir kavram durumundadır; ancak her türlü nesnelliğin ötesinde kavram olmayan insanın asıl varlığı bulunur, bu varlık varoluştur ve bilimler tarafından ona nüfuz edilemez. Varoluş ancak felsefe yapma etkinliği içerisinde ele alınabilir. O hâlde Jaspers için varoluş aydınlanması en geniş ifadesiyle felsefe yapma etkinliğinden başka bir şey değildir.

Varoluş Jaspers felsefesinin merkezinde bulunan insanın "kendi varlığı"dır. Her ne kadar varolma ve varoluş insana ilişkin iki farklı varlık biçimi olsa da birbirlerinden ayrı düşünülemez. Varoluş, varolmanın dışında bulunan bir şey değildir, kendisini onun içinde ve ondan dolayı kazanır. Varolma ise varoluş imkânını içinde taşımaktadır. Bu noktada Jaspers düşüncesinin önemli ve unutulmaması gereken bir özelliği söz konusudur. Varoluş kendisini gerçekleştirme sürecinde, varolma ve dünya bilgisi anlamındaki nesnel dünya bilgisini bir tarafa bırakıp, unutmaz; çünkü bunlar varoluşun kendisini gerçekleştirme zeminini oluşturmaktadır. Varoluşun kendisini gerçekleştirebilme ifadesi bile onun varlık yapısının özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bilgide sınırlanan varolma (*Dasein*) "olan" varlık karakteri taşırken, varoluş "olabilen ve olması gereken", "bilinebilir olmayan bir varlık" niteliği taşımaktadır. İşte bu kavram ötesi

özelliği dolayısıyla varoluşun bilinmesindense aydınlanması sürecinden bahsedilmektedir.

Bu süreçte birbirlerinden farklı iki etkinlik ve yöntem önem kazanır: Bir tarafta bilim diğer tarafta felsefe yapma etkinliği. Bu iki farklı etkinlik düşünme ve bilinç geliştirme açısından ayrılırlar. Bilimsel bilgi, nesnel düşünmenin sınırına kadar gelişir. Varlığı bir bütün olarak bilip-tanıyamayacağı bilincinin kazandırdığı sınırlılık hâliyle felsefe yapma etkinliğine ilk adım atılmış olmaktadır. "Her türlü nesnelliğin ötesinde" yer alan "olabilen-olması gereken varlık" nesnelliği aşan düşünme sayesinde kendisini hissettirmektedir. Bu aşkın olan düşünme mümkün varoluşa bir çağrıda, bir seslenişte bulunur. "Çağrı" insanın kendi asıl varlığı olan varoluşu uyandırmak ve aydınlatmak içindir. Çağrıda bulunan düşünme, insan varlığının kendi imkânını, kendisine hatırlatmak istemektedir.

Varoluşu aydınlatan işaretlerden olan iletişim, insanın kendi varoluşunu da bir başkasının varoluşuyla bulduğuna bir işarettir. İnsanın varolma (*Dasein*) ve varoluş gibi birbirlerinden farklı yapı ve özellik gösteren varlık biçimleri olduğu gibi, bunlara karşılık gelen farklı biçim ve özelliklerde iletişimler de vardır. Varolmanın iletişim biçimleri, kendi sınırlılıkları çerçevesinde kalmaktadır. Sınır, bu iletişimlerin nesnelliklerinden ve yetersiz oluşlarından başka bir şey değildir. Yetersizlik ve sınır içinde kalma varoluşa karşılık gelen "varoluşsal iletişim"i uyandırır ve insanın onun derinliklerinde kök salması sonucunu beraberinde getirir. Artık kendi kendisini arayan iki insan karşılaşmıştır. İfade edilebilirlik demek olan nesnellik ya da nesnel olarak ifade edilebilirlik bu iletişimin dışındadır.

Yalnızlık, açık olma ve sevenlerin mücadelesi varoluşsal iletişimin adımlarıdır. İnsanın iletişimde kendisi olmayı istemesi, ilkin, onun yalnızlığını isteme cesaretiyle başlamaktadır. Varoluşsal iletişimin bir başka adımı da açık olmadır. İnsanın açık olabilirliği yalnız ve yalnız bir başkasıyla gerçekleşmektedir. Tek olan insanın kendisini gerçekleştirmesi mümkün değildir. Açık olma, benzeri olmayan bir mücadeleyi beraberinde getirir. Bu sevenlerin mücadelesidir. Bu mücadelede kendi varoluşlarını arayan karşılıklı iki insan kendilerini, açık olarak ortaya koymaktadır. Mücadele, iletişime girmiş iki insanın benzersiz bir dayanışmayla ortaya koydukları mücadele olduğundan tek taraflı bir süreç değildir. Varoluşsal iletişim Jaspers felsefesinde derin etkileri olan bir işarettir. Söz konusu iletişimde insanın kendisi olması, başkasıyla özgür olması anlamını taşır. İletişimin filozofun felsefesinde gerçek iletişim hâline gelmesi varoluşun derinliğindeki bağlantıyla mümkündür. Mümkün iki varoluşun aydınlanmasını amaç edinip, bu imkânın gerçekleştirilmeye çalışılması, varoluşsal iletişimin derinliğinde açığa çıkmaktadır.

Varolma (*Dasein*) olarak insan sürekli durumlar içindedir. İnsanın içinde bulunduğu durumlar farklı bilim dallarınca araştırma konusu yapılır. Ayrıca insan bu durumları değiştirebilmektedir; ancak ölüm gibi insanın değiştiremeyeceği durumlar da vardır. Bunlar sınır durumlarıdır. Varolma bu durumları yaşarken, onları tecrübe ederken sarsılır ve mümkün varoluş uyanır: “Sınır durumlarını tecrübe etmek ve varoluş olmak aynı şeydirler” der Jaspers.

Karl Jaspers'in "varoluş aydınlanmasının asıl işareti" olarak değerlendirdiği özgürlük, onun felsefesinin bütünlüğü içinde ana noktayı teşkil eder. Bu felsefe bir özgürlük felsefesidir. Böylece bu asıl işaret yani özgürlük, bütün varoluş felsefesinin ve varoluş aydınlanmasının temelini ve amacını oluşturur.

Özgürlük bu felsefede varoluşsal bir özellik taşır. Sorun insanın dışında bir "şey" değildir. Özgürlüğün ne olduğu sorununda onu bir nesne gibi tanımak, bilmek ve tanımlamak mümkün değildir; hatta boşuna bir çabadır. Özgürlükle ilişkisi içinde değerlendirilen irade, insanın dışında bulunan bir "şey"i isteyen olarak değil, insanın kendi kendisini istemesi olarak belirmektedir. Varoluşsal özellik taşıyan özgürlüğün aydınlatılmasından önce, bilme, keyfilik, yasa ve ide özgürlük adımları olarak belirir; ancak bunlar asıl özgürlüğün ifadeleri değildir. Özgürlüğün bilincine seçim içinde varılır; çünkü seçim insanın kendisini kendisi olarak bilmesini ortaya çıkarır. Aynı zamanda seçim karardır. Kararda özgürlük olarak insanın kendi varlığının imkânını gerçekleştirmesi vardır. Nesnel bilginin sınırlarına ulaşan insan bir "bilememe" hâli içindeyken, bilinemeyen bir varlık ona yavaş yavaş kendisini açmaya başlar. Nesnel bir dayanaktan yoksun insan, içinde bulunduğu kesinliğin eksikliği durumundan dolayı bir "baş dönmesi" yaşamaktadır. Bu baş dönmesi Jaspers düşüncesinde nesnelliğin bir bakıma kendi zeminini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Hiçlik ve asıl varlık arasında karar kılabilme imkânı bu noktada yerini alır. Varoluş henüz kendilik bilincinin kesinliğini ortaya koyamamasından dolayı bir "iç daralması" yaşar. İşte bu noktada insan vicdanın sesini duymaya başlar. Bu ses insanın kendi kendine seslenmesinden

başka bir şey değildir. Ses insanın ne olmak istediğini ona kendi imkânı içinde yakalatır.

Varoluşsal karar ve insanın kendi olması yani özgürlüğü aynı anda, birlikte ortaya çıkar. Jaspers varoluşsal seçimin insanın kendi asıl varlığı için bir karar olduğunu vurgular. Özgürlük varoluş aydınlanmasının hedefidir. Bu aydınlanma içerisinde özgürlük varlıkla birliktedir. Mümkün varoluşun ortaya koyduğu özgürlük sorununun değerlendirilmesinde, bu özgürlüğün kendisini gerçekleştirmek için yaptığı çağrının, varoluş aydınlanmasının asıl işaretini oluşturduğu ifade edilebilir. Belirtilmesi zorunlu olan diğer bir son nokta, Jaspers düşüncesinde asıl özgürlüğün Aşkın Varlık'la ilişkili olduğudur.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.

BOCHENSKI, J.M., *Çağdaş Avrupa Felsefesi*, (çev: Serdar Rifat Kırkoğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1997.

BOLLNOW, Otto, "Exiztenzerhellung und philosophische Antropologie. Versuch einer Auseinandersetzung mit Karl Jaspers", (Hg: Hans Saner), *Karl Jaspers in der Diskussion*, München, 1973.

BURKARD, Franz-Peter, *Ethische Existenz bei Karl Jaspers*, Könighausen-Neumann Verlag Würzburg, 1982.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara, 1997.

FAHRENBACH, Helmut, "Das philosophische Grundwissen kommunikativer Vernunft-Ein Betrag zur gegenwartigen Bedeutung der Philosophie von Karl Jaspers", (Hg: J. Hersch-J.M. Lochman-R.Wiehl), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politisher Denker*, Piper Verlag, München/Zürich, 1986.

FOULQUIE, Paul, *Varoluş Felsefesi. Egzistansiyalizm*, (Der: N. Topçu), Hareket Yayınları, İstanbul.

GÜRSOY, Kenan, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.

HALDER, A-M.MULLER, *Philosophische Wörterbuch*, Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien, 1996.

HEIDEGGER, Martin, *Nedir Bu Felsefe?*, (çev: Dürrin Tunç), Logos Yayıncılık, İstanbul, 1990.

____________________, *Metafizik Nedir?*, (çev: Yusuf Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1991.

HERSCH, Jeanne, “Existenz in der empirischen Wirklichkeit”, (Hg: J.Hersch-M.Lochman-R.Wiehl), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker*, Piper Verlag, München/Zürich, 1986.

__________________, *Karl Jaspers. Eine Einführung in sein Werk*, Piper Verlag, München/Zürich, 1990.

JASPERS, Karl, *Psyhologie der Weltanschauungen*, München, 1954.

_____________, *Philosophie:* 3 Bde, *Philosophische Weltorientierung, Existenzerhellung, Metaphsik*, Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956.

_____________, *Schicksal und Wille. Autobiographische Schriften*, R. Piper Verlag, München, 1967.

_____________, *Existenzphilosophie*, Walter De Gruyter, Berlin-New York, 1974.

_____________, *Kleine Schule des philosophischen Denkers*, Serie Piper, München-Zürich, 1974.

_____________, *Felsefeye Giriş*, (çev: Mehmet Akalın), Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.

_____________, *Wahrheit und Bewährung. Philosophieren für die Praxis*, Piper Verlag, München-Zürich, 1983.

_____________, *Von der Wahrheit*, München, Piper Verlag, 1983.

_____________, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, (çev: Sedat Umran), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1985.

_____________, *Felsefe Nedir?* (çev: İsmet Zeki Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul, 1986.

_____________, *Vernunft und Existenz*, Piper Verlag, München-Zürich, 1987.

_____________, *Einführung in die Philosophie*, Piper Verlag, München-Zürich, 1996.

_____________, *Das Wagnis der Freiheit. Gesammelte Aufsätze zur Philosophie*. (Hg: Hans Saner), Serie Piper, München-Zürich, 1996.

KABAAĞAÇ, S.-E. ALOVA, *Latince-Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.

MOUNIER, Emmanuel, *Varoluş Felsefelerine Giriş,* (çev: Serdar Rifat Kırkoğlu), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

ÖRNEK, Yusuf, "Karl Jaspers-Varoluş Felsefesi mi, Akıl Felsefesi mi?", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi,* cilt: 3, sayı: 2, Ankara, 1985, ss. 177-185.

______________, "Bilimde, Felsefede ve Politikada Karl Jaspers", *Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları,* Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, ss. 54-63.

______________, *Karl Jaspers. Philosophie der Freiheit.* Karl Alber Verlag, Freiburg/München, 1986.

RITTER, Joachim, *Varoluş Felsefesi Üzerine,* (çev: Hüseyin Batuhan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1954.

SALAMUN, Kurt, "Karl Jaspers. Existenzverwirklichung in der Kommunikation", (Hg: J. Speck), *Grundprobleme der grossen Philosophen. Philosophie der Gegenwart,* Göttingen, 1982, s. 9-47.

SANER, Hans, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten,* Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek, 1996.

SHINN, Roger L. *Egzistansiyalizmin Durumu,* (çev: Şehnaz Tiner), Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul, 1963.

STORIG, H.J. *Weltgeschichte der Philosophie,* W. Kohlhammer Verlag, Berlin-Darmstadt-Wien, 1985.

VERNEAUX, Roger, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler,* (çev: Prof. Dr.Murtaza Korlaelçi), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994.

WAHL, Jean, *Exitentialisme'in Tarihi,* (çev: Bertan Onaran), Elif Yayınları, İstanbul, 1964.

WISSER, Richard, *Karl Jaspers. Philosophie in der Bewährung,* Könighausen-Neumann Verlag, Würzburg, 1995.

KARL JASPERS FELSEFESİ ÜZERİNE YAZILAR

“Wahrheit ist, was uns verbindet.”
“Bizi birbirimize bağlayan şey, hakikattir.”

Karl Jaspers

1. Karl Jaspers Felsefesinde İnsan Problemi

Antikçağ Yunan filozofu Platon'un (M.Ö. 427-347) *Protagoras ya da Sofistler Üstüne* adlı diyaloğunda anlatılan bir "masal" vardır. Bu "masal" insanın yaşamını koruyacak bilimi nasıl edindiğini anlatır: "(…) Bir zamanlar tanrılar vardı ama ölümlü türler henüz yaratılmamıştı. Yaratılmaları için kaderin saptadığı an gelince, tanrılar onları toprak, ateş ve bu ikisiyle karışabilen maddelerle yer altında şekillendirdiler. Gün ışığına çıkarılacakları an yaklaşınca Prometheus ile Epimetheus'u her birine gerekli yetenekleri dağıtma işiyle görevlendirdiler. Ama Epimetheus, Prometheus'tan bölüştürme işini kendine bırakmasını istedi: 'İşim bitince gelir gözden geçirirsin' dedi. İzni alınca bölüştürme işine koyuldu ama bazılarına güç veriyor hız vermiyor, bazılarına ise hız veriyor güç vermiyordu; bazılarına silah verdi, bazılarına vermedi, ama korunmaları için başka güçler buldu. Küçük bir bedene yerleştirdiklerine kaçmak için kanat ya da yer altında sığınak veriyor, iri bedenlileri korumaya ise bu irilikleri yetiyordu; bu dengeleme yöntemini bütün hayvanlara uyguladı. Bütün bu önlemler, türlerin yok olmasının önüne geçmek içindi. Ama onlara birbirlerini yok etmelerini önleyecek bu güçleri verdikten sonra, Zeus'un mevsimlerine dayanabilmelerini de sağlamaya çalıştı; bunun için soğuktan ve sıcaktan koruyacak, uyurken doğal yorgan yerine geçecek kalın derilerle, sık tüylerle kapladı beden-

lerini. Ayrıca her birine ayakkabı olarak ya tırnak taktı ya da kansız, kalın deriler verdi. Sonra her türe ayrı besinler buldu: Kimine yerin otlarını, kimine ağaçların yemişlerini, kimine ağaçların köklerini verdi; hatta bazılarına besin olarak başka hayvanların etini verdi, ama türlerin tükenmesini önlemek için yiyenlerin az, yenenlerin çok üremelerini sağladı.

Ne var ki, pek düşünceli olmayan Epimetheus dikkat etmeden elindeki bütün güçleri hayvanlar için harcamış, ama geriye insan ırkı kalmıştı; ne yapacağını bilemiyordu. Bu sıkıntılı hâlinde, Prometheus bölüştürmeyi gözden geçirmeye geldi; hayvanların çok iyi donatıldığını, ama insanın çıplak, ayakkabısız, örtüsüz, silahsız olduğunu gördü. Oysa toprağın altından gün ışığına çıkarılması gereken gün yaklaşmaktaydı. Bunun üzerine, insana kendini koruması için verecek bir şey bulamayan Prometheus, Hephaistos ile Athena'dan ateşle birlikte sanatlar bilgisini (ateş olmaksızın sanatlar bilgisi hem imkânsızdır, hem de yararsız) çaldı ve insana armağan etti. Böylece insan, yaşamını korumasına yarayacak bilimi edinmiş oldu" (Platon, 1995: 320d-321d).

İnsan elde ettiği bu bilimi sayesinde, küçük bir salla suyun üstünde durmaya cesaret etti ve sonunda üstünde yaşadığı yeryuvarlığını bir yelkenliyle dolaştı. Şimdi ise insan, salla açıldığı dünyadan uzayın sonsuzluğunda dolaşmaktadır; ancak tüm bu teknolojik ilerlemelere rağmen insan yine de kendisinin ne olduğunu çözmüş, anlamış değildir. Kendisini aramaya devam etmektedir.

Felsefi antropolojinin kurucusu sayılan Max Scheler (1874-1928) *İnsanın Kosmostaki Yeri* adlı yapıtında şöyle demektedir: "İnsanın tarihin hiçbir çağında bugünkü kadar kendisi için problematik bir karakter kazanmadığı söylenebilir" (Scheler, 1968: 6).

20. yüzyıl filozoflarından Karl Jaspers (1883-1969) kendisini unutan insanın tekrar kendisine gelmesi için çağrıda bulunmaktadır. Jaspers'in felsefesi, insanın "kendi asıl varlığı"nı arayışın felsefesidir.

Karl Jaspers *Felsefeye Giriş* adlı yapıtında ele aldığı *İnsan* başlıklı bölümün daha ilk cümlesinde "insan nedir?" diye sorar. Jaspers'e göre insan "beden olarak fizyoloji, ruh olarak psikoloji, toplumsal bir varlık olarak sosyoloji" tarafından araştırılmaktadır. İnsana ilişkin araştırmalar, birbirlerinden farklı bilgiler ortaya koymuştur (Jaspers, 1996: 50).

Jaspers insanın özünün, bu zamana kadar dili olan ve düşünen bir "zoon logon echon", davranışlarıyla toplumsallığını şehir -"polis"- olarak yasalar altında kuran bir "zoon politikon", alet yapan bir "homo faber", yaptığı aletleri kullanan bir "homo laborans", varolma (*Dasein*)nın ihtiyaçlarını ortak bir ekonomiyle sağlayan bir "homo economicus" biçiminde kavranıldığını ifade eder (Jaspers, 1985: 59).

Jaspers'e göre insan ırk kuramlarında özel bir tür, psikanalizde bilinçaltı ve onun etkileri, Marksizmde emek sayesinde üreten ve üretimi sayesinde de doğaya ve topluma egemen olan bir varlık şeklinde düşünülmektedir. Bütün bu bilgiler, insanda "bir şeyi", meydana gelen eylemlerde "bir şeyi" kavramaktadır. Bu bilgilere göre insan, "dünya içinde" bir "varolma (*Dasein*)" biçiminde, "bilinebilir bir nesne olarak" ele alınıp kavranmakta ve değerlendirilmektedir (Jaspers, 1996: 52).

Karl Jaspers, insanın dünya içinde, araştırmanın bir nesnesi olarak bir "*Dasein*" biçiminde bulunmasının, onun varlığının sadece bir yönünü ortaya koyduğu görüşündedir. Diğer taraftan insanın, her türlü bilimsel

araştırmayla yaklaşılamayan, her türlü "bilinebilir-kavranabilir" açıklamalara kapalı olup, ancak özgürlüğü içinde değerlendirilen "varoluş (*Existenz*)"u vardır. Bir ve aynı insanın, nesne olabilen "varolma (*Dasein*)" olarak belirlenen varlık tarzının yanı sıra, kendinin bilincine vardığında, nesne olmayan ve bilmeyle tükenmeyen "varoluş"unu biraz daha anlaşılır kılmaya çalışalım.

Jaspers "Ben varlık" olarak insanın farklı tarzlarda varlık biçimlerini belirler. İnsanın birbirlerinden farklı, ancak birbirlerinden ayrı olmayan bu varlık tarzları, "varolma (*Dasein*)" ve "varoluş" arasındaki ilişkiyi şu açıklamalarla dile getirir: "Varoluşum varolmam değildir, insan varolma içinde mümkün varoluştur" (Jaspers, 1956b: 52). Yani Jaspers, "varoluş"un "varolma"nın dışında bulunan bir şey olmadığını, kendisini "varolma"dan kazandığını belirtmektedir. "Varolma", "varoluş" olma olanağını içinde taşımaktadır.

Jaspers'e göre insanın ne olduğu sorusuna verilecek ilk yanıt onun bir "varolma" olduğudur. "Varolma" empirik olarak "burada"dır. İnsanın empirik gerçekliğidir. Canlılık işlevleriyle yaşam içinde yerini almaktadır. Somut bir gerçeklik alanı oluşturan ve o olmaksızın varolamadığımız insanın varlık biçimidir. Biz "varolma"ya bağlı olarak onun içinde hareket etmekteyiz.

İnsanın ne olduğu sorusunu soran insan, kendi varlığının "varolma" biçimini, bilimler sayesinde bilmektedir. Sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi insanı araştıran bilimler, kendi konuları olan insan üzerine bilgiler oluşturmaktadır. Varolan nesnelerin bilgisi, insan bilincinin bir etkinliği olan bilimler tarafından ortaya konulmaktadır. Bu bilgi dünya içinde bulunan "belirli bir varlığın" bilgisidir. İnsanın ve dünyanın nesnel gerçekliğini açıklamak

ve bu gerçeklik hakkında edinilen bilgilerin aralarındaki ilişkileri belirtmek bilimler sayesinde mümkün olmaktadır. Bilim "nesnel", "zorunlu" ve "genelgeçer" bilgilere ulaşmak ister. Buna paralel olarak insanı araştırma konusu yapan bilimler de, insanı sanki bilgilerinde tükenecek bir varlıkmış gibi ele almaktadır. İnsan bu bilimlere göre "şöyle" ya da "böyle" biçiminde açıklanan belirlenmiş bir varlık olarak düşünülmektedir. Bilim insanın özünün devinimini, oluşumu içinde oluştuğunu ve insan nasıl ise öyle kalmadığını unutmaktadır. Bilim, insanın ne olduğu konusunda "bilinebilir-kavranabilir" olanın sınırına kadar gider. Jaspers bu yüzden özellikle psikoloji ve sosyolojiyi "sınır bilimleri" olarak adlandırır.

Jaspers'e göre insan "kendisi hakkında bildiğinden ve bilinenden her zaman daha fazladır" (Jaspers, 1996: 50). İnsanın, bilimlerin bilgisinde tükenmeyip bir araştırma nesnesi olmayan bu "varoluş" nedir? Jaspers'in ifadeleriyle dile getirirsek, "insanın kendisi olduğu, insana bilimlerden hiçbirisinin özellikle de psikoloji ve sosyolojinin hiçbir zaman ulaşamadığı yer neresidir?" (Jaspers, 1985: 117).

Bütün bu soruların cevabı "varoluş"tur. İnsanda bir olanak bulunan "mümkün varoluş (*mögliche Existenz*)"tur. Bilinebilmenin ötesinde "fazla" olan "varoluş" nedir? Martin Heidegger (1889-1976)'in belirttiği gibi (Heidegger, 1990) Sokrates, Platon ve Aristoteles'in geliştirdiği soruş biçimi olan "nedir?"li böyle bir soruda büyük bir zorluk mevcuttur. Sorgulanan, üzerinde bilgisine sahip olduğumuz nesneleşen bir "şey" değildir. "Varoluş" bir kavram değildir. Onun kavram olarak sözcüklerle doğrudan doğruya ifade edilebilirliğinden çok "aydınlatılabilirliği" söz konusudur.

Jaspers varoluş için, insanın "kendi olan asıl varlığı" ifadesini kullanmaktadır. Varoluş felsefelerinin ölçütü durumunda olan varoluş Karl Jaspers felsefesinin de merkezinde yerini almaktadır. Jaspers varoluş üzerine şunları söyler: "Varoluş bir kavram değildir, her türlü nesnelliğin ötesini işaret eden bir göstergedir." (Jaspers, 1956a). Filozof "varoluş" ve "varolma" arasındaki ayrımı da şöyle yapar: "Varolma buradadır ya da değildir; ancak varoluş insanda bir olanak olarak vardır. Seçim ve karar sayesinde onun varlığına doğru adım atılır. Varolma empirik olarak buradadır, oysa varoluş özgürlük olarak vardır" (Jaspers, 1956b: 2).

Karl Jaspers "varoluş"u betimlerken onu başka bir varlık biçimi olan "dünya (*Welt*)" ile karşılaştırmasını da yapar. Ona göre dünya, herkes için zorunlu bir bilinebilirliğin içerikleri olarak bilginin yönelmesiyle oluşan ne varsa, bunların toplamıdır (Jaspers, 1956b: 1). Dünyaya yönelen bilinç, dünya varlığını kavramak için onu araştırma konusu yapmaktadır. Oysa Jaspers'te varlık, dünyayı konu alan bilgiyle tükenmez. Jaspers varlığı araştırırken şöyle sorar: "Bütün bir dünya varlığının karşısında ne vardır? Bu varlık var değildir, ancak olabilir ve olmalıdır" (1956b: 1).

"Olan varlık" bilimler tarafından "dünya içinde" yer alan varlıkların bilgisiyle kavranılır. Bilimsel bilginin sınırlarını tecrübe eden insan, bilinenin sınırında, "olabilen" ve "olması gereken" varlığın farkına varır. Bu varlık "varoluş"tur. "Varoluş" her tek insanda, tarihsellik içinde oluşmaktadır. Varoluş genelgeçer ifadelere de konu olamaz. Varoluşun bir analizini yapmak mümkün olmadığı gibi, onu bir kategoriye sokmak da söz konusu değildir (Jaspers, 1962: 118-121). Varoluş aynı zamanda bilimsel bilginin

sınırlarına varıldığında kendisini aydınlatabilmek çabasında olan "felsefe yapma etkinliği"nin de başlangıcında bulunmaktadır. Varoluş kendisini doğrudan doğruya göstermez; yalnızca bilinenin, ifade edilebilenin sınırında, yani "dolaylı" olarak hissettirir. Varoluştan bir kavram olarak söz edilemiyorsa, ondan bahsetmek nasıl olanaklı olacaktır? Varoluş kendisini nasıl hissettirecektir?

Varoluşun da kendisine ait bir dili vardır. Jaspers bu dili "işaret (Signa)" olarak adlandırır (Jaspers, 1956b: 15). Bu işaretler aracılığıyla varoluş "aydınlatılabilmekte"dir. Varoluşu aydınlatan işaretlerden birisi olan iletişim, "varoluşsal iletişim (*existentielle Kommunikation*)" insanın kendi varoluşunu bir başkasının varoluşu ile bulmasına olanak veren bir işarettir. Kişi kendisini varoluşsal iletişim aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir. "Yalnızlık (*Einsamkeit*)", "karşılıklı açık olma" ve sevenlerin mücadelesi (*liebender Kampf*)" gerçek iletişim olan varoluşsal iletişimin koşullarıdır. Bu iletişimde kendi varoluşunu arayan iki insan karşılaşmıştır. Varoluşsal iletişimde insanın kendisi olması, başkasıyla özgür olması anlamına gelmektedir (1956b: 243).

Varolma olarak insan sürekli "durumlar (*Situationen*)" içindedir. İnsanın içinde bulunduğu durumlar, farklı bilimlerce araştırma konusu yapılabilmektedir. İnsan, içinde bulunduğu durumları değiştirebilir; ancak insanın suç, ölüm gibi değiştiremeyeceği durumlar da vardır. Jaspers bunları "sınır durumları (*Grenzsituationen*)" olarak adlandırır. Varolma bu durumları yaşarken sarsılır ve onda mümkün varoluş uyanır. Sınır durumlarının asıl işlevi de insanın varoluşunu uyandırmasıdır (1956b: 203-204).

Karl Jaspers'in varoluş "aydınlanmasının asıl işareti" olarak belirlediği özgürlük insanın dışında bulunan bir

"şey" değildir. Özgürlüğü bir nesne gibi tanımak, bilmek ve tanımlamak mümkün değildir; hatta bu konudaki arayışlar boşuna bir çabadır. "İsteme" özgürlükle ilişkili olarak değerlendirilen bir kavramdır ve insanın kendisi dışında bir şeyi istemesi olarak değil, insanın kendisi olmayı istemesi olarak belirmektedir (Örnek, 1986: 17-20). İnsanın kendisi olmayı istemesi kararı ya da filozofun deyimiyle "varoluşsal karar"ı ile onun özgürlüğü birlikte ele alınmaktadır.

Özgürlüğün, Aşkın Varlık ile (*Transzendenz*) olan ilişkisi belirtilmesi gereken diğer bir noktadır. Jaspers düşüncesinde özgürlük, Aşkın Varlık ile ilişkisinde düşünülmektedir.

Sonuç olarak Karl Jaspers felsefesi, kendisini unutan insanın tekrar kendine gelip uyanışının felsefesi, kendisi olan özgür insanın ortaya çıkışının felsefesidir.

Kaynakça

Heidegger, Martin, *Nedir Bu Felsefe?* (çev: Dürrin Tunç), İstanbul, 1990.

Jaspers, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung,* Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956b.

Jaspers, Karl, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung,* München, 1962.

Jaspers, Karl, *Schule des philosophischen Denkens,* München-Zürich, 1985.

Jaspers, Karl, *Einführung in die Philosophie,* München, 1996.

Örnek, Yusuf, *Philosophie der Freiheit,* Freiburg-München, 1986.

Platon, *Protagoras. Diyaloglar II,* (çev: Tanju Gökçel), İstanbul, 1995.

Scheler, Max, *İnsanın Kosmostaki Yeri,* (çev: Tomris Mengüşoğlu), İstanbul, 1968.

{Gözden geçirilmiş yazının yayımlandığı yer: Felsefe Dünyası, sayı: 37, 2003 Ankara.}

2. Karl Jaspers'te Avrupa Düşüncesi

Giriş

Avrupa'nın ne olduğu ve nereye doğru gittiği tartışmaları bir süredir filozofların da gündemindedir. Avrupa'nın başkalaşıma uğradığı saptamalarından Avrupa'nın bir kriz içinde olduğunu söyleyenlere, farklı biçimlerde Avrupa olduğunu düşünenlerden Avrupa merkezci bakış açısının her şeyi belirlediği yönündeki iddialara kadar çeşitli yaklaşımlardan Avrupa üzerine sorgulamaların yapıldığını ve yapılmaya devam ettiğini görüyoruz. 20. yüzyıl felsefesinin önemli isimlerinden birisi olan Karl Jaspers de (1883-1969) Nazi döneminde Avrupa'nın her alanda nasıl yıkıma doğru gittiğini içinde yaşayan birisi olarak konuyla ilgili tartışmalara katılmıştır. Onun 1946 tarihinde Cenevre (*Genf*)'de verdiği *Vom europäischen Geist* (*Avrupa Tini Üzerine*) başlıklı konuşması konumuz bakımından önem taşımaktadır. Jaspers bu konuşmasında kendi temel felsefi düşüncelerini de yansıtmaktadır.

Avrupa Nedir?

Avrupa'nın ne olduğu sorgulamasında karşımıza çıkan ilk yaklaşım onun coğrafi bir sınırdan ibaret olduğudur. Bu yaklaşıma göre Avrupa Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan küçük bir yarımadadır. Avrupa'yı yalnızca

belirli bir coğrafi terim olarak açıklamanın dışında başka yaklaşımlar da vardır. Avrupa belirlenen bu mekân üzerinde "tinsel (*geistig*)" bir ilkeyi mi ifade etmektedir? "Tinsel ilke" terimi, Akdeniz çevresinde yaşayan Antik Dünya'nın Yunan-Roma toplumunu içine alan bir ifadedir. Ortaçağ dönemine gelindiğinde Avrupa artık Hristiyanlık olarak açıklanmaktadır. Bugün için "Batı olarak Avrupa" ifadesinin Hristiyanlık dininin sınırları gibi Amerika ve Rusya'yı içine aldığını düşünen Jaspers, tinsel anlamda bambaşka bir görünüm içinde olduğunu dile getirmektedir. Çin ve Hindistan Batılılar için artık yabancı bölgeler olmaktan çıkıp, Polinezya'nın yanı sıra Avustralya ve Afrika'ya olan ilginin oluşmasından beri Avrupalı olma bilinci bir dönüşüme uğramıştır. Avrupalı olma kibri, kendini koruma, dünya tarihinin yalnızca Batı'nın tarihi olduğu adlandırması, yabancı kültürleri meraklıların izledikleri müzelerde tutma anlayışının artık gerilerde kaldığını düşünen Jaspers Hegel'den bir alıntı yapar: "Avrupalı için dünya yuvarlıktır ve bir gemiyle etrafında dolaşılabilir hâle gelmiştir. Henüz ya çabaya değmediği ya da henüz bilinmediği için tahakküm altına alınamayan şeyler, tahakküm altına alınacaktır." (Jaspers 1951: 236).

Jaspers birbirlerinden bağımsız olarak ortaya çıkıp gelişen Çin'i, Hindistan'ı ve Batı'yı tinsel anlamda birbirlerine eşit değerde görmektedir; çünkü bu kültürlerde insan olmanın en yüksek değerleri yaratılmıştır. Hristiyan inancı için İsa "dünya tarihinin ekseni (*Achse der Weltgeschichte*)" anlamını taşımaktadır. Her şey İsa'dan gelmekte ve İsa'ya geri gitmektedir. Oysa Jaspers dünya tarihinin eksenini İsa'dan önce 800 ve 200 yılları arasındaki zaman diliminde görmektedir. Bu tarihler arasında

Homer'den Archimedes'e, peygamberlerden Zarathustra'ya, Upanişatlardan Budha'ya, Laotse'den Konfüçyüs'e ve Tschuang-tse'ye kadar pek çok düşünür yaşamıştır. Bu isimler bugün de geçerli olan kültürlerdeki bütün temel düşünceleri ileri sürmüşlerdir. Söz konusu zaman diliminde insanın sınır durumlarını ortaya koyan sorular ileri sürülmüş, insanı yan yana getiren benzerlikler görülmüştür. İnsana ait ileri sürülen temel sorular bu üç farklı dünyayı birbiriyle karşılaştırmış, bütün farklılıklar içinde aynılıkların görülmesini beraberinde getirmiş, birbirlerini anlamalarını sağlamıştır. Benzer tinsel kökenler daha sonra tamamen farklı gelişim yönlerine doğru gitmiştir. Avrupa'nın son dört yüzyıl içinde Çin'den ve Hindistan'dan radikal olarak farklı yöne gitmesinin nedeni evrensel bilim ve tekniktir. Bir süre sonra bilim ve teknik dünyanın kaderi durumuna gelmiştir. Jaspers dünya tarihine ilişkin ortaya konan soruları Max Weber'in temel sorular olarak ileri sürdüğünü düşünmektedir. Jaspers'e göre Weber'in sorduğu "Üç büyük kültürün ortak noktası nedir? Batıya özgü olan nedir? Batıda neden bir kapitalizm vardır?" sorular önemlidir. Jaspers Avrupa sorununu bu tartışmalardan sonra şöyle açıklamaya girişir:

> "(…) Avrupa Homer, Äschylus, Sophokles, Euripides'tir. [Avrupa] Phidias, Platon, Aristoteles, Plotin'dir. [Avrupa] Virgil, Horaz, Dante, Shakespeare, Goethe'dir. [Avrupa] Cervantes, Racine, Molière'dir. [Avrupa] Lionardo, Raffael, Michelangelo, Rembrandt, Valasquez'dir. [Avrupa] Bach, Mozart, Beethoven'dir. [Avrupa] Augustin, Anselm, Thomas, Nicolaus Cusanus, Spinoza, Pascal, Kant, Hegel'dir. [Avrupa] Cicero, Erasmus, Voltaire'dir. [Avrupa] katedraller, saraylar ve harabelerdir. [Avrupa]

> Kudüs, Atina, Roma, Paris, Oxford, Genf, Weimar'dır. [Avrupa] Atina'nın demokrasisi, Roma'nın cumhuriyeti, İsviçreli, Hollandalı, Anglosaksonyalıdır. Sona ulaşamayız. Kalbimizde yer eden her şeyi, tinin, ahlâkîliğin, inancın ölçülemeyen zenginliğini katmak isteriz." (1951: 238)

Jaspers'in Avrupa'nın ne olduğunu açıklama çabası belirlediği üç kavramla ortaya konur: "Özgürlük, tarih, bilim." Avrupa'yı açıklama denemesi olan bu üç kavramdan Jaspers'in ne anladığına değinelim.

Özgürlük Avrupalıyı huzursuz ve devinim içinde bırakan bir kavramdır. Avrupalı özgürlüğü isterken onun olmadığını da bilir. Özgürlüğe kesin olarak sahip olduğunu sandığı anda özgürlük kaybolup gitmiştir. Özgürlük Jaspers'e göre başına buyrukluğun, keyfiyetin aşılmasıdır. Özgürlük kişinin yalnızca kendisi için sahip olduğu bir durum değildir. Kişi başkalarıyla bağlantısında özgürlüğe ulaşabilir: "Özgürlük kendini yalnızca toplum içinde gerçekleştirir. Başkaları özgür olduğu ölçüde özgür olabilirim" der Jaspers.

Jaspers özgürlüğün iki biçimini belirler: İlki kişinin bir başka kişiyle, sevenlerin savaşımı olarak ortaya çıkan içsel özgürlük, diğeri toplumsal-politik özgürlük. Avrupa'da bu iki biçim de ortaya çıkmaktadır. Özgürlüğü insanın hakikatiyle bağlantısında gören Jaspers'e göre, nasıl mutlak hakikat yoksa mutlak özgürlük de yoktur; dolayısıyla hakikat yolda olma sürecidir. Özgürlüğü, kişinin yalnızca kendi başına içsel bir sürecinin ifadesi olarak anlamayan Jaspers'in özellikle vurguladığı şu ifadesi önemlidir: "Başkasıyla birlikte olma" ve "sınırlar içindelik". Jaspers Avrupa kavramını özgürlükle ilişkilendirdiği "sınırlar içinde yaşam" ifadesi yanında "kutupluluk içinde yaşam" be-

lirlemesini de dile getirir (1951: 240). Bu ifadelerden Jaspers'in ne anladığını biraz daha açıklamakta yarar vardır.

Avrupa'yı Oluşturan Üç Kavram: Özgürlük, Tarih ve Bilim

"Kutupluluk içinde yaşam" Avrupa'nın içinde bulunduğu yeri karşı durumla geliştirmesi anlamına gelmektedir. Avrupa parlak, kuşatıcı düzenleri tanıdığı gibi devrimlerin huzursuzluğunu da tanımıştır. Bu, muhafazakârlık ve kökten kırılmaları da içine almak demektir. Dinsel inancın içtenliğiyle barışma yanında nihilist reddedişler de söz konusudur. Hristiyan-evrensel otoriteye itaat etme kadar Aydınlanma düşüncesi de bu kutupluluk içerisinde yerini almıştır. Bir yandan felsefede büyük sistemler oluşturulurken diğer tarafta dile getirilen açıklamalar zarar görmüştür. Kişisel ve özel yaşam yanında kamu bilinci de yaşanmıştır. Avrupa'nın kökenlerinde Antik kültür ile Hristiyanlığın büyük antitezi ve diyalektiği yer almaktadır. Bu iki anlayış birbirleriyle savaşmış, birbirleriyle birleşmişlerdir. Avrupalı olmanın içinde kilisenin, devletin, ulusların, Roma ve Germen uluslarının, Katoliklerin ve Protestanların, teolojinin ve felsefenin önermeleri vardır. Avrupa "dünya ve aşkınlığı", "bilim ve inancı", "dünyasal biçim ve dini" birbiriyle bağlamıştır (1951: 241).

Jaspers kişinin özgürlüğünün kendisine bağlı olarak ortaya çıkmadığını, kişinin varoluşunun aşkınlıkla bağlantısında kendisine hediye edildiğini dile getirir. Bu, varoluşsal özgürlüğün aşkınlıkla ilişkisidir. Özgürlükte bir başka yön daha vardır: Özgürlüğün diğerlerinin özgürlüğüne bağlı oluşu. Özgürlüğün kişinin kendisiyle ve başkasıyla ilişkisinde ortaya çıkışı yine bir kutupluluğu gündeme

getirmektedir. Nihilizm ve temellendirilen varlık bilinci Avrupalının karşısında yer alan iki farklı durumdur. “Tarih bilinci” ve “bilim istemi” özgürlük içinde kök salmaktadır.

Jaspers’e göre özgürlük tarih istemiyle olgunlaşmaktadır. Avrupalı somut özgürlük ister. Bu anlayış, insanın özgürlüğünün diğer insanların özgürlüğüne bağlı olduğunu ifade eder. Özgürlük Batılı anlamda hiç kimsenin erişemediği bir kavram olduğundan, özgürlüğü elde etmek için tarih zorunludur. Batılı tarih içinde yan yana konuşarak özgürlük hareketleri olagelmiştir. Atina’da, Roma cumhuriyetinde eski İzlanda’da, geç Ortaçağ şehirlerinde, İsveç ve Hollanda’nın kurulmasında, diktatörlükle ortadan kaldırılmasına rağmen Fransız Devrimi’nin düşüncelerinde, İngiliz ve Amerikalıların klasik politik tarihinde özgürlük yer almıştır. Özgürlüğün soyut amaç olarak görüldüğü yerde yeniden bir şiddet yolu açılmıştır. İnsanların birlikte eyledikleri yerde, özgürlüğün gerçekleşmesi için somut adım atıldığında özgürlük de hayat bulmuştur. “Tarihe ilişkin bilgi olmadan hiçbir zaman gerçek tarih de olmaz. Bu nedenle, yalnızca Avrupa’da evrensel tarih bilimi ve tarih felsefesi vardır” der Jaspers (1951: 244). Buna rağmen hiçbir araştırmacı ve tarih filozofu tarihin seyrini önceden göremez. Tarih tasarımı hep açık kalacaktır; çünkü tarihin sonu yoktur.

Özgürlüğün tarih gibi ilişkili olduğu bir başka kavram da bilimdir. Bilim yalnızca pratik tekniğe ulaşmamızı sağlayan genelgeçer zorunlu düşüncelerin bir oyunu değil, aksine bilinebilir olanı “evrensel olarak bilme” isteğidir. Avrupa, modern araştırmalarda bilimin iktidara dönük sonuçları olduğu kadar bilime olan merakı da kabul etmektedir. Avrupa bilimi, durağan düşüncelerin bir noktası

olarak görmez. Bilmenin sınırlarını, anlamını, bilmenin biçimlerini ve yöntemlerini aydınlatır. Böyle bir bilim yaklaşımı Çin, Hindistan ve Eski Yunan'dan bu yana gelmiştir. Örneğin Yunan bilimi yalnızca bir varsayım ve eğitim aracıydı. Bilmenin insanı özgür kıldığını düşünen Jaspers bilimi, özgürlük ve tarih gibi bitmişliği olmayan kavram olarak ele alır ve bu gerekçeyle de Avrupa'nın henüz tamamlanmadığını, bitmediğini ileri sürer (1951: 246).

Sonuç ve Değerlendirme

Karl Jaspers'in Avrupa sorgulaması onun Avrupa merkezci bakış açısı dışına çıkmasının da bir yansımasıdır. Jaspers'e göre insan oluşun temel sorunlarını yalnızca Avrupa ileri sürmemiş, bunun yanında Çin ve Hindistan önemli rol oynamıştır. Avrupa'yı biraz da diğer kültürleri anlayarak sorgulayabiliriz. Jaspers'in Avrupa'yı yalnızca coğrafi ve siyasi bir terim olarak görmemesi dikkate değerdir. Bugün Avrupa'nın içinde bulunduğu krizin bir yönü biraz da buradadır. Avrupa "tinsel" bir kavramdır. İçinde bilim, sanat ve felsefe vardır. Kültür Avrupası Avrupa kültürü ifadesinden daha önceliklidir.

Jaspers tarih bilincinin özgürlükle ilişkisini Avrupa'yı açıklamalarının bir parçası hâline getirmiştir.

Kaynakça

JASPERS, Karl, "Vom europäischen Geist", *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze*, Piper Verlag, München, 1951.
{Gözden geçirilmiş yazının yayımlandığı yer: Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik. Liberty, Equality and Fraternity. *Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi. First International Philosophy Congress*, (Editör: İsmail Serin), 14-16 Ekim 2010, Asa Kitabevi (E-kitap olarak), Bursa.}

3. Eksen Zamanı

Karl Jaspers'in tarih felsefesinin hareket noktası olması açısından önemli bir rol oynayan ve onun, felsefe tarihinin yazımı için yeni bir bakış getiren, "*insanlığın ortak bir kökeni ve amacı*" olduğu yönündeki iddiasını ifade eder.

Jaspers'in "eksen zamanı" (*Achsenzeit*) savına göre, M.Ö. 800 ve M.Ö. 200 yılları arasında, yaklaşık olarak aynı zaman dilimi içinde, Çin'de, Hindistan'da, İran'da, Filistin'de ve Yunanistan'da "birbirlerinden bağımsız" olarak, *insanın ve onun sınırlarının ne olduğunu* düşünenler ortaya çıkmıştır. Jaspers'e göre düşünürler, rasyonel düşünmeyi geliştirdiler ve büyük dinlerin kurucuları oldular. Jaspers insanlık düşüncesinde yer alan problemleri içine alan bu zaman dilimini, dünya tarihinin ekseni olarak görmekte ve buna kısaca "eksen zamanı" (*Achsenzeit*) adını vermektedir.

Jaspers, bu ünlü ve bir o kadar da özgün olan bu iddiasını, 1949 yılında yayımlanan *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (*Tarihin Amacı ve Kökeni Üzerine*) adlı eserinde ileri sürer. Jaspers Batı'da oluşturulmuş tarih felsefesinin temelinde, Hristiyan inancının yer aldığını düşünmekte ve bunu eleştirmektedir. Ona göre, Augustinus'tan Hegel'e kadar felsefenin büyük yapıtlarında, ilahî süreç ele alınmaktadır. Hegel, bütün tarihin İsa'ya geri gittiği ve oradan geldiğini düşünmektedir. Tanrı'nın

oğlu olan İsa, Batı dünyasının bilincinde, dünya tarihinin de, insanlık tarihinin de kökeninde yer alan ekseni oluşturmaktadır. Oysa Jaspers'e göre Hristiyan inancı, sadece *bir inançtır, ama insanlığın inancı değildir*. Burada yanlış olan, evrensel tarihe, Hristiyan inancının bakış açısının geçerliliği ile bakılmasıdır.

Jaspers İsa'yı değil, İsa'dan yaklaşık beş yüz yıl önce ortaya çıkmış bir zaman dilimini, dünya tarihinin ekseni olarak görmektedir. Bu zaman diliminde, Konfüçyüs ve Lao-tse, Çin felsefesinin bütün akımlarını ortaya koymuştur. Bu iki Doğulu düşünürün yanında, Mo-Ti, Tschuang-Tse, Lie-Tse'nin derin düşünceleri vardır. Hindistan'da Upanişadlar ortaya çıkmış ve nihilizmden materyalizme, şüphecilikten Sofizme kadar felsefenin bütün düşünme olanaklarını oluşturan Buda yaşamıştır. İran'da Zerdüşt iyi ve kötü arasındaki mücadeleyi dile getiren fikirler ileri sürmüştür. Filistin'de peygamberler ortaya çıkmışken, Antik Yunan'da Homeros, Thukydides gibi tarihçiler, Parmenides, Herakleitos ve Platon gibi filozoflar ve Arkhimedes gibi bilim adamları yaşamıştır.

Çin'de, Hindistan'da ve Batı'da yaşayan bu insanlar, "birbirlerinden bağımsız" olarak, aynı zaman diliminde yaşadılar. Bu zaman diliminde, birbirlerinden farklı bu üç dünyada yeni olan, bütünlüğü içinde *insanın kendisinin ve sınırlarının farkına varması* olmuştur. Onlar sorularıyla, insanın sınırlarının farkına varmasını temin edecek bir bilinç oluşturdular. Düşünmenin temel kategorileri ortaya çıktı, bugün de yaşayan dünya dinleri kuruldu. Her anlamda evrensel bir adım atılmış oldu.

Jaspers "eksen zamanı" iddiasına destek olarak, kendisinden önce yaşamış olan, Lasaulx ve Viktor von Strauss'un

düşüncelerini örnek olarak vermektedir. Lasaulx 1856 yılında yazdığı *Bir Tarih Felsefesine Yeni Deneme* adlı yapıtında şunları yazmaktadır: "Bu mümkün olmayan bir tesadüf olabilir, aşağı yukarı aynı zamanda İsa'dan altı yüz yıl önce, İran'da Zerdüşt, Hindistan'da Gautama-Buda, Çin'de Konfüçyüs, Yahudilerin içinden çıkan peygamberler, Roma'da Kral Numa ve Eski Yunanistan'da ilk filozoflar, İyonyalılar, Doryalılar, Elealılar halk dininin reformcuları olarak ortaya çıktılar."

Yine, bir Lao-Tse yorumcusu olan Viktor von Strauss bu konuda şunları yazar: "Çin'de Lao-tse ve Kung-tse yaşadı ve bütün kültürlerde inanılmaz tinsel bir hareket oluştu. İsrail'de Jeremias, Habakuk, Daniel, Ezechiel konuştular; Yunanistan'da Thales yaşadı. Anaximandros, Pythagoras, Herakleitos, Xenophanes ortaya çıktı; Parmenides doğdu. İranlıların içinden Zerdüşt'ün eski öğretileri hayata geçirildi ve Hindistan'da Budizmin kurucusu Schakia-Muni meydana çıktı."

Jaspers'in "eksen zamanı (*Achsenzeit*)" düşüncesi, kültürlerarası felsefe araştırmaları için de önemlidir. Günümüzde insanlar arasındaki anlayışsızlığın yarattığı sorunlar düşündürücü boyutlara ulaşmıştır. Kültürler üstü temellenen evrensel bir anlaşma zemini günümüz düşünürlerinin temel problemidir. Çeşitli alanlarda birlik kurmak için çıkış noktaları aranmaktadır.

"Eksen zamanı" kavramı aranan çıkış noktasını bulmak için bir çözüm olanağı sağlayabilir. Bu düşünce bize tarihteki birliğin kökenini deneysel bütün koşullardan bağımsız olarak, yani bütün insanlar için geçerli, biyolojik ve psikolojik koşullarda, Hristiyanlık gibi belirli inanç, ideoloji fikrinde değil, "insan olma"da bulunduğunu göstermektedir.

Günümüzde dile getirilen, teknolojik, kültürel, ekonomik, politik birlik ve küreselleşme söylemlerinin Jaspers'in dile getirdiği "eksen zamanı" düşüncesiyle bir ilgisi yoktur. Çünkü onların aradıkları birlik, *insan olmada* birlik değildir.

Jaspers'in eksen zamanı düşüncesi, "*insanlığın ortak kökene ve amaca*" sahip olduğunu bize tekrar hatırlatmaktadır. Bu görüş, felsefenin birbirinden farklı kaynaklarda doğduğunu ve farklı kökenlere sahip bulunduğunu ortaya koymaktadır. Jaspers'in dile getirdiği bu iddiayla, Batı'nın kültür zemini dünyadaki özel yerini kaybetmekte ve böylece felsefenin Avrupa merkezli bir bilgi türü olduğu düşüncesi de aşılıp, kendi içine kapalı, dar tarih anlayışı yerini, "başkasının sınırsız bir iletişim olarak görüldüğü" ve "anlaşıldığı" bir hakikat anlayışı almaktadır.

Kaynakça

JASPERS, K., *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte,* München, 1957.

NORBERT, R., *Die Selbstkonstitution der Geschichte im Denken von Karl Jaspers,* Meisenheim am Glan, 1968.

PEPPER, G.B., "Die Relevanz von Jaspers' Achsenzeit für interkulturelle Studien", *Karl Jaspers. Zur Aktualität seines Denkens* (Hg: K. Salamun), München-Zürich, 1991.

PIAMA, G., "Die Achsenzeit und das Problem des philosophischen Glaubens bei Karl Jaspers", *Karl Jaspers. Zur Aktualität seines Denkens* (Hg: K. Salamun), München-Zürich, 1991.

ROSSMANN, K., *Deutsche Geschichtsphilosophie von Lessing bis Jaspers,* Bremen, 1959.

{Gözden geçirilen yazının yayımlandığı yer: Felsefe Ansiklopedisi, (Editör: Ahmet Cevizci), cilt: 5 Ebabil Yayınları, Ankara, 2007, s. 298-299.}

4. Dünya Felsefesi İdesi

Alman *akıl ve varoluş* felsefesinin en önemli temsilcisi olan Karl Jaspers'in (23.2.1883 Oldenburg-26.2.1969 Basel) Avrupa merkezli bakış açısının, belirli dinsel, kültürel ve ideolojik duruşların ötesinde bir yaklaşım olarak dile getirdiği, geç dönem felsefesi içinde yer alan, günümüzde de olanaklılığı hâlen tartışılan kavramı ifade eder.

Jaspers'in kendi çağının değil, *geleceğin felsefesi* olarak düşündüğü "dünya felsefesi", onun eserlerinde yalnızca birkaç kez vurgulanmış ve hiçbir zaman ayrıntılı olarak tanımlanmamıştır. Bu yüzden biçimi ve içeriği de henüz mevcut değildir. Jaspers'in yazdıklarından bildiğimiz sadece, dünya felsefesinin "kaçınılmaz olarak" gelişidir. Filozofun bu düşüncesini, felsefesinin temel tavrı olan hakikat arayışında "yolda olma" anlayışıyla ilişkilendirmek mümkündür. Her ne kadar kavramın kendisinden çok fazla konuşulamasa da, onun dile getirdiği ideden bahsetmek olanaklıdır.

Karl Jaspers'in Heidelberg Üniversitesi'nde çalıştığı yıllarda asistanı olan Hans Saner, "dünya felsefesi kavramının" Jaspers'ten önce kullanıldığı dilsel ifadeleri araştırmıştır. Ona göre 18. yüzyılda Kant, "dünya kavramının felsefesi"ni, "okul kavramının felsefesi"nden ayırmıştır. Alman şair Goethe, "dünya şiiri" kavramını ileri sürerek bunu, "güneşin parladığı her yerde" deyişi ile dile getirmiştir.

19. yüzyılda Karl Marx dünya felsefesi deyimini ilk kez dile getirmiştir. Daha sonra Schelling, Schopenhauer, Paul Deussen ve Edeaurd von Hartmann Hint felsefesini Alman felsefe tartışmaları içine çekip, Avrupa felsefesinin ufuklarını aşmayı denediler. Max Scheler 1924 yılında yazdığı denemelerinde "evre öğretisi"ni dile getirmiştir. Hans Saner ele aldığı bütün bu düşünürlerin kullandığı "dünya" kavramını, Jaspers'in dile getirdiği "dünya felsefesi idesi"nden farklı anlamlarda kullandıklarına işaret eder. Ona göre "dünya felsefesi"ni Jaspers ilk kez 1916 yılında Nietzsche üzerine verdiği yayımlanmamış konferansında ileri sürmüştür. Jaspers orada dünya felsefesi ve insan felsefesi ayrımını yapmaktadır; ancak dünya felsefesinin olgunluğunu, onun geç dönemde dile getirdiklerinde bulmaktayız.

Jaspers, "dünya felsefesi idesi"ni etkileyici bir metaforik ifade ile şöyle özetler: "*Bizler, Avrupa felsefesinin akşam kızıllığından dünya felsefesinin şafağına doğru giden yoldayız.*" Bu ide, Jaspers'in kaleme aldığı ve ölümünden sonra 4 Mart 1969 yılında Basel Martin Kilisesi'nde okunan kısa metinde de yer alır: "*Basel'da, Avrupa geleneği içinde, bir göçmenin konuk olarak huzur bulması ona verilmiş olan son armağandı. Bu yıllardaki bütün enerjisini, bilmekten çok hissederek, sahip olmaktan çok girişmeye yeltendiği, bitirilemeyen felsefi çalışmasının devamına verdi. O, Avrupa felsefesinin sonundan gelecek bir dünya felsefesinin yolunu bulmak, çağın ödevine katkıda bulunmak istedi.*"

Düşüncede yeni bir denemeyi ve anlayışı dile getiren dünya felsefesi, felsefe yapmanın kökenleri olarak yalnızca Avrupa'yı görmez; aksine bütün kültürlere açık bir olanağa işaret eder. İfadedeki "dünya" kavramı da,

bu zeminin geniş boyutunu anlatmaktadır. Dünya felsefesi Avrupa ya da Avrupa dışı belirli bir felsefe çevresinin adıyla belirlenmiş bir düşünce değildir. Onun olanaklı kıldığı zemin, zamansal ve mekânsal olarak sınırlandırılamaz.

Dünya felsefesinin amacı Avrupa felsefesiyle diğer bütün kültürlerde ortaya çıkmış felsefeler arasında bir tartışma ve karşılaşma olanağı yaratmaktadır. Avrupa felsefesinin kendisini insanlık düşüncesinin merkezinden çıkarıp diğer düşüncelerle iletişim kurmayı sağlayan bir bakışa işaret eden dünya felsefesi, en geniş açılımıyla evrensel iletişim için olanak sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında dünya felsefesinin özünde, "sınırlandırılamayan açıklığı" ve "iletişimsel olmayı" barındırdığı söylenebilir.

Jaspers'in geliştirmek istediği dünya felsefesi anlayışıyla, onun başta Heidegger olmak üzere, felsefenin kökeni ve özü olarak yalnızca Batı'yı, Avrupa'yı gören diğer filozoflardan farklılığı açıkça görülmektedir. Bu farklılık, Jaspers'in felsefeden ne anladığıyla da yakından ilgilidir. Onun 1962 yılında bir radyo söyleşisinde dile getirdiği felsefi tutum örneği oldukça ilginçtir: "*Felsefenin ne olduğunu söyleyebilseydim, felsefeyle işim kalmazdı.*"

Jaspers'in "dünya felsefesi" düşüncesini daha anlaşılır kılmak için "felsefenin dünya tarihi" projesine ve onun "philosophia perennis" anlayışıyla olan ilgisine de kısaca değinmek gerekir. Jaspers'te "felsefenin dünya tarihi" projesi, felsefe tarihi anlayışına farklı bir açıdan bakmanın ifadesidir. Bu tarih felsefenin en geniş/kapsamlı geleneğini anlatır. Tek tek bütün felsefeler, insanlığın evrensel düşünce tarihinde yerini almakta ve bütünün parçasını oluşturmaktadır. Bu anlayışla bakıldığında felsefenin evrensel tarihi, Batı'nın kendi içine "kapalı" tarihi ile sınırlı değildir. Bu yüzden felsefenin tarih yazımı da değişmek zorundadır.

Felsefenin dünya tarihi evrenseldir; çünkü felsefe yapılan en uzak ve yabancı kültürleri dairesi içine alır. Felsefenin dünya tarihi, dünya felsefesi idesinin gerçekleşmesinin ön koşuludur. Dünya felsefesi, felsefenin dünya tarihi çerçevesinde, pek çok felsefi gelenek içinde oluşturulmuş, felsefenin birliğini aradığı ortak ilişki noktasını bulmak için çabalamaktadır.

"Philosophia perennis", felsefi bir hakikatin zaman ve mekândan bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Anlamı, kronolojik olarak tarihin aşılması ve "zamana sünger çekilmesi" demektir. Bütün filozoflar kendi yaşadıkları zamana bağlıdır; ancak bir yandan da "çağın tini"ni aşarlar. Filozofların düşünceleri böylelikle bütün zamanlara etki eder. "Philosophia perennis" yalnızca bir kültürün sahip olduğu felsefi bir kavram değildir; felsefe yapılan her yerdedir ve insan yaşadığı sürece olacaktır. Böylece "philosophia perennis"in felsefi hakikate bakışı, dünya felsefesinin bilinme nedeni ve ön adımı için temel bir kavramı meydana getirir. Dünya felsefesi anlayışı, Jaspers'in geleceğe bakıp konu edindiği bir düşünce olduğu için felsefe yapan herkesin geliştirmesi gereken felsefi bir tutumdur. Bu gereklilik, günümüzde olup biten kültürlerarası iletişimde yaşanan sorunlarla artmaktadır.

Kültürleri aşan bir vizyona sahip "dünya felsefesi", insanın düşünce olanaklarını ve düşünülebilir ufkunu içine almakta ve en geniş açılımıyla "dünya felsefesi düşüncesi"ni geliştirmektedir. Felsefe olarak adlandırılabilecek her şey, felsefi bir hakikati dile getirip sözü olan herkes, bu zeminde kendine bir alan bulabilir. Bu çerçeveden bakıldığında dünya felsefesi idesinin günümüzde yeni bir yönelim olarak görülen kültürlerarası felsefe çalışmalarıyla ilgisini kuran düşünürler de vardır. Kültürlerarası Felsefe

Kurumu'nun da Başkanı olan Hint asıllı felsefeci Ram Adhar Mall bu ilgiyi kuranların başında gelmektedir.

Kaynakça

CESANA, A., "Philosophie der Interkulturalität: Problemfelder, Aufgaben, Einsichten", *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache*, Band 26, 2000.

JASPERS, K., "Philosophische Autobiographie", *Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze*, München, 1958.

JASPERS, K., "Nekrolog", *Gedenkfeier für Karl Jaspers. Basler Universitätsreden*, 60 (1969), Basel.

JASPERS, K., *Provokationen-Gescpräche und Interview* (Ed: H. Saner), München, 1969.

JASPERS, K., *Weltgeschichte der Philosophie* (Ed: H.Saner), München, 1982.

JASPERS, K., *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, München 1963.

JASPERS, K., *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovortrage*, Zürich, 1950.

JASPERS, K., "Weltgeschichte der Philosophie. Zweites Buch: Geschichte der Gehalte, Einleitung. Erstveröffentlichung aus dem Nachlass", *Karl Jaspers. Philosophy on the Way to "World Philosophy"* (Ed: L.H.Ehrlich-R.Wisser), Würzburg-Amsterdam, 1998.

SANER, H., "Jaspers' Idee einer kommenden Weltphilosophie", *Karl Jaspers Today. Philosophy at the Threshold of the Future* (Ed: L.H.Ehrlich-R.Wisser), Washington D.C. 1988, s. 75-92.

WISSER, R., "Projekt und Vision einer 'Weltgeschichte der Philosophie' und 'Weltphilosophie' als Folgen der 'Grundverfassung' von Karl Jaspers", *Karl Jaspers. Philosophy on the Way to "World Philosophy"* (Ed: L.H.Ehrlich-R.Wisser), Würzburg/Amsterdam, 1998.

{Gözden geçirilen yazının yayımlandığı yer: Felsefe Ansiklopedisi, (Editör: Ahmet Cevizci), cilt: 4, Ebabil Yayınları, Ankara 2006, s. 815-817.}

5. Barış Politikası

Özel olarak Karl Jaspers'in "dünya politikası" olarak belirlediği, iletişim, hakikat ve özgürlükle ilgisini kurduğu, siyaset felsefesinin temel kavramıdır. 1958 yılında Federal Almanya'da verilen Alman Yayınevleri Barış Ödülü'nü kazanan Jaspers ödül töreninde *Wahrheit, Freiheit und Friede* (*Hakikat, Özgürlük ve Barış*) başlıklı yaptığı konuşmada, *dünya politikası* olarak barış politikasının koşullarını dile getirmiştir. Ona göre bu koşullar şunlardır: "İlkin: İnsanın iç barışı olmadan dış barış olmaz. İkincisi: Barış yalnızca özgürlükle vardır. Üçüncüsü: Özgürlük yalnızca hakikatle olur."

Bu üç temel önermede Jaspers siyaset felsefesini varoluş felsefesiyle buluşturmaktadır. Barış kavramı Jaspers felsefesinde yalnızca politika bilgisinin sınırları içerisinde değerlendirilmez. Bu kavramın felsefeyle yakın ilgisi vardır. İnsan olmanın ve barışın önünde en büyük engeli totalitarizmi ve bunun sonucunda oluşan iletişimsizliği gören Jaspers İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Almanya'nın içinde bulunduğu durumu eserlerinde kaleme almıştır:

"Hemen hemen her şeyimizi kaybettik: Devleti, fizik varlığımızı güvence altına alan koşulları, ama daha da kötüsü, bizi birbirimize bağlayan geçerli normları, ahlâksal onuru, halk olarak birleştiren kendilik bilincini." Bu saptamadan sonra Jaspers gerçekten her şeyin kaybedilip

kaybedilmediğini sorar. Bu sorunun yanıtı, Jaspers'in siyaset felsefesinde merkezî bir rol oynayan iletişimdir. İnsanlar yaşıyorsa birbirleriyle konuşabilmelidir. İnsanların birbirleriyle özgürce konuşması, kişi için ilk ödevdir. "İnsanlar birbirleriyle konuşmayı öğrenmek zorundadır" diyen Jaspers'in iletişim görüşü onun barış kavramıyla yakından ilişkilidir. Felsefe tarihinde az örneğini bulabildiğimiz, politikayı iletişim ve hakikatle ilgisinde düşünen Karl Jaspers, barışın sağlanmasının koşullarını felsefeyle olan ilişkisinde ele almaktadır.

Jaspers'e göre insanların sık sık dile getirdikleri bir özlemi vardır. Hemen hemen herkes, savaşın olmadığı, kitle imha silahlarının hiçbir zaman kullanılmayacağı, atom bombasının artık üretilmediği bir barış istemektedir. Jaspers'e göre insanların özlemini duydukları bu barış yalnızca "dünya barışı"yla olanaklıdır. Bugün dünyada yaşanan durumlardan dış barışın yalnızca, güçlü milletlerde ve güçlü iktidarlara sahip toplumlarda olanaklı olduğu düşünülmektedir. Oysa dünya barışı, yaşayan her insanın talebidir. Dünya politikası olarak barış politikasının başarılı olması isteniyorsa, herkesin ve her devletin kendi içinde gerçekleştirmeleri gereken bazı koşulları vardır. *Hakikat, Özgürlük ve Barış* adlı konuşmasında Karl Jaspers, barışın bu koşullarının neler olduğunu açıklamaktadır.

İç Barış Olmadan Dış Barışın Olmaması

Jaspers'e göre barış, hiçbir şekilde mücadele etmemek anlamına gelmemektedir. İnsanın güce dayalı mücadelesi, *tinsel ve sevenlerin mücadelesine* dönüşmek durumundadır. Güce dayalı mücadele iletişimi ortadan kaldırır, onu yok eder. Burada söz konusu olan önemli nokta

zafer kazanmak değil, hakikattir. İnsanların birbirleriyle dayanışmasıyla birlikte girdikleri böylesi bir mücadele sayesinde her birey kendisine dönüp bakmaktadır. Sevenlerin mücadelesi, içinde entelektüel gücü de barındıran, kişinin karşısındaki eşit görmeyen gücünün bütün araçlarını ortadan kaldırır. "Sevenlerin mücadelesi" nasıl öncelikle kişinin kendisinde başlıyorsa dünya barışı da, ilkin devletlerin kendi yurtlarında başlar. İç politikada olanaklı olmayan barış, dış politikada da olanaksızdır.

Barışın Özgürlükle Varolması

Tek tek bireylerin ve devletlerin iç barışı özgürlükle varolur; çünkü yalnızca özgürlük barışı olanaklı hâle getirebilir. Bu noktada Jaspers Kant'ın siyaset felsefesinden etkilenmiştir. Yalnızca "cumhuriyetçi hükümet biçimi"yle meydana getirilebilen barış, silahların susması değil, iç hesaplar olmaksızın bu durumun devam ettirilmesidir. Jaspers Kant'ın cumhuriyetçi hükümet biçiminden (Monarşi, Aristokrasi, Demokrasi gibi) bir devlet biçimini değil, bugün "demokrasi idesi" olarak adlandırılan "özgürlüğün hükümet biçimi"ni anladığını ifade etmektedir. Bu biçim, doğru olan şeyin bir kez bulunduğu, teknik bir yasayla ve bazı koşullarla değişmez.

Jaspers'in söz konusu ettiği özgürlük nedir? Jaspers bir devletin hükümet biçimi sayesinde, iç ve dış özgürlüğünü, tek tek kişilerin varoluşsal özgürlüğüyle olan ilgisine bağlamaktadır. Özgürlük kişiler ve devletler tarafından farklı biçimlerde yorumlanabilir. Dış özgürlüğe zorba bir devlet de sahip olabildiği gibi, içsel özgürlüğü olmayan insanların oluşturduğu bir halk da özgür bir demokratik yasaya sahip olabilir.

Jaspers'e göre özgürlük tek tek bireylerin özgürlüğüyle başlar, cumhuriyetçi hükümet biçiminde ortak bir hâle gelir, yabancı devletlerden gelen baskıya karşı kendini savunur. Bu üç noktanın bütünlüğünde özgürlük gerçekleşebilir. Jaspers *önce özgürlük, sonra barış* demektedir; ancak bunun tam tersi bir işleyiş vardır. İnsanların büyük bir kısmı önce barış, sonra özgürlük demektedir; oysa bu yanıltıcıdır. Demokrasinin ve özgürlüğün sadece biçimsel olarak uygulanışı, insanlık tarihinde birçok olumsuz sonuç doğurmuştur. Demokrasiyi "biçimsel" algılama, totaliter egemenliklerin doğmasına neden olmuştur. Hitler bu duruma bir örnektir.

Jaspers'in "önce özgürlük" düşüncesini, Almanya'nın tekrar birleşmesi sorununda da görmekteyiz. Jaspers *Freiheit und Wiedervereinigung* (*Özgürlük ve Yeniden Birleşme*) adlı yazısında ve 10 Ağustos 1960 tarihinde Alman televizyonunda Thilo Koch ile yaptığı bir söyleşide, Almanya'nın birleşmesinin öncelenmesinden çok "özgürlüğün öncelenmesi"ne vurgu yapar. Bu öncelemenin dışındaki pratik öneriler, ikincil planda kalmaktadır.

"Dünya barışı" insanlık için tek kurtarıcıdır; ancak her zaman savaşlar ve çatışmalar olmuştur. Savaşların sürmemesi, kişilerin kendi özgürlüklerini korumalarıyla olanaklı gözükmektedir.

Özgürlüğün Yalnızca Hakikatle Varolması

Özgürlük kişilerin çoğu zaman yanıldıkları gibi, keyfilik ve öylesine bir düşünme olmayıp hakikatle bağlantılıdır. Özgürlük olmadan nasıl barış olmuyorsa, hakikat olmadan da özgürlük olmaz. Bu önemli bir noktadır. Hakikatle ilişkili düşünülmeyen, kaynağının hakikat olduğunu göremeyen

özgürlük “boş”tur. Peki hakikatten ne anlamak gerekir? Bu soru, eski çağlardan bu yana filozoflar tarafından sorulmuştur. Jaspers felsefesinde hakikat, insanın onu arayışta devamlı yolda olduğu, hiçbir zaman içerik olarak sahip olamadığı bir kavramdır. “Aklın düşünüş biçimi”nde bulunan hakikat, özünde iletişimseldir. İletişimin kesilmesiyle hakikat de ortadan kalkar.

Hakikat kavramı Jaspers’in siyaset felsefesi için de temel bir kavramdır. Hakikat masanın üstünde duran ve hemen kavranan bir nesne değildir. Hiçbir zaman genelgeçer düşüncelere sahip olduğumuz gibi sahip olamayız. Yalnızca onun için çaba gösterildiğinde gerçekliğine ulaşılabilir. Hakikat bu yüzden hep yeniden sınanır. Hakikati isteme (*Der Wille zur Wahrheit*) özgürlüğü istemeyle (*Der Wille zur Freiheit*) özdeştir. Politik sorunları tartışan kimse, düşüncede özgür nefes alıp verilen zemini yaratmak ve politik havayı temizlemek istemektedir.

Jaspers hakikat anlayışını 1948 yılında yayımlanan *Von der Wahrheit* (*Hakikat Üzerine*) adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Bu eseri Hitler rejiminin en kötü yıllarında kaleme alan Jaspers “hakikatsizliği” politik olarak özgür dünyada, “insanın en büyük tehlikesi” olarak görmektedir. Özgür dünyanın özgürlüğü gerçekleştirdiğini iddia etmek de mümkün değildir. “Demokrasi idesi” politikacıların, ekonomiyle ilgilenenlerin manipülasyonuyla “biçimsel demokrasi” hâline dönüşme tehdidi altındadır. Oysa demokrasi, kuru bir ilkeler bütünü değil, bir yaşam biçimidir.

Barış sorusu yalnızca dünya sorusu değil, herkes için geçerli olan ve herkesin kendisine sormak zorunda olduğu bir sorudur. Barış sorusunda/sorununda hakikat, ön koşul olarak merkezde yer almaktadır; çünkü hakikat insanların

iç barışını sağlayabilmektedir. Hakikatten uzaklaşma insan için "asıl kötülük"tür; dolayısıyla bütün barışın ortadan kalkmasıdır. Gizlenmeden kayıtsızlığa, kişinin kendisine söylediği yalana kadar, düşüncesizlikten doktrin hâline gelen fanatizme kadar, bireyin samimiyetsizliğinden kamunun samimiyetsizliğine kadar söz konusu olan hakikatsizlik, barışın ve özgürlüğün önünde büyük bir engeldir. Dünyada gücün yerini adaletin alması gerektiği hâlde bu sağlanamamıştır. Jaspers'in umudu, barış ve adaletin sağlandığı bir "dünya düzeni"dir. Jaspers, bu düzeni sağlamaya çalışmanın herkesin sorumluluğu olduğunu dile getirmektedir.

Jaspers barış politikası kavramını *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen. Politisches Bewusstsein in unserer Zeit* (*Atom Bombası ve İnsanın Geleceği. Zamanımızda Politik Bilinç*) adlı eserinde de geliştirmektedir. Jaspers'e göre atom bombasının üretilmesiyle insanlığın karşısına yeni bir durum çıkmıştır. İnsanlık bütünüyle ya yok olup gidecek ya da ahlâkî-politik dönüşümle bu durumdan kurtulacaktır. Jaspers'e göre dünya barışı, insanın "ahlâkî-politik bilinç dönüşümü"yle gerçekleşebilir.

Bu nokta, Jaspers'in politikanın özgürlükle olan ilişkisini sorguladığı yerdir. Bir nesne hakkındaki rasyonel bilgi, politik bilincin kazanılması için yeterli değildir. İnsan yalnızca koşullu eylemler, değil koşulsuz eylemlerde de bulunmaktadır. Koşulsuz eylemler kişinin varoluşunun farkında oluşuyla gösterilir. Farkında oluş kişinin politik bilincini de belirlemektedir. Her bireyin içsel bağımsızlığı, bir devlette politik bilincin de temel taşını oluşturmaktadır. Böylece, her devlette geliştirilen insanın kendi özgürlük bilinci, dünya barışının sağlanması açısından

da önem taşır. Kişilerin kendi olmalarını sağlayan içsel dönüşüm özgürlüğü amaçlamaktadır. Özgürlük insanın özgür ve doğru yaşamı için gerekli olduğu kadar dünya barışı için de gereklidir. Özgürlük de kendini hakikatin ışığında olgunlaştırmaktadır. Böylelikle, Jaspers'in hakikatle ilişkilendirdiği barış, ideolojilerin, hakikate yalnızca kendilerinin sahip olduğunu iddia eden parti programlarının, açıklığa kapalı öğretilerin dogmatik ve yıpratıcı tehlikelerinden kurtarılmaktadır.

Barışın dogmatik tehlikelerden kurtulması, aklın insanın kendisi olmasını sağlayan varoluşuyla ilişkilendirilmesi, Jaspers felsefesinin en çok vurgu yapılan yönlerinden birisidir. Onda barış ve demokrasi aklın yolu olarak ele alınmaktadır. Jaspers Kant'ın yaptığı gibi aklı, anlama yetisinden ayırmaktadır. "Felsefi düşünüş biçimi" olarak akıl, politikada elde edilen bütün duruşları eleştirmektedir. Böylece barışın koşullarından birisi olan demokrasi, kendini eleştirme yeteneği kazanmaktadır.

Jaspers barış politikası kavramıyla politikayı felsefeyle buluşturmaktadır. Bunu, politize olan ve politikleşmeye açık bir felsefe olarak anlamamak gerekir. Jaspers'in bu anlayışı onun "devlet adamlığı idesi"nde açıkça görülebilir. Ona göre "derin düşünce" ve "somut eyleme" devlet adamında buluşmalıdır. Devlet adamı kararlar verir ve verdiği kararlar etkisini hissettirir; ancak hakikatin derinliğine sahip değildir. Filozof ise etkisi hissedilen kararlar vermez; ancak onda hakikatin derinliği vardır. Bu yüzden Jaspers felsefe ile politikanın buluşması gerektiğini düşünür. Aklın ön plana çıktığı bir "devlet adamı idesi"nde barış hayat bulmaktadır. Jaspers'in sözünü ettiği "devlet adamı idesi" dünya barışını olanaklı kılan yeni bir politika geliştirebilir.

Dünya barışı, "özgür isteme"den ayrı tutulamaz. Bu isteme sayesinde güç yerini, hukuk ve adaletin üstünlüğüne bırakmaktadır; ama gerçekliği de görmek ve doğru anlamak gerekir. İnsan doğası, doğruyu ve adaleti tam anlamıyla sağlayamamıştır; ancak adaletin sağlanması konusunda insan çaba göstermek zorundadır.

Kaynakça

HERSCH, J., *Karl Jaspers. Eine Einführung in sein Werk,* München/Zürich 1980.

HOFMANN, G., *Politik und Ethos bei Karl Jaspers,* Oberwernersdorf/Sudeten 1969.

JASPERS, K., *Wahrheit, Freiheit und Friede. Reden zur Verleihung des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels,* München 1958.

JASPERS, K., "Geleitwort für die Zeitschrift 'die Wandlung', *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze,* München, 1951.

JASPERS, K., *Freiheit und Wiedervereinigung,* München, 1960.

JASPERS, K., *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen,* München, 1982.

ÖRNEK, Y., "Politik und Freiheit", Jaspers Today: Philosophy at the Threshold of The Future (Ed: L.H.Ehrlich-R.Wisser), Washington, 1987.

PIEPER, H., *Selbstsein und Politik. Beihefte zur Zeitschrift für philosophische Forschung,* Heft 28, Meisenheim am Glan, 1973.

WISSER, R., *Philosophie in der Bewährung,* Würzburg, 1995.

{Gözden geçirilen yazının yayımlandığı yer: Felsefe Ansiklopedisi, (Editör: Ahmet Cevizci), cilt: 2, Etik Yayınları, Ankara, 2004, s.126-129.}

6. Çepeçevre Kaplayan

Karl Jaspers'in hakikat anlayışını, varlıkla ilgisinde ortaya koyan temel bir kavramdır. Bu kavram varlığa ya da varolana ilişkin hakikati dile getirir. Jaspers'in anlaşılması en zor kavramlardan birisi olan çepeçevre kaplayan, onun felsefesine özgü bir kavram olup, felsefi düşünüşün anlamını temellendirdiği için önemlidir.

Bu temel kavram, Jaspers'in *Von der Wahrheit* (*Hakikat Üzerine*), *Einführung in die Philosophie* (*Felsefeye Giriş*), *Vernunft und Existenz* (*Akıl ve Varoluş*), *Was ist Philosophie?* (*Felsefe Nedir?*), *Der philosophische Glaube* (*Felsefi İnanç*) adlı yapıtlarında ele alınmaktadır.

Jaspers'e göre felsefe, varolana ilişkin olarak sorulan "nedir?" sorusuyla başlamıştır. Dünya *içinde* farklı biçimlerde pek çok varolan vardır. Bunlar gelip geçmektedir. Peki ama, her şeyi içine alan, her şeyin temelinde bulunan, her şeyin kendisinden meydana çıktığı "asıl varlık" nedir? Bu soruya felsefe tarihinde su, belirsiz olan, hava, ateş, atom, tin gibi farklı yanıtlar verilmiştir. Bütün bu yanıtlarda varlık öznenin karşısında, kendisine yönelinen, düşünülen bir nesne ya da şey olarak bulunmaktadır. Jaspers bu durumu "özne-nesne bölünmesi" olarak adlandırır. Özne bilincinin dışında ve karşısında hep nesneler bulunmaktadır.

Bütünlüğünde varlık, ne özne, ne de nesne olabilir, bu bölünme içinde görünüşe gelen "çepeçevre kaplayan" olabilir. Jaspers'e göre çepeçevre kaplayan üzerinde felsefe yapmakla "varlığın içine" girmiş oluruz. Varlık bir başka ifadeyle mutlak gerçeklik, ne nesne varlık, ne özne varlık, ne de kendinde varlıktır; ancak bu varlıkların yanında dördüncü bir varlık biçimi daha yoktur. Jaspers "çepeçevre kaplayan varlık" kavramını, Kant'ın da ifade ettiği gibi, "görüsü olmayan"ı bilmek biçiminde dile getirir. Bu kavram hiçbir görüye sahip olmadan saf olarak düşünülür. Jaspers'e göre "Varlık" nesne olmadığından, insanı nesneye ilişkin varlık bilincine olan bağlılığından kurtarmak ister. Bu, nesne olmayan aşkın varlığı arayış için gereklidir. Jaspers bilincin nesneye olan bağlılığından kurtulmasına "felsefi temel operasyon" adını vermektedir.

Bu noktada bir zorluk meydana çıkmaktadır. İnsan bilinci yalnızca nesneyi düşünebilir. Bilincin nesneden kurtuluşu olanaksızdır. Bu durumda "çepeçevre kaplayan varlık" düşünmenin bir nesnesi mi olacaktır? Jaspers araştırmacısı Thomas Räber, Jaspers'in "çepeçevre kaplayan" düşüncesinde bir diyalektiğin söz konusu olduğunu belirtir. Bu diyalektik, varlığın aranmasında ikinci adımı oluşturmaktadır. Bir tarafta *mutlak olanı* nesnel olarak bilmenin olanaksızlığı, özne ve nesne arasındaki ilişkiyi aşarak "çepeçevre kaplayan varlığın" kavranmasının zorunluluğu, diğer tarafta *mutlak varlığın* nesneden başka bir şey olarak kavranmasının olanaksızlığı ve mutlak gerçekliği bir nesne olarak kavramanın zorunluluğu vardır. Jaspers felsefesinde "mutlak gerçeklik" nesne olarak ele alınmaz. Bu aşkın olana ulaşmak, bitmeyen, hep yeniden başlayan bir çabadır.

Jaspers "çepeçevre kaplayan"ı üç bakış açısı altında araştırır: Çepeçevre kaplayan varlık olarak "insan", çepeçevre kaplayan varlık olarak varlık (*Sein*) ve bütün çepeçevre kaplayan varlıkların bağı olarak "*akıl*". Jaspers çepeçevre kaplayan varlık olarak insanın birbirinden farklı varolma tarzlarını ayırır. İnsan Varolma (*Dasein*), genel bilinç (*Bewusstsein überhaupt*), tin (*Geist*) ve varoluş (*Existenz*) varlığıdır. Jaspers varlık olarak da *dünyayı* ve *aşkın varlığı* belirlemektedir. Akıl insandaki farklı çepeçevre kuşatan varolma tarzlarını birbirine bağlar. Jaspers bütün bu bölümlemeyi, sınıflamayı bir ilkeden hareketle ortaya koymaz. Onlar, insanın içsel bir temel tecrübesinin ifadesidir. Jaspers bu varlık tarzlarını insanın dört aşamada meydana gelen deneyiminde ele alır.

İlk aşama: İnsan *dünya içinde* yaşayan bir varlıktır; ancak dünya, insanın dışarıdan seyrettiği bir şeymiş gibi hiçbir zaman önünde durmaz. İnsanın bildiği, *dünya içinde bir şey*dir; ama asla *dünyanın kendisi* değildir. Dünyanın *bütünü*, insan için bir nesne değildir. Kant bu durumu, "dünya bir idedir" biçiminde dile getirmiştir. Jaspers'in deyimiyle, *dünya bir çepeçevre kaplayandır*. Bu noktada, çepeçevre kaplayanlar birbirlerinden kopar. Varlığın kendinde görünüşü olan çepeçevre kaplayan olarak *dünya* ve onun karşısında çepeçevre kaplayan insanın varlık tarzı olan *genel bilinç* ortaya çıkar.

***İkinci aşama*:** İnsan yalnızca *genel bir bilinç* değildir. Jaspers'in de ifade ettiği gibi, insan aynı zamanda canlı bir özne, doğan ve ölen, yaşamında mücadele veren bir *varolma* (*Dasein*)dır. İnsan sadece bir *varolma* da değildir, aynı zamanda *tin* (*Geist*) olarak da vardır.

Üçüncü aşama: Yukarıda ifade edilen, dünya, genel bilinç, varolma ve tin *içkin olan* varlıklardır. Jaspers'e göre bütün bu varlıklar *varlığın kendisini* tüketemezler. *İçkinlik,* insana asla yeterli gelmez. İnsanlardan bir kısmı, içkinliğin yeterli olduğunu, içkin varlıklar dışında hiçbir varlığın olmadığını iddia edebilir. İnsanların bir kısmı da, bunun yeterli olmayacağını, eğer yalnızca içkin varlıklar varsa, bütün insanlığın anlamsız bir boşlukta kaybolup gideceğini düşünürler. Aşkın olana bir *sıçrayış* söz konusudur. Bu sıçrayış iki yönelimle olur: Dünyadan *aşkın varlığa,* yani *Tanrı*'ya ve genel bilincin gerçekliğinden *varoluş*a. Varoluş, kendisiyle ve Aşkın Varlık ile ilişki içinde, varlığının insana hediye edildiği, temelinin arandığı insanın asıl varlık yönüdür.

***Dördüncü aşama*:** Birbirlerinden farklı bütün bu çepeçevre kaplayan *varlıkların birliği* aranır. Birlik arayışı Jaspers'e göre ancak akılla olanaklıdır. *Çepeçevre kaplayan* kendisini önce *varolma* (*Dasein*), *genel bilinç, tin, varoluş, dünya* ve *Aşkın Varlık* olarak bölmekte, sonra bunların birliği *akıl*la sağlanmaya çalışılmaktadır.

Varolma (*Dasein*) zaman ve mekân içinde "*burada olan*" insan varlığını tanımlar ve gerçekliği olan bir çevre içinde yaşamaktadır. Doğar, mutlu olmak ister ve ölür. Varolma başta biyoloji, antropoloji ve sosyoloji olmak üzere insanı ve canlılığı araştıran bilimlerce *araştırma nesnesi* olarak incelenmektedir; böylelikle çepeçevre kaplayan varlık olarak insan, artık bu özelliğini kaybedip, dünya içinde yer alan diğer gerçeklikler gibi bir durumda bulunur.

Çepeçevre kaplayan varlık olarak insanın diğer varlık tarzı olan "genel bilinç"ten Jaspers, kişiye özgü olmayan,

herkes için geçerli olan rasyonel ve empirik kesinliği konu edinen bilinci anlamaktadır. Varolma ve genel bilinç nasıl evrensel rasyonalite içinde yerini alıyorsa, insanın varlık tarzlarından birisi olan "tin" de kültür katmanında yer alır. Tin kendini ve dünyayı nesnel gerçekliğin eserleriyle kavrar. Düşünsel eserler, sanat eserleri, şiirler, kurumlar, yasalar, meslekler, ahlâklar bu katmanda yer almaktadır. Tin nesnel gerçekliklere etki eder ve onları yeniden oluşturur. Tin bu gerçekliklere nüfuz etmek ister; bütünselliğe, nedene ve idelere yönelir.

Jaspers çepeçevre kaplayanın içkin özellik barındıran, insanın bu varlık tarzlarının karşısına varoluşu koyar. Jaspers, insanda bir olanak olarak bulunan insanın bu yönünü "mümkün varoluş" olarak adlandırmaktadır. Varoluş insanın varolma (*Dasein*) yönünden bağımsız olarak bulunmaz. Jaspers bu noktayı insan "varolma içinde mümkün varoluştur" biçiminde dile getirmektedir. Varoluş insanın özgürlüğüdür ve varolma (*Dasein*) gibi araştırma nesnesi değildir. Varoluş bilinmekten çok aydınlatılabilmektedir.

Kaynakça

FURGER, F., "Die Struktureinheit der Wahrheit bei Karl Jaspers", *Salzburger Jahrbuch für Philosophie*, München-Salzburg-Köln, 1960.

HERSCH, J., *Karl Jaspers. Ein Einführung in sein Werk*, München-Zürich, 1980.

JASPERS, K., *Einführung in die Philosophie*, München-Zürich, 1996.

KNAUSS, G., "Der Begriff des Umgreifenden in Jaspers' Philosophie", *Karl Jaspers* (ed. P.A. Schilpp), Stutgart, 1957.

RÄBER, T., *Das Dasein in der "Philosophie" von Karl Jaspers. Eine Untersuchung im Hinblick auf die Einheit und Realität der Welt im existentiellen Denken,* Bern, 1955.

{Gözden geçirilen yazının yayımlandığı yer: Felsefe Ansiklopedisi, (Editör: Ahmet Cevizci), cilt: 3, Babil Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 567-568.}

7. Karl Jaspers'in Felsefesinde İnsanın Varoluşunu Gerçekleştirmesi Olarak İletişim

Prof. Dr. Kurt Salamun'a sevgi ve saygımla

Giriş

Karl Jaspers 20. yy. Avrupa felsefesinin önemli filozoflarından birisidir. Jaspers'i Türkiye'deki lise felsefe kitaplarında ve felsefeye ilişkin yayınlarda yerini almış olan şu felsefe tanımıyla tanıdık: "Felsefe yolda olmaktır."

Bilim adamı, filozof ve politika yazarı olan Jaspers psikiyatri, politika, dünya görüşlerinin psikolojisi, felsefe tarihi, varoluş felsefesi, atom bombası eleştirmenliği, tarih felsefesi ve eğitim gibi pek çok alanda binlerce sayfa eser vermiştir.

Felsefe tarihinde varoluş felsefeleri başlığı altına konan Jaspers felsefesine olan ilgi, İtalya, Amerika, Japonya, Avusturya Karl Jaspers Kurumları ve İsviçre Jaspers Vakfı ile vücut bulmuştur. Bu ilgi 2003 yılında İstanbul'da yapılan 5. Uluslararası Jaspers Konferansı'yla devam etmiştir. Ayrıca her yıl Karl Jaspers düşüncesi üzerine yapılan araştırmaları içeren Avusturya Karl Jaspers Yıllığı yayımlanmaktadır.

Karl Jaspers (1883-1969) iletişim için "felsefi yaşamın gündelik ödevidir" der (Jaspers, 1974: 136). Hans Saner'e göre iletişim, "Jaspers felsefesinin temel kavramıdır"

(Saner, 1996: 101). Schultheiss'a göre bu kavram Jaspers felsefesinin "asıl anahtarı"dır (Schultheiss, 1981: 5). Fritz Kaufmann iletişim probleminin Karl Jaspers felsefesinin bütününe hâkim olduğu görüşündedir (Kaufmann, 1957: 193). Kurt Salamun iletişimin Jaspers felsefesinin merkezinde yer aldığını savunur (Salamun, 1965). Hersch'e göre iletişim varoluş gibi temel bir kavramdır ve birbirlerinden asla ayrılamazlar (Hersch, 1994: 31).

Karl Jaspers 1932 yılında yayımlanan üç ciltlik *Felsefe* adlı yapıtının ikinci cildinde iletişim konusuna başlı başına bir yer ayırır (Jaspers, 1994: 50-117). Bu konu filozofun son dönem eserlerinde ve politik düşüncesinde önemli bir rol oynar.

Karl Jaspers'in felsefesinde insanın varoluşunu gerçekleştirmesi en derin iletişim biçimi olan "varoluşsal iletişim"le olanaklıdır. Varoluşsal iletişimin aydınlanmasına olanak sağlayan "yalnızlık, karşılıklı açık olma, sevenlerin mücadelesi, eşit düzeylilik, başkası için hiçbir çıkar gözetmeksizin girilen taahhüt"e geçmeden önce, Jaspers felsefesinin iletişimle beraber merkez noktada yer alan varoluşu kısaca açıklayalım.

Varoluş Olarak İnsan

İnsan nedir? sorusu Jaspers felsefesinin temel sorularından birisidir. Jaspers'e göre insan "beden olarak fizyoloji, ruh olarak psikoloji, toplumsal bir varlık olarak sosyoloji" tarafından araştırılmaktadır (Jaspers, 1996: 50). Jaspers insanın özünün, bu zamana kadar, dili olan ve düşünen bir "zoon logon echon", davranışlarıyla toplumsallığını şehir biçiminde yasalar altında kuran bir "zoon politikon",

alet yapan bir “homo faber”, yaptığı aletleri kullanan bir “homo laborans”, varolma (*Dasein*)nın ihtiyaçlarını ortak bir ekonomi ile sağlayan bir “homo economicus” biçiminde kavranıldığını ifade eder (Jaspers, 1985: 59).

İnsan ırk kuramlarında özel bir tür, psikanalizde bilinçaltı ve etkileri, Marksizmde emek sayesinde üreten ve üretimi sayesinde de doğaya ve topluma egemen olan bir varlık şeklinde düşünülmektedir. Bütün bu bilgiler insanda “bir şeyi”, meydana gelen eylemlerde “bir şeyi” kavramaktadır. Bütün bu bilgilere göre insan dünya içinde varolma (*Dasein*) biçiminde, bilinebilir bir nesne olarak ele alınıp kavranmakta ve değerlendirilmektedir (Jaspers, 1996: 52). Oysa Jaspers’e göre insanın dünya içinde araştırmanın bir nesnesi olarak bir varolma biçiminde bulunması, onun varlığının sadece bir yönüdür. İnsanın bir de her türlü araştırmaya kapalı, her türlü bilinebilir-kavranabilir ifadelere kapalı olan, ancak özgürlüğü içinde olan varoluşu vardır. Varoluş felsefe yapma etkinliğinin başlangıcındadır.

Jaspers “ben-varlık” olarak insanın farklı tarzlarda varlık biçimlerini belirler. Bir ve aynı olan insanın birbirlerinden farklı ancak birbirlerinden ayrı olmayan bu varlık biçimleri “varolma (*Dasein*)” ve “varoluş (*Existenz*)”-tur. Varolma varoluş olarak insan olma imkânını içinde taşımaktadır. Varolma empirik olarak buradadır. Canlılık işlevleriyle yaşam içinde yerini alır. Somut bir gerçeklik alanımızı oluşturan ve olmaksızın varolamadığımız insanın varlık biçimidir.

İnsanın ne olduğunu soran insan kendi varlığının varolma biçimini bilimler sayesinde bilmektedir. Ancak insanı konu edinen bilimlerin bu bilgisi, dünya içinde

bulunan belirli bir varlığın bilgisidir. Oysa insan Jaspers'e göre "kendisi hakkında bildiğinden ve bilinenden daha fazladır" (Jaspers, 1996b: 51).

İnsanın kendisi hakkında bildiğinden ve bilinenden daha fazla olan yönü onun varoluşudur. Varoluş nesnel bir şey değildir. Varoluş bir kavram da değildir. Onun kavram olarak sözcüklerle doğrudan doğruya ifade edilebilirliğinden çok aydınlatılabilirliği söz konusudur. Jaspers varoluş için insanın asıl kendisi olduğu varlık der. Jaspers'e göre varoluş bir kavram değildir, her türlü nesnelliğin ötesini işaret eden bir göstergedir (Jaspers, 1956: 12). "Varolma buradadır ya da değildir; ancak varoluş insanda bir olanak olarak vardır. Seçim ve karar sayesinde onun varlığına adım atılır, varoluş ise özgürlük olarak vardır" (Jaspers, 1994: 2).

Varoluş kendisini doğrudan doğruya göstermez; sadece bilinenin, ifade edilebilenin sınırında, yani dolaylı olarak hissettirir. Öyleyse varoluş kendisini nasıl hissettirecektir? Varoluşun da kendisine ait bir dili vardır. Jaspers bu dili "işaretler (signa)" olarak adlandırır (1994: 15). Bunlar, varoluşu aydınlatmaktadır. Varoluşu aydınlatan işaretlerden birisi de iletişimdir. Jaspers'in sözünü ettiği "varoluşsal iletişim"dir.

Varoluşsal İletişim

"Yalnızlık" varoluşsal iletişimin zorunlu koşuludur. Jaspers insanı kendine getiren varoluşsal iletişim sürecinde ilk adımı oluşturan yalnızlık için şunları söyler: "İletişim birbirleriyle ilişki kuran iki kişinin iletişimi olarak kalmak durumundadır. Onlar birbirlerinin yalnızlıklarını tanırlar, çünkü iletişim içinde bulunmaktadır. İletişime girmeden kendim

olamam, yalnız olmadan da iletişime giremem. Kendim, kendi temelimi oluşturma ve bunun için de en derin ilişkiye girme cesaretini göstereceksem, yalnız olmayı istemek zorundayım" (Jaspers, 1994: 61). "Ya kendim olmayı kazanmak için tekrar tekrar yalnızlığı istemeye cesaret ederim ya da bir başkasının varlığında eririm" (1994: 63).

Jaspers'e göre mümkün varoluş, kaynağı ve amacı karanlık olan bir hat üzerinde iki kutup arasında hareket eden varolma (*Dasein*) içindedir. Eğer kişi, her defasında tekrar tekrar yalnızlığı yenmek için yalnızlığa katlanamazsa, ya karışıklık içinde yok olmayı ya da kendisi olmayan biçim ve yolları seçecektir. Kişi eğer sabırlı olmaya cesaret edemezse, boş, donuk ve katılaşmış bir "ben" olarak mahvolacaktır (1994: 62).

Jaspers'te iletişim ve yalnızlık birbirleriyle diyalektik olarak bağlantılıdır. Saner'e göre Karl Jaspers iletişimden bir "karşılıklı ilişki" anlamaktadır. Bu yüzden de karşıda olan başkası bir nesne değil, öznedir. Yalnızlık iletişimden farklı olarak hiçbir ilişkinin olmaması, tam bir ilişkisizlik durumu olarak gözükmektedir. Jaspers için yalnız olma öznenin "ben" demesiyle başlamaktadır. "Ben" dediğimde kendimi benim karşıma koyuyorum. Böylelikle kendine aitliğin farkına varılmış olunuyor. Bu durumda da bir ilişki söz konusudur ve "ben"in kendisiyle olan ilişkisidir. Bu felsefede vurgulanan yalnızlık daima refleksif bir yalnızlıktır ve iletişimin bir sınır tecrübesiyle ilişkilidir. Jaspers bunu "kendi kendisiyle olan iletişim" olarak adlandırır (Saner, 1994: 81-82).

Jaspers, yalnızlığı sosyolojik olarak ifadesini bulan "soyutlanmış varlık"la özdeş görmez (Jaspers, 1994: 61). Yalnızlık ve iletişim birbirlerinin koşuludur. Yalnızlıkla

ben olmayan iletişime girememekte, iletişime girmemekle de yalnız ve ben olamamaktadır.

Jaspers için iletişim yalnızca iki kişinin karşılıklı ilişkisi değildir. Her durumda kişiler kendi kendileriyle de ilişki içindedir. O hâlde iletişim, kendi kendisiyle ilişki kuran iki kişinin karşılıklı ilişkisidir. Karşılıklı ilişki, kendi kendisiyle ilişkili olan iki kişinin bağlantısıyla ve öznelerin refleksiyonda bulunmuş ben varlıkla olanaklıdır (Saner, 1994: 81).

"Hangi ben yalnızdır?", "ben kimdir?", "ben nedir?" sorularıyla Jaspers yalnızlığın farklı biçimlerini belirler. "Sosyal ben", "belirli bir andaki ben", "başarılı ben", "beden ben", "cinsiyet ben" karşımıza çıkan farklı türden benlerdir (Jaspers, 1988: 35). Jaspers'in sorduğu diğer soru, "hangi alanda iletişim kendisini gösterir?" sorusudur. Jaspers bu soruya şöyle yanıt verir: "İletişim her türlü nesnelliğin ötesinde, öznel bir yaşantıdır" (1988: 35).

Varoluş filozofu Jaspers için mutlak, asıl, varoluş olarak nesnelleşmeyen ben, varoluşun nesnel olmayan iletişimiyle kendisini açığa çıkartır. Jaspers felsefesindeki yalnızlık, meditatif-yaratıcı bir yalnızlıktır ve kişinin kendisi olmasının gerekli koşuludur. Salamun varoluşsal iletişimin bir karakteri olan yalnızlığın Jaspers'te olumlu bir anlamı olduğu görüşündedir. Kişinin yoğun bir kendini kazanma bilinci, eleştirel olarak kendisini yoklayışı ve kendi olan beninin yapılanması bu olumlu anlam içinde değerlendirilir (Salamun, 1985: 79).

Açık Olma

Varoluşsal iletişimin diğer bir özelliği "açık olma"dır. Jaspers'e göre "kişinin asıl kendisi olması veya varoluşunu

gerçekleştirmesi bir başka insan karşısında açık olmayla bağlantılıdır" (Jaspers, 1994: 64). Açık olma aynı zamanda kendisi olarak benin gerçekleşmesidir.

Açık olma kişinin kendisi olan varoluşunun farkına varması sürecidir. Bu süreçle varolmanın bilinci aşılmıştır. Açık olmada varolma, kendi karakterini kaybeder. Kişi varoluş olarak kendi asıl varlığını kazanır.

Jaspers "açık olmayı isteme" ve "kapalı kalmayı isteme" ifadelerini kullanır. "Açık olmayı isteme, kişinin iletişime girmeye cesaret etmesini sağlar. Bu isteme bütün böyle ya da şöyle (belirli) bir varlık olmaktan vazgeçirtir. Kapalı olmayı isteme (maskeler) açık olmayı istemenin tersi olarak kişinin iletişime girme cesaretini kırar" (1994: 64-65). "Açık olmakla, mümkün varoluş olarak kendimi kazanmam için empirik olarak varolan varolmamı (*Dasein*) kaybederim, kapalı olmayla, empirik olarak bulunan kendimi korurum; ancak mümkün varoluş olarak kendimi kaybederim" (1994: 65).

Jaspers felsefesi kişinin açık olmayı istemesinin ve dolayısıyla da mümkün varoluş olarak kendisini kazanmasının felsefesidir. Jaspers'e göre açık olmanın gerçekleşmesi soyutlanan bir varoluş içinde meydana gelmez; tam tersine yalnızca başkasıyla gerçekleşen bir süreçtir. Kişi olarak ben, hem kendisini açabilmekte hem de gerçekleştirmektedir (1994: 65-66).

Kişinin dünya ve insana karşı açık olma düşüncesi, felsefi-antropolojik araştırmalarda merkezde yerini almaktadır. Karşılaşma ve öznelerarasılık kavramlarının açık olma problemiyle bağlantısı kurulabilir.

Sevenlerin Mücadelesi

İletişim içerisinde açık olma süreci, biricik bir mücadeleyi beraberinde getirmektedir. Bu mücadele Jaspers felsefesinin özgün kavramlarından birisi olan "sevenlerin mücadelesi"dir.

Jaspers felsefesinde iletişim ve sevgi birbirlerinden ayrılmayan iki kavramdır. Sevgi olarak bu iletişim, kör bir sevgi ve önemsiz bir konu değildir. Aydınlanan, mücadele hâlinde olan bir sevgidir. Söz konusu mücadele, başkasını yenmek, üzerinde zafer kazanmak için yapılan bir mücadele değildir. Jaspers bu mücadelenin bir başkasıyla varoluş olmak için yapıldığını belirtir. Filozof bunu, "açık olma için yapılan mücadele" biçiminde adlandırır (1994: 66).

Jaspers'in ifade ettiği mücadele kişinin kendi ve başkasının varoluşunu kazanması için yapılır. Tek taraflı bir gerçekleşme bu mücadelede söz konusu değildir. Her iki kişi ya kendi olanaklarını kavrayacak ya da hiçbir olanağın farkına varmayacaklardır.

Jaspers varoluşsal iletişimdeki mücadelenin, varolmanın (*Dasein*) mücadelesinden farklılığını ortaya koyar. Varolmanın mücadelesinde bütün silahlardan yararlanılır. Bu silahlar yalan ve hile dolu kandırmalardır. Bu mücadelede başkasına bir düşmanmış gibi davranılır. Oysa varoluşun mücadelesi bundan farklıdır. Tam açıklık, kuvvete dayalı her türlü üstünlüğü berteraf etme, başkasının kendisi olması için çaba gösterme bu mücadelenin özellikleridir (1994: 66).

Jaspers iletişim mücadelesinde benzersiz bir dayanışmadan söz eder. Ona göre sevenlerin mücadelesinde bütün kartlar serilir ve hiçbir hesaplı davranış yoktur. Her bir kişi kendi kendisine bir başkasıyla nüfuz eder.

Bu mücadele, iki varoluşun birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri bir mücadele değildir; tam tersine sadece doğruluk için kişinin kendisi ve başkasıyla ortak bir mücadele içinde olmalarıdır (1994: 66).

Çıkar Gözetmeksizin Başkası İçin Sorumluluk Yüklenme

Jaspers varoluşsal alanda iletişime giren kişilerin, kapalılığa karşı iletişime zorluk çıkaran her türlü engele, hiçbir çıkar gözetmeksizin karşılıklı "dayanışma" içine gireceklerini belirtir. Filozof bu engelleri maskeler, hesaplı suskunluk, garantinin ön plana alınması, katılık ve koşullar öne sürme biçiminde ifade ederek, bunların kişiyi kendisinden ve başkasından bir duvar gibi ayırdığını vurgular (Jaspers, 1994: 85).

Eşit Düzeylilik

Jaspers'in varoluşsal iletişim anlayışı içinde değerlendirdiği diğer bir özellik de eşit düzeyliliktir. Bu ifade insanın sosyal durumu, eğitim derecesi, belirli bir alanda yetkinlik gibi tanımlanan bir eşit düzeylilik ifadesi değildir. Eşitliğin bu türleri, empirik olarak tespit edilebilen iki olgu arasındaki bir karşılaştırmaya dayanır. Eşit düzeylilikle empirik olarak kanıtlanabilen bir eşitlik düşünülmez. Jaspers'e göre bunlar kendisi olmayan kişinin empirik beninin görünüşleridir. Filozofa göre mümkün varoluşlar birbirleriyledir ve yalnızca kendileridir. Birinin kendisi olarak herhangi birisi olmayı istemesi varoluşsal olarak olanaksızdır. Kendim olmayı istediğimde ve bir başkası olup olamayacağımı sormadığımda, kendimi

karşılaştırmadığımda, başkasıyla iletişime girmeyi aradığımda varoluşsal bilinç oluşur (Jaspers, 1994: 85). Jaspers'e göre insanın varoluşunu gerçekleştirme imkânı, ancak başkasını eşit düzeyde ve karşılaştırılabilir şeylerden uzak düşünüldüğünde söz konusudur.

Jaspers'in varoluşsal alandaki eşit düzeylilik anlayışını F.O. Bollnow, öğretmen ve öğrenci arasındaki karşılaşmayı örnek vererek açıklar. Bollnow'a göre, öğretmen ve öğrenci arasındaki karşılaşmada, yaş ve konum farklılığının ötesinde insansal ilişkinin eşit düzeyliliği söz konusudur (Bollnow, 1962: 130).

Sonuç ve Değerlendirme

Jaspers felsefesinde varoluşsal iletişim, kişinin varoluşunu gerçekleştirmesine imkân veren bir iletişimdir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi Jaspers'e göre varoluşsal iletişim şu özelliklerden oluşmaktadır: Medidatif-yaratıcı yalnızlığa ve bağımsızlığa cesaret etme, açık olabilmeyi isteme, kişinin hiçbir çıkar gözetmeksizin başkası için sorumluluk yüklenmesi ve kişiye ait sosyal durumun farklılığına rağmen başkasını eşit düzeyde kabul etme.

Jaspers'in varoluşsal iletişim düşüncesini felsefe tarihinde, başlıca temsilcileri Martin Buber, Gabriel Marcel olan "diyalog felsefesi" adı altında değerlendiren bakışlar olmuştur. Salamun Jaspers'in iletişim anlayışının diyalog felsefesiyle ortak noktaları olduğunu, ancak bu felsefeden birkaç önemli noktada farklılıklar gösterdiği görüşündedir. Ona göre Buber'in diyalog anlayışının iletişim anlayışından daha geniş yayılımı vardı; çünkü insanla insan arasındaki ben-sen ilişkisi yanında bir doğa nesnesi ya da doğa

olayı, edebi ya da sanatsal bir eser de insan için, "sen" olabilmektedir. Oysa Jaspers'in varoluşsal iletişim anlayışı iki insan arasındaki ilişkiyle sınırlıdır (Salamun, 1985: 84-86). Bu konuda Jaspers şöyle demektedir: "Gerçek iletişim karşılıklı olarak insanın insanla olan iletişiminde vardır. Kendi olanın bir başka kendisi olanla, kendisi olduğu süreç insanlar arasında söz konusudur" (Jaspers, 1967: 783).

Jaspers'in iletişim düşüncesinde, insanın kendisini gerçekleştirme çabasında "başkası" hiçbir şekilde araç olarak düşünülmez. Bu görüş Kant'ın insanın araç değil, amaç olması gerektiği görüşüyle de yakınlık göstermektedir.

Dünyada olup bitene baktığımızda, insanlar arasındaki iletişimsizliğin insanlığa, insan olmaya ne kadar ciddi bir engel oluşturduğunu görürüz. Jaspers'in varoluşsal iletişimi, insanın kendi olanaklarını geliştirmesine imkân vermektedir.

"Mademki yine özgür olarak birbirimizle konuşabiliyoruz, o hâlde ilk ödevimiz gerçekten birbirimizle konuşmak olmalıdır" (Jaspers, 1951: 149).

Birbirimizle gerçekten konuştuğumuz bir dünya özlemi dileğiyle.

Kaynakça

Bollnow, Otto Friedrich, *Existenzphilosophie und Pädagogik*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1962.

Hersch, Jeanne, *Karl Jaspers. Eine Einführung in sein Werk*, Serie Piper, München-Zürich, 1994.

Jaspers, Karl, *Rechenschaft und Ausblick*, München, 1951.

Jaspers, Karl, *Philosophie I. Philosophische Weltorientierung*, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg, 1956.

Jaspers, Karl, *Antwort. Zur Kritik meiner Schrift. Wohin treibt die Bundesrepublik*, München, 1967.

Jaspers, Karl, *Der philosophische Glaube*, Piper Verlag, München, 1974.

Jaspers, Karl, *Kleine Schule des philosophischen Denkens*, Piper, München-Zürich, 1985.

Jaspers, Karl, "Einsamkeit", *Jahrbuch der Österreichischen Karl-Jaspers-Gesellschaft*, Wien, 1988.

Jaspers, Karl, *Philosophie II. Existenzerhellung*, Serie Piper, München-Zürich, 1994.

Jaspers, Karl, *Einführung in die Philosophie*, Piper, München, 1996.

Jaspers, Karl, *Das Wagnis der Freiheit. Gesammelte Aufsätze zur Philosophie*, (Hg: Hans Saner), Piper, München-Zürich, 1996b.

Kaufmann, Fritz, "Karl Jaspers und die Philosophie der Kommunikation", (Hg: Schilpp), *Karl Jaspers*, New York, 1957.

Salamun, Kurt, *'Das eigentliche Selbstsein' in der Kommunikation bei Karl Jaspers*, Diss. Graz, 1965.

Salamun, Kurt, *Karl Jaspers*, Verlag C.H. Beck, München, 1985.

Saner, Hans, *Einsamkeit und Kommnunikation. Essay zur Geschichte des Denkens*, Basel, 1994.

Saner, Hans, *Karl Jaspers mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1996.

Schultheiss, Jürg, *Philosophieren als Kommunikation*, Forum Academicum, Meisenheim, 1981.

{Gözden geçirilen yazının yayımlandığı yer: Felsefe Dünyası, sayı: 35, Ankara, 2001.}

A) KARL JASPERS'İN YAŞAMI

1883 23 Şubat	Karl Theodor Jaspers'in Oldenburg'ta doğumu.
1892-1901	Oldenburg'ta lise eğitimi.
1901	Mezuniyet Sınavı. Badenweiler'de Dr. Albert Fraenkel'i ziyaret. Akciğer hastalığının teşhis edilmesi.
1901/1902	Heidelberg'te hukuk eğitimi.
1902	Münich'te hukuk eğitimi. Ludwig Klages'in yazıbilim derslerine katılma. Sils-Maria'da kalış. Hukuktan tıp eğitimine geçme kararı. İtalya'ya yolculuk.
1902/03	Berlin'de tıp eğitimi.

1903-1906	Tıp eğitimini Göttingen'de sürdürmesi.
1906-1908	Heidelberg'te tıp eğitimini bitirişi.
1907	Ernst Mayer'in kızkardeşi Gertrud Mayer'le tanışması.
1907/08	Devlet sınavı.
1908	Tıp alanında doktora tezi.
1909	Doktorluğa kabul ediliş. Max Weber'le ilk karşılaşması.
1909-1915	Heidelberg Psikiyatri Kliniği'nde gönüllü asistanlık yapması.
1910	Gertrud Mayer'le evliliği.
1913	*Allgeimeine Psychopathologie* (*Genel Psikopatoloji*) adlı eseriyle Wilhelm Windelband'ın yanında doçentlik tezi.
1916	Heidelberg'te psikoloji hocalığı.
1919	*Psychologie der Weltanschaaungen* (*Dünya Görüşlerinin Psikolojisi*) adlı eserinin yayımlanması.
1920	Martin Heidegger'le dostluğunun başlaması. Hans Driesch'in yerine Heidelberg'te felsefe hocalığı. Max Weber'in ölümü.
1921	Greifswald ve Kiel'den gelen daveti geri çevirişi. Hollanda Psikiyatri ve Nöroloji Kurumu'nun onur üyeliği.
1922	Heinrich Maier'in yerine Heidelberg'te felsefe profesörlüğü. Viyana Deneysel Psikopatoloji ve Psikoloji Derneği üyeliği.
1928	Bonn'dan gelen daveti geri çevirişi.
1932	*Philosophie* (*Felsefe*) adlı eserinin yayımlanması.
1933	Üniversite görevinden uzaklaştırılması.
1937	Emekliye sevk edilmesi. Frankfurt'ta konferanslar vermesi.
1938	Yayın yasağının konması.

1939	Paris'ten gelen daveti geri çevirişi.
1940	Babasını kaybedişi.
1941	Annesini kaybedişi.
1941/42	Misafir doçent olarak Basel'e davet edilmesi. Eşi için yurt dışına çıkış yasağı konulması. Daveti geri çevirişi.
1945	Üniversitenin yeniden açılışı. Üniversitenin Birinci Senatörü olarak yeniden atanması.
1945/46	Suç sorunu üzerine konferans.
1946	Onur Senatörü.
1947	Genf'te uluslararası toplantılar. Georg Lukács'la karşılıklı konuşmalar. Frankfurt şehrinin Goethe Ödülü'nü alışı. Lozan Üniversitesi'nin onursal doktorası.
1948	Basel'e yerleşme. Paul Häberlin'in yerine daveti kabul edişi.
1953	Heidelberg Üniversitesi'nin onur doktorası. Alman Nörologlar ve Psikiyatrlar Kurumu'nun onur üyeliği. Viyana Psikoterapi Kurumu Doktorlarının onur üyeliği.
1958	Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü'nü alışı. Boston'daki Amerikan Bilim ve Sanatlar Akademisi onur üyeliği.
1959	Erasmus Ödülü'nü alışı. Paris ve Genf üniversitelerinin onur doktoraları.
1960	Thilo Koch'la televizyon programları.
1961	Emekliye ayrılışı.
1962	Basel Üniversitesi'nin onur doktorası.
1963	Oldenburg Vakfı'nın ödülü. Oldenburg şehrinin onur yurttaşlığı. Almanya'nın en büyük hizmet madalyasını geri çevirişi.

1964	Belçika Royal Akademisi'nin onur üyeliği. Atina Akademisi'nin onur üyeliği. *Nicolaus Cusanus* adlı eserinin yayımlanması.
1965	Uluslararası Lüttich Barış Ödülü'nü alışı.
1966	Amerikan Psikopatoloji Kurumu'nun onur üyeliği.
1967	Basel yurttaşlığını alması. Alman pasaportunu geri vermesi.
1969 26 Şubat	Basel'da ölümü.

B) KARL JASPERS'İN ESERLERİ

Psikopatoloji ve Psikoloji Üzerine Eserleri

Allgemeine Psychopathologie. Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte *und Psychologen.* Berlin 1913.

Psychologie der Weltanschauungen. Berlin 1919.

Strindberg und van Gogh. Versuch einer pathographischen Analyse unter vergleichender Heranziehung von Swedenborg und Hölderlin. Bern 1922.

Gesammelte Schriften zur Psychopathologie. Berlin-Göttingen-Heidelberg 1963.

Felsefe Tarihi Üzerine Eserleri

Nietzsche. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens. Berlin 1936.

Descartes und die Philosophie. Berlin 1937.

Schelling. Grösse und Verhängnis. München 1955.
Die grossen Philosophen. München 1957.
Nikolaus Cusanus. München 1964.
Aneignung und Politik. Gesammelte Reden und Aufsätze zur Geschichte der Philosophie. München 1968.
Notizen zu Martin Heidegger (Hg: Hans Saner), München-Zürich 1978.
Die grossen Philosophen. Nachlass 2 Bde (Hg: Hans Saner), München-Zürich 1981.
Weltgeschichte der Philosophie. Einleitung. Aus dem Nachlass (Hg: Hans Saner), München-Zürich 1982.

Sistematik Felsefe Yazıları

Die Idee der Universität. Berlin 1923.
Philosophie. 3 Bde. Berlin 1932.
Vernunft und Existenz. Fünf Vorlesungen. Groningen 1935.
Existenzphilosophie. Drei Vorlesungen. Berlin 1938.
Von der Wahrheit. Philosophische Logik. Erster Band. München 1974.
Nachlass zur Philosophischen Logik. (Hg: Hans Saner-Marc Hänggi), München-Zürich 1991.
Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge. Zürich 1950.
Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit. Drei Gastvorlesungen. München 1950.
Kleine Schule des philosophischen Denkens. München 1965.
Der philosophische Glaube. Gastvorlesungen. Zürich 1948.
Die Frage der Entmythologisierung. (Karl Jaspers und Rudolf Bultmann). München 1954.

Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung. München 1962.

Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze. München 1951.

Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze. München 1951.

Philosophische Aufsätze. Frankfurt-Hamburg (Fischer Bücherei Nr. 803) 1967.

Provokationen. Gespräche und Interviews. München 1969.

Chiffren der Transzendenz. München 1970.

Was ist Philosophie? Ein Lesebuch, (Hg: H.Horn), München-Zürich 1977.

Wahrheit und Bewährung. Philosophieren für die Praxis. München-Zürich 1983.

Denkwege. Ein Lesebuch (Hg: Hans Saner), München-Zürich 1983.

Der Arzt im technischen Zeitalter. Technik und Medizin/ Arzt und Patient/ Kritik der Psychotherapie. München-Zürich 1986.

Tarih ve Politika Üzerine Yazılar

Die geistige Situation der Zeit. Berlin 1931.

Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. Zürich 1949.

Die Atombombe und die Zukunft des Menschen. Politisches Bewusstsein in unserer Zeit. München 1958.

Freiheit und Wiedervereinigung. Über *Aufgaben deutscher Politik.* München 1960.

Hofnung und Sorge. Schriften zur deutschen Politik 1945-1965. München 1965.

Wohin treibt die Bundesrepublik? Tatsachen-Gefahren-Chancen. München 1966.

Antwort. Zur Kritik meiner Schrift "Wohin treibt die Bundesrepublik?". München 1967

Erneuerung der Universität. Reden und Schriften 1945/46. Nachwort: Renato de Rosa. Heidelberg 1986.

Otobiyografik Yazılar

Schicksal und Wille. Autobiographische Schriften. München 1967.

Philosophische Autobiographie. München 1977.

Mektuplaşmalar

Karl Jaspers/K.H.Bauer. Briefwechsel. 1945-1968 (Hg: Renato de Rosa), Berlin-Heidelberg-New York 1983.

Hannah Arendt/Karl Jaspers: Briefwechsel. 1926-1969 (Hg: Lotte Köhler-Hans Saner), München-Zürich 1985.

Martin Heidegger/Karl Jaspers: Briefwchsel 1920-1963. (Hg: Walter Biemel und Hans Saner), Frankfurt a.M.-München-Zürich 1990.

C) TÜRKİYE'DE KARL JASPERS
(Yayımlanmış Eserler)

Akgün, Tuncay, "Karl Jaspers'te İmanın Felsefi Temelleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* sayı: 26, 2012.

Çiçek, Hasan, "Karl Jaspers'in Siyaset Anlayışında 'Politik Suç' Kavramı", *Felsefe Dünyası,* sayı: 37.

Çiçek, Hasan, "Mevlana ve Karl Jaspers'in Benzeşen İnsan Anlayışı", *Felsefe Dünyası,* sayı: 39.

Çiçek, Hasan, *Karl Jaspers'in Siyaset Felsefesi,* Dergâh Yayınları, İstanbul.

Erdem, H.Haluk, "Karl Jaspers'in Felsefesinde İnsanın Varoluşunu Gerçekleştirmesi Olarak İletişim", *Felsefe Dünyası,* sayı: 35, Ankara, 2002.

Erdem, H.Haluk, "Karl Jaspers Felsefesinde İnsan Problemi", *Felsefe Dünyası,* sayı: 37, Ankara, 2003.

Erdem, H.Haluk, "Eine Untersuchung zur Kommunikation in der Philosophie von Karl Jaspers", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* cilt: 23, sayı: 2003/1, Ankara.

Erdem, H.Haluk, "Barış Politikası", *Felsefe Ansiklopedisi,* cilt: 2 (Editör: Ahmet Cevizci), Babil Yayıncılık, Ankara, 2004.

Erdem, H.Haluk, “Çepeçevre Kaplayan”, *Felsefe Ansiklopedisi,* cilt: 3 (Editör: Ahmet Cevizci), Babil Yayıncılık, Ankara, 2005.

Erdem, H.Haluk, “Dünya Felsefesi İdesi”, *Felsefe Ansiklopedisi,* cilt: 4 (Editör: Ahmet Cevizci), Babil Yayıncılık, Ankara, 2006.

Erdem, H.Haluk, “Jaspers’ Weltphilosophie und ihre Bedeutung für die universale Kommunikation”, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* sayı: 8, Bursa, 2007.

Erdem, H.Haluk, “Eksen Zamanı”, *Felsefe Ansiklopedisi,* cilt: 5 (Editör: Ahmet Cevizci), Ebabil Yayınları, Ankara, 2007.

Erdem, H.Haluk, *Karl Jaspers Felsefesinde Hakikat, İletişim ve Siyaset,* Ebabil Yayınları, Ankara, 2007.

Jaspers, Karl, *Felsefeye Giriş* (çev: Mehmet Akalın), Hareket Yayınları, İstanbul, 1981.

Jaspers, Karl, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu* (çev: Sedat Umran), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Jaspers, Karl, *Felsefe Nedir?* (çev: İ. Zeki Eyuboğlu), Say Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2007.

Jaspers, Karl, *Nietzsche. Felsefesini ve Eylemlerini Anlamaya Yönelik Bir Giriş*. (çev: Murat Batmankaya), Alkım Kitabevi, İstanbul.

Jaspers, Karl, *Felsefi İnanç,* (çev: Akın Kanat), İlya Yayınevi, İzmir.

Jaspers, Karl**,** *Descartes ve Felsefe,* (çev: Akın Kanat), İlya Yayınevi, İzmir.

Örnek, Yusuf, “Karl Jaspers-Varoluş Felsefesi mi, Akıl Felsefesi mi?”, *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi,* cilt: 3, sayı: 2, Ankara, 1985, ss. 177-185.

Örnek, Yusuf, “Bilimde, Felsefede, Politikada Karl Jaspers”, *Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1986.

Reyhani, Nebil, “Şifre Kavramı Işığında Karl Jaspers’te Felsefi İnanç”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 6, Muğla, 2001.

Topakkaya, Arslan, “K. Jaspers’te (Varlığın) Sınır Durumları (Grenzsituationen) Kavramının Anlamı Üzerine Bir Deneme”, *Felsefe Dünyası*, sayı: 46, Ankara, 2007.

Topakkaya, Arslan, “Karl Jaspers’te Felsefe-Din İlişkisi”, *Felsefe Tartışmaları. Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 45. Kitap, İstanbul, 2010.

ADLAR DİZİNİ

KAVRAMLAR DİZİNİ

V

Y

Z